

Súmrak literárneho snobizmu

Slovenská próza 2008

Alexander HALVONÍK
 narodil sa 22. marca 1945
 v Novej Bystrici. Venuje
 sa literárnej kritike a publicistike,
 prekladá z francúzštiny.
 V súčasnosti je riaditeľom
 Literárneho informačného
 centra. Prerazoval a vydal
 Rozprávky z Tisíc a jednej
 noci (1993, 2008), je autorom
 prózy Svrbenie krvi (1996)

a knižky literárnokritických a publicistických textov
 Premeny (2004).

Pravidelný hodnotiteľ ročnej slovenskej prozaickej tvorby stojí vždy pred dilemou. Kníh pribúda, opakujú sa obľúbení aj tí neobľúbení autori, aj takí, čo by sa nemali opakovať, objavujú sa nové mená, noví vydavatelia, noví meceni. Prvý pohľad na kopu nových kníh je zväčša deprimujúci. Pri prvom pohľade sa vám totiž nikdy jasne nevyčeria kontúry toho, čo je naozaj dôležité a čo je najdôležitejšie medzi dôležitejším a nedôležitým. Býva to totiž tak, že spravidla niet knihy, v ktorej by ste čosi dôležité nenašli, ktorá by sa nelíšila od iných aspoň nejakou vývojaschopnou pikoškou, nejakým osobitým drivom, nejakým nespomelým pípaním, ktoré by mohlo časom prerásť do počuteľnej artikulácie. Dobré knihy zvyčajne nekričia. Ak o nich kričia iní, často je to len krik trhovníkov, ktorým sa z rozličných dôvodov páči ich vlastný tovar a chcú ho z rozličných dôvodov nanútiť iným. Lenže pravda je taká, že aj napohľad dobré knihy budú skutočne dobré až po rokoch, po dvoch, po piatich alebo po desiatich. A po takom čase sa málokto hodnotiteľ k nim vráti, aby to potvrdil alebo vyvrátil. Aj knihy majú svoje osudy... A je skôr pravdom ako výnimkou, že ak sa pravidelný hodnotiteľ k nim predsa len po onej inkubačnej dobe vráti, je možné, že bude sklamaný sám zo seba – veď ako mohol v istých knihách vidieť to, a v iných nevidieť ono, ako mohol až tak nadhodnotiť, čo časom očividne stratilo prirodzenú schopnosť komunikovať, ako mohol podceňiť to, čoho výpovedné parametre sa medzitým znásobili. Taká trpká a v podstate nepoučiteľná je teda skúsenosť pravidelného hodnotiteľa vyberajúceho s najlepšimi úmyslami z masy kníh a textov „hodnoty“, ktoré by mali naplniť mysle a srdcia čitateľov a zanechať svoje nezmazateľné stopy v literárnom povedomí. Pravidelný hodnotiteľ napriek tomu musí s vedomím takejto „energie omylu“ a iste nie aj bez trpkosti seba i svojim obľúbeným či najobľúbenejším autorom pripomínať, že ich pikošky, drivy i nespomelé pípania sú alebo sa stávajú spomienkou na budúcnosť, ktorá práve nastáva. Alebo naopak, musí tým svojim neobľúbeným neokrôchancom priznať, že čas si ich naozaj našiel a rating ich aktuálnosti stúpol, i keď hladina očakávaní vyzerala až priveľmi stabilná. A k tomu navyše ešte nové autori. Často objavujúci teplú vodu, často mútiaci kalné mláky, často mlátiaci prázdnu slamu. No hodnotiteľ si nikdy nemôže byť celkom na čistom, či teplá voda medzičasom nezdražela, či do kalných vôd niekomu nespada perla a či sa pod prázdnu

slamou len akoby mimochodom nerozrástlo životaschopné podhubie. Taký je život literatúry, taký je literárny proces. Nové tu môže neuveriteľne rýchlo ostarnúť, ale aj staré zne-zrady omladnúť.

Aj minulý prozaický rok nasvedčuje, že po polstoročí poctivého zápasu o modernitu slovenskej literatúry a po dvadsaťročí od pluralizácie spoločenského systému dospel literárny vývoj na Slovensku do štádia, keď sa lámu kritériá prístupu k literatúre i literárne východiská. Vidieť to jednak na zmene optiky niektorých etablovaných autorov, na pripravenosti publika akceptovať iné prístupy a hodnotové orientácie i na odlišnom chápaní literatúry a jej funkcií uvádzajúcimi sa autormi. Masívna modernizácia literatúry začatá v šesťdesiatych rokoch minulého storočia sa odvíjala od subjektivity literárneho hrdinu a prehlbovania jej úlohy v zobrazovacích či textotvorných zložkách. Proces, ktorého obligátnou súčasťou bola viac či menej otvorená vzbura jednotlivca proti spoločnosti a jej konvenciám, vyvrcholil jednak rezignovanou izoláciou prozaického subjektu, jednak rozplynutím sa v exotizme a ezoterizme literárnej myšlienky či metatextových alebo textových hrách predstavujúcich akýsi postpostmoderný 'artpou' artizmus. Literatúra prestala komunikovať dokonca aj sama so sebou. Akoby sa zľakla svojich vlastných obsahov a utiekla pred nimi do hier, nezrozumiteľných pulzácií a nekontrolovateľných manipulácií s jazykom. Na jednej strane tu vznikol raj pre fajňšmekrov a snobov, na druhej strane úplný deficit porozumenia pre normálne vzdelaných konzumentov, pre ktorých literatúra má byť súčasťou ich kultúrnej identity. Darmo sa hovorí o mnohofunkčnosti literatúry, keď sa písanie uberá naoko síce tvorivými, ale v zásade konformnými cestami objavovania umelých tém pre literatúru. Slovenská literatúra je natoľko slovensky prešpekulovaná a prejemnená, že okolitý svet, ktorý by ju mal akceptovať ako rozmer európskej identity, jej tiež jednoducho nerozumie. Špecifické je, že kým pred desiatimi-dvadsiatimi rokmi tu stále existoval vedomý a takmer konsenzný odpor proti akémukoľvek druhu literárneho fatalizmu, dnes, pri ustálenej hladine tolerantného pluralizmu, takýto spor neexistuje. Podnetné diela spravidla prichádzajú z programového ticha, ale v neprogramovom tichu väčšinou aj končia. Niet divu, že najviac sa dnes číta utajene kdesi na periférii kultúrneho života a že sa čítajú najmä zlé knihy, o ktorých nikto nepíše a ktoré sa šíria akousi tajnou sprisahaneckou sieťou podľa akýchsi konšpiratívnych pravidiel.

Keď náhodou natrafíte na úplný zoznam minuloročnej prozaickej produkcie, nemusíte hneď prepadnúť panike ani kvôli starým firmám, ktoré sa opäť prezentujú, ani kvôli záplave nových mien, medzi ktorými správne vytušíte nových grafomanov, ani kvôli pomerne nízkej frekvencii mien, na ktoré ste si zvykli a možno aj obľúbili. Medzi 118 titulmi (medzi ktorými sa nájde viac ako 40 pomerne obsiahlych románov) vychrlenými možno ani nie rovno na pulty kníhkupectiev našimi vydavateľstvami totiž bezo sporu pulzuje všetko to, čo bolo naznačené vyššie. V každom prípade vás prečítanie zopár desiatok knižiek z tohto zoznamu vyvedie z ilúzie, že v slovenskej literatúre sa nič nedeje, hoci sa to na prvý pohľad zdalo až depresívne nespochybniteľné.

Nové „barbarstvo“

Nové vetry, či sa to bude niekomu páčiť alebo nie, zavali od autorov, na ktorých by ste to nepovedali. Jozef Banáš a Jozef Heriban prichádzajú rovno z politiky a majú čo robiť, aby presvedčivým prozaickým výkonom zmyli zo seba toto ódium. V podobnej situácii sa však ocitli aj Pavol Rankov a Juraj Šebesta, ktorých knihy musia zas presvedčiť, že nezradili svoju orientáciu, na ktorú si navykli ich úprimní, ale aj snobski obdivovatelia, ale iba preradili na vyšší rýchlostný stupeň. A aj novej knihe stále tajomného Rumpiho bude akiste chvíľu trvať, kým presvedčí, že nie jej iba udržiavateľkou tlejúcej pahreby beznádejného nihilizmu, ktorý sa začal usádzať v najhlbších vrstvách našej prózy a div jej nespôsobil kôrnatenie ciev, ale originálnou projekciou jedného z možných výkladov súčasného sveta. Ani v jednom z týchto prípadov nejde o neznámych autorov, no pravdepodobne by ste od nich čakali pokračovanie v písaní, ktorým vás volakedy oslovili alebo zburcovali vaše antipatie. Ale oni nie: prišli s niečím „barbarským“ (barbarstvo bolo vždy od antiky cez renesanciu a Picassa až po I. Koleniča a P. Pišťanku predzvesťou veľkých zmien), čo síce nie je ani veľmi za, ani veľmi proti niečomu, čo síce programovo nebúra ani nepostuluje, ale pravdepodobne každý čoskoro vycíti, že títo autori vo svojich najnovších knihách priniesli niečo, čo našej literatúre chýbalo a čoho absencia sa podpísala pod jej introvertistickú uzavretosť pred širšou čitateľskou obcou.

Šesťdesiatnik **Jozef Banáš**, ktorého meno zatiaľ nefiguruje ani v jednom literárnom slovníku, možno ani nemal veľké literárne ambície, keď pozhrňal svoj osobný životný príbeh do obsiahlej knihy s názvom *Zóna nadšenia* a vydal si ho vo vlastnom vydavateľstve Kelion. Pravdepodobne väčšmi ako literatúra ho k tomu inšpirovali vlastné životné osudy občana, diplomata a politika, ktoré bolo treba očistiť od účelových manipulácií, politických čachrov a ideologických skreslení, aké sa v našej politicky motivovanej literatúre takmer bežne akceptujú ako všeobecne platné pravdy. „Barbarstvo“ J. Banáša však spočíva v tom, že sa nenapojil na žiaden z predžutých výkladov našej nedávnej histórie a súčasnosti, ani na „estetické výdobytky“, ale svoju „obhajobno-obžalobnú“ výpoveď o generácii socializmu postavil prísne na faktoch a ich faktickom, takmer životopisnom zreťazovaní. Prirodzene, jeho zreťazovanie má svoje intímne, osobné, spoločenské, politické i globálne rozmery. Tomu zodpovedá aj výber faktov zreťazujúcich sa v niekoľkých sémantických rovinách, ale stretávajúcich sa v priesečníku, ktorým napokon nemôže byť nič iné ako konkrétna ľudská bytosť identifikovaná svojimi mnohorakým väzbami s vonkajším svetom korešpondujúcim s jej vnútorným univerzom. Banáš takto na historickom rozmedzí 1968 – 2008 rozkrýl v románovej expozícii nielen fatálnu rozporuplnosť individuálnej existencie v stredoeurópskom priestore, jej polohy od kultúrnej originality po depresívnu absurdnosť, ale veľmi zreteľne naznačil aj v podstate optimistickú prognózu, že dejiny sú nevysvetliteľné a pesimistické najmä vtedy, ak sa z nich vytratí konkrétna pamäť a ak ju nahradia ideologické, účelové, pragmatické či metafyzické floskule. Práve preto je základom Banášovej románovej expozície štyridsaťročného úseku dejín konkrétna pamäť jednotlivca nespoľiehajúca sa však iba na seba, ale opierajúca sa rovnako o historické dokumenty a ich výpovednú konkrétnosť. Preto jeho výpoveď, aj napriek tomu, že je výpoveďou o civilizačnej etape „konca ideológií“, môže byť neideologická, a vďaka tomu naplnená aj dramatismom umožňujúcim postaviť fakty o ľudských osudoch do ľudskejšieho svetla, ktoré nemusí byť za každú cenu nezmieriteľne bipolárne. Štruktúra Banášovej románovej projekcie (fázovanie sujetu podľa dátumov s dôrazom na roky 1968 a 1989; lokalizácia románových dejov na rôzne miesta, najmä ČSSR, Slovensko, Nemecko, Ukrajina, Rusko, Rakúsko; dôsledné sledovanie príbehových línií jednotlivých postáv a ich nenásilná konvergencia; udržiavanie rovnováhy medzi románovou fikciou a historickou faktografiou) umožňuje autorovi

operovať na skutočne nevidane širokom priestore a reagovať na množstvo podnetov nielen z politiky, ale aj z kultúry a myšlienkových východísk pohybu v národných, stredoeurópskych, európskych a svetových rozmeroch. Banášovi sa podarilo vytvoriť azda najkomplexnejšiu románovú predstavu o veciach, ktoré dodnes zaťažujú svedomie sveta a ktorých možno bolestivé obnaženie je predpokladom jeho budúcej slobody. Mimoriadne cenné je to, že to dokázal cez príbeh obyčajného Slováka zarputilo bojujúceho o svoj osud a bez ukřivdeného fňukania prijímajúceho svoje zásluhy, pády i zlyhania ako výzvu pokračovať. Nemám vedomosti o tom, že by sa literatúry okolitých krajín s takýmto autorským nasadením, v takejto širokej obsahovej škále, v takej intelektuálnej kvalite, v takom chúlóstivom ozvláštnení a v takej umeleckej integrite zmocnili alebo sa aspoň chystali zmocňovať podobných epistém. Bolo na to treba naozaj barbarskú odvahu. Keby bol Banášov román vyšiel pred tridsiatimi rokmi, možno by celá súčasná slovenská literatúra vyzerala trochu ináč. Nevyšiel, lebo nemohol. Teraz by však mohol byť aspoň výzvou pokračovať v tomto náročnom rehabilitovaní ľudskej pamäti, bez ktorého sa sotva zaobíde mysliteľstvo nového milénia obzerajúce sa po lepších svetoch.

„Barbarský“ obrat zaznamenal aj solídne etablovaný a zo všetkých strán uznávaný **Pavol Rankov** (1964). Je vari o pätnásť rokov mladší ako Banáš a svoju pozíciu v literatúre si vyslúžil poviedkami originálne vystavanými na kontraste metafyzického strachu z existencie a reálnou existenciou. Rankovov román *Stalo sa prvého septembra (alebo inokedy)* (Kalligram) však odsunul z prvého plánu prvú konštantu tohto kontrastu a sústredil sa na druhú. Viem, že Rankov nemá rád sprofanované slovo identita, ale nazdávam sa, že nešlo o nič iné, ak si za tému svojho románu zvolil výsek slovenských dejín 1938 – 1968. Rankovov románový príbeh sa príznačne končí v roku krátko po jeho narodení, a tam, kde sa – tiež príznačne – začína príbeh o nejaké desaťročie staršieho Banáša. Príznačné (no rovnako paradoxné) je aj to, že rok 1968, tento kľúčový rok pre pochopenie čohokoľvek zo života generácií 20. storočia, sa v našej literatúre v takejto otvorenej expozícii objavuje prvý raz a naraz v dvoch knihách. Nemenej príznačné je však i to, že Rankov svoju románovú stratégiu vystaval na podobných princípoch ako Banáš (románový čas 1938 – 1968 rozfázoval na jednotlivé roky, v ktorých sledoval príbehy svojich chlapeckých hrdinov integrované ženskou postavou na rôznych miestach stredoeurópskeho či svetového historického priestoru). Aj Rankovov ironizujúci román je totiž veľkou otázkou o tom, či sa dejiny naozaj skončili a či sa v ich konci naozaj neodvolateľne rozplynul jednotlivec. Je to dobre, zodpovedne a hlavne náročne nastolená románová otázka a zdá sa, že i románová odpoveď na ňu je prinajmenej optimistická: ani dejiny, ani jednotlivec sa neskončili, kým trvá láska. Rankovova postmodernistická skepsa teda vyústila do inej myšlienkovvej kvality: individuálny ľudský osud je neopakovateľný a jeho identita sa nedá merať ideologickými kritériami, ktorými sa zvyčajne vykladajú historické udalosti. A ani hodnota ľudského osudu nespočíva v hrdinstve spočítanom históriou, ale v individuálnom naplnení, ktorého hrdinstvo môže mať celkom iné dimenzie ako tzv. historické pravdy. Rankovov hrdina nie je ani ruský geroj, ani americký superman, ani nijaký osloboditeľ stredoeurópskeho kalibru, ale je to ľudská bytosť s neopakovateľným, niekedy paradoxným, inokedy až kriklavo absurdným osudom, ktorý je však vždy jeho neopakovateľným hrdinstvom. Rankov, podobne ako Banáš, otvára svojím príbehom troch „menšinových“ postáv (Čech, Žid, Maďar) zamilovaných na „väčšinovom“ slovenskom území (Levice) do Slovenky stredoeurópskeho priestoru s jeho boľavými tabuizovanými zauzleniami multilógu plurality a bytostného ľudského porozumenia založeného na chápaní každej ľudskej inakosti. Aj Rankovovi sa podarilo do jedného románového tvaru sklbiť najintímnejšie stavy postáv so šialeným behom dejín, mimoriadne krutých a nepochopiteľne protirečivých práve v priestore, ktorý si zrej-

me nie náhodne vybral za dejisko svojej ľudskej komédie s postmoderným nádychom (či skôr výdychom?).

Jozef Heriban (1953, dlhoročný filmový dramaturg, scenárista, politik a autor taktiež neuvádzaný v nijakom literárnom slovníku) sa zapísal do vedomia verejnosti svojím útlým románikom *Nieko na mňa stále písa*, ale aj knihou so zlovestným názvom *Úspech má srdce žraloka*. Zrejme aj preto, že pôsobil ako politik, reakcie na jeho najnovšiu knihu s nápadnou marketingovou výbavou *Intimita vlkov*, vydanú vo vlastnom vydavateľstve Herial, boli (ak vôbec boli) opatrnícke, prípadne naznačujúce škandalózne literárny úpadok: pornografia, špionáž, reklamný trik. V tomto prípade však nič nebolo na mieste. V tomto prípade totiž nejde o prázdne gesto literáta nasmerované na literárny úspech za každú cenu, ale o prozaicky poctivú výpoveď o súčasníkovi vrhnutom do sveta devastujúcej mediálnej manipulácie a rozpadajúcej sa ľudskej integrity. Heribanov hrdina sa realizuje – ako v televíznom seriáli – v priebežne očíslovaných „obrazoch“ a „medzihrách“ s predohrou a dohrou. V tejto rámcovej kompozícii sa v dynamickom slede striedajú situácie vytvárajúce súvislý príbeh mediálneho pracovníka zapleteného do špionáže na dve strany a zároveň prežívajúceho traumy z rozpadnutého prvého a rozpadajúceho sa druhého manželstva, z dcér, ktoré stráca, z psychotického syna na invalidnom vozíčku. Heriban však akosi príľahko manipuluje s týmito príbehovými rámcami, aby napokon vyšlo najavo, že tu vôbec nešlo o príbeh špióna, úspešného podnikateľa či príležitostného smilníka. Všetky tieto vonkajšie okolnosti slúžia na načrtnutie okolností celkom iného príbehu: príbehu vnútornej emigrácie muža „s dobitým ego“, ktorý v sebe hrdinsky nesie poznanie obľudnosti svojej situácie v reálnom svete a uniká pred ním jediným možným dôstojným spôsobom: vytváraním iného sveta vo svojom vnútri. Preto ten sex, preto tie krásne nesentimentálne hry tiel, preto tie slobodné erotické sny realizované s neskutočným citom pre krásu dotyku a láskavej vášne. V slovenskej próze vari niet takých poetických erotických obrazov, akými sú sny Heribanovho špióna povýšeného na svedka svojej strácajúcej sa doby, čímisi evokujúceho postavu plukovníka z Vilikovského prózy *Večne je zelený...* Heribanov „špiónsky“ román má však ešte aj inú dohru: z autistického syna na vozíčku sa vykluje vnútorný emigrant protestujúci svojou emigráciou proti vlastnému otcovi. Tento protest však má iné východisko: končí sa ústretočným gestom k spolurpaciom, kým odmenou za otcovu egocentrickú túžbu lietat je invalidný vozíček („*Vždy sa stane to, čo v sebe nosíme.*“). Táto nepatrná sémantická slučka formulovaná akoby mimochodom v epilógu dáva však Heribanovmu provokatívnemu textu celkom nové vyznenie: keď svet stíchnie, lebo zanikla hudba, ktorá naplňala osud osamelého jednotlivca, treba začať myslieť na iných, lebo bez nich niet naozajstnej lásky ani krásy. A práve v tejto kladnosti zabalenej do lákavých popkultúrnych obalov je Heribanovo barbarstvo provokujúce k novým začiatkom.

Román Juraja Šebestu (1964) *Keď sa pes smeje* (Edition Ryba) s ilustráciami Kataríny Ilkovičovej sa tak trochu k „barbarstvu“ prešpekuloval. Tínedžerským jazykom, zámernými prehreškami proti slovenčine, slovníkom internetovej generácie a prirodzenými rozprávačskými postupmi z aspektu pubertálneho chlapca „s fotografickou pamätou“ a googlearthovým videním Šebesta vytvoril predovšetkým čistý, pravidelným rytmom plynúci príbeh, v ktorom je veľa humoru a nápadne priveľa zadieravej irónie. Pritom autorovi ide zjavne o čo najplastickejšie zachytenie existenciálneho pechorenia strednej spoločenskej vrstvy v zložitých transformačných časoch, udržiavajúcej si za každú cenu svoj spoločenský štandard a pritom sa príliš často prepadávajúcej do čiernych dier vlastnej existencie. Na vzťahy v rodine skomplikované napr. česko-slovenskou minulosťou, socializistickým ateizmom, pobytom v slobodnej Amerike, generačnými nedorozumeniami, osciláciou medzi mestským a vidieckym, neokapitalistickými konzumnými schizmami však Šebestovi stačí jednoduchá s humorom a duchaplnosťou vyzo-

právaná rekonštrukcia príbehu chlapca, ktorý sa nezlakol rozpadajúceho sa sveta a vskutku hrdinsky sa ho usiluje udržať pohromade. Šebesta okrem premyslenej kompozície a detského rozprávača ráta v tejto náročnej kriticko-epozícii filisterského sveta aj s detským adresátom, čo je preňho ďalšia výzva k výrazovej jasnosti, živosti a súčasne presnosti. Šťavnaté rozprávačstvo sprevádza v tejto knihe množstvo drobných autor-ských objavov (napríklad zoznam postáv na prebale, z ktorého si možno urobiť záložku, členenie a názvy rozprávačských blokov a pod.) podporujúcich zrozumiteľnosť, čitateľnosť a komunikačnú bezbariérovosť. Ani pes, ktorý sa v knihe smeje, nie je len vytúženým objektom živej komunikácie osamelého adolescenta, je akýmsi tvorcom filozofie príbehu záchrany rodiny, akého by si do príbehu nevpustila nijaká postmoderne sa tváriaca literárna štylizácia. Ak sa v Šebestovej knižke smeje, znamená to, že s týmto deravým a bezohľadne dopredu sa derúcim svetom sa dá niečo robiť, treba len stvoriť tých správnych hrdinov.

A napokon je tu ďalší nový barbar s neúplným menom **Rumplici**. Zo záložky vieme, že sa narodil roku 1971 v Novákoch a že vyštudoval slovenčinu a angličtinu. V nijakom slovníku spisovateľov zatiaľ nie je, ale vie sa o ňom, že žije v Anglicku a pred desiatimi rokmi vydal v Slovenskom spisovateli prvú knihu *Svet je trest*. Obávam sa, že po prečítaní jeho druhej knižky *V znamení Hovna* (Vydavateľstvo Slovart) ostane autor pre každého čitateľa naďalej záhadou. Možno síce na sto percent súhlasit so záložkou, že „*autor podobného naturelu na Slovensku ešte nebol*“ a že „*jednoduchý štýl je v protiklade s rafinovanou a do posledných detailov premyslenou kompozíciou*“, ale aspoň po prvom prečítaní sotva možno preniknúť k hlbším motívaciám tohto rozprávačského mystéria nahusteného na vyše tristo päťdesiatich stranách. Záložka ďalej píše, že je to kniha o „*človeku-miliarde*“ a že „*všetko veľké je len nafúknutá bublina, v ktorej sa malé odohráva*“ a vraj „*zdanlivo bez zmyslu*“. Za neprehľadnou dejovou štruktúrou zahrňajúcou okrem času aj protičas, za životom živých i mŕtvych postáv, za postavami v postavách, za dejmi v dejoch, za hlúpymi príhodami nadobúdajúcimi rozmery historických udalostí, za zlievaním filozofie s utópiou, za heretickými výpadmi proti Bohu a Smrti, za vášnivým antikomunizmom i antikapitalizmom možno vďaka suverénym textom hľadať novo sa formulujúce otázky či náčrty novej filozofie sveta. Svedčia o tom i priame rozprávačské intervencie čitateľa, provokujúca štylistika a s istotou vyslovené gnómy o veciach životnej dôležitosti („*Smrť nie je metafora*“, „*Čím viac slov človek použije, tým je nepresnejší*“, o spisovateľoch: „*Píšu, pretože nevedia rozprávať. Píšu, pretože sa nevedia smiať. Píšu, pretože nevedia milovať. Píšu, lebo nevedia žiť*“, atď.). Naozaj sa zdá, že v Rumplicho próze sú všetky témy a otázky, s ktorými si literatúra dlhodobo meria sily. Otázne je, či majú aj svoju výpovednú hodnotu a svoj noetický systém, alebo sú len novým textovým bujnením nového búrliváka. Veď načo komu bude autor, ktorý všetko vie a práve preto všetko odmieta? Na to si však hodnotiteľ po prvom čítaní netrúfa zodpovedne odpovedať. Napriek tomu oceňuje autorovu trúfalú barbarskosť.

Exponencialita ženskej literatúry

Zdá sa, že zastúpenie žien v slovenskej literatúre exponenciálne rastie takou rýchlosťou, ako rastie počet Číňanov vo vzťahu k ostatnému obyvateľstvu našej planéty. A súčasne s týmto položartom sa akiste treba zmieriť aj s tým, že „ženská literatúra“ dnes predstavuje osobitne štruktúrovaný fenomén, ktorý si určite raz vyžiada exaktnejšiu charakteristiku, no nateraz treba aspoň zaevidovať jeho prítomnosť. Veď len v tomto roku opäť pribudlo do zoznamu autoriek prinajmenej desať nových mien. Príčinou tohto javu je zrejme skutočnosť, že ženy nenachádzajú v mužskom písaní dost „ženskosti“ a, naopak – priveľa „ženskosti“ prekáža mužom. A tak sa kmeň literatúry pomaly, ale isto rozvetvuje.

Kdesi na začiatku tohto vetvenia je slovenský feminizmus, ktorý predstavuje najmä silná hŕstka intelektuálok združených

okolo vydavateľstva Aspekt. A do slovenského literárneho procesu prináša väčšími pocity ohrozenej stability sveta než impulzy smerujúce k narúšaniu jeho inštitucionalizovanej uzavretosti. V tomto roku svojou pokojnou štylizáciou zrelej ženy zaboďovala najmä **Etela Farkašová**. Jej rozprávačský výkon v knihe *Fragmenty s občasnou túžbou po celistvosti* (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, ďalej len VSSS) takpovediac rezignoval na žensky exponovaný príbeh, ktorý sa autorka v doterajšej tvorbe vždy usilovala poskladať aspoň z momentiek či útržkov, no v svojej najnovšej knižke jej postačujú fragmenty ako záchytné body rozprávania o duchovnom svete ženy dozrievajúcej v rozpadajúcich sa štruktúrach sveta a často bolestne či aspoň nostalgicky reflektujúcej procesy týchto rozpadov. Písaním realizované rozprávačstvo má zjavne esejistické tendencie prezrádzajúce autorkinu profesijnú filozofickú orientáciu a jeho zmyslom je „*naučiť sa nazerať na život /aj vlastný/ ako na niť, ktorá sa môže kedykoľvek pretrhnúť*“. Jej texty akoby sa robili samé, lejú sa ako pokojná rieka, v ktorej sa zo subjektov rozprávania stávajú objekty alebo naopak, ale vždy je tu akcent na písanie, na knihy, na literatúru, pretože autorka verí, že „*píšuc, som vlastne písaná*“. Evidujeme tu nesmiernu pokoru k napísanému ako k spredmetnenému aktu stabilizácie sveta, no evidujeme aj autorkinu skepsu, že tento akt nikdy nedosiahne celistvosť, zodpovedajúcu ženskej túžbe po harmónii a súlade. Farkašovej feministické cítenie sa teda projektuje do fragmentárnych textov nesúcich v sebe aspoň takúto plachú potencialitu.

Aj zrelá autorka **Jana Bodnárová** siahla v svojej najnovšej knihe *Takmer neviditeľná* (Aspekt) po osobnej spomienke ako spôsobe obdarovania sa sebou. Prinavrátaná spomienka je zrejme najdôstojnejším zdôrazňovaním ženskosti strácajúcej sa vo víroch času, vo všednodenných povinnostiach i v oslepujúcich zábleskoch vášnivého života. Bodnárová je typ autorky, ktorá toto všetko potrebuje na fixáciu svojich znepokojujúcich obrazov, v ktorých sa zračí nielen ženskosť s jej poetickými konštantami, ale i celkom nekonštantný pohyb ľudských vecí hľadajúcich autora, ktorý by si ich prisvojil. A tak sa spolu s autorkou očitáme v časových kruhoch spomínania prechádzajúcich cez staromaterské detstvo i cez dievčensstvo poznačené osudovými zásahmi neľudského režimu, cez kraje, krajiny, a svetadiely s krásou vyrážajúcou dych, ale i cez dospelosť so spolopenými stopami Vietnamu, Iraku a Juhoslávie. Autorka vďaka svojmu „textovaniu“ všade nachádza neobjavené a neprisvojené tajomstvá skrývajúce sa pred ňou v známych i neznámych tvárach, telách či trávach, ktoré chýbali k úplnosti jej ženskosti. Jej objavy majú raz podobu zovretých básní či „*hyperrealistických fragmentov*“, niekedy sa podobajú rozšafným preletom nad hniezdami blízkych, inokedy asociujú bolestný krč osobnej traumy, či dovolávanie sa „*pamäti tela, jeho silných zážitkov*.“ Aj Bodnárovej feministická úprimnosť chce mať všetko pohromade, hoci vie, že to nie je možné. To však neoslabuje túžbu po takomto ženskom naplnení.

Jana Juráňová svojím románom *Žila som s Hviezdoslavom* (Aspekt) pokračuje v búraní mýtov o legendách slovenského verejného života. Po štúrovcoch sa stal objektom jej záujmu najvýznamnejší slovenský básnik. Vlastne ani nie tak on, ako jeho manželka Ilona. Od chvíle, keď dostane pozvánku na odhalenie manželovej busty v pražskom Panteóne v tridsiatom roku minulého storočia, stáva sa objektom jednoaspektového rozprávačského záujmu. V retrospektívnom zábere rozprávač s chladnou vecnosťou oživuje epizódy zo života manželky legendy, z ktorých evidentne vystupuje najmä pravda, že sa „*sa starala*“, že ho iba čítala, že vedľa neho presne v intenciách zaužívaných rodových stereotypov žila hlavne preto, aby on bol veľký a stal sa národnou legendou, kým na ňu si spomenú až po jeho smrti. Je to rozprávanie takpovediac jednoznačné a neprestajne sa cez jednotlivé epizódy uisťujúce, že to bolo naozaj tak. Rola bezdetnej služobníčky legendy nadobúda prevahu nad všetkým, kým rola národného barda ostáva akási nedohratá, akási prázdna a chimérická. V rozprávačskej projekcii evidentne chýba

Hviezdoslav ako človek, ako básnik, ako muž. I keď primárnym objektom rozprávačstva bola Ilona s jej rodovo vymedzenými funkciami a autorkiným zámerom bolo poukázať práve na tento status, ťažko sa možno zmieriť s tým, že autorka nevyužila obe postavy na zdynamizovanie onej konfrontačnej energie značne pohasnutej práve vďaka autorkinej extrapolácii postáv. Pochtvá feministická myšlienka takto kríva na obe nohy.

Román **Uršule Kovalyk** (pseudonym) *Žena zo sekáča* (Aspekt) je omnoho členitejší, no za cenu mnohých ústupkov a nedôsledností v sujetovej výstavbe i v sémantike jej postáv či motívov. Jeho hrdinka, nezamestnaná mladá žena sa rozhodne vo Veľkom meste pre netradičný spôsob obživy: otvorí si „*sekáč*“, cez ktorý ponúka tovar, ktorý sama pokladá za nedostatkový – priateľstvo. Zakrátko doň získa vzorkovitých klientov, ktorým bude predávať svoj tovar. Zároveň sama usilovne pátra po bratovi, ktorý sa jej po otcovej smrti stratil z dohľadu. Prostredníctvom týchto postáv budujú pomerne rozvetvenú dejovú štruktúru románu. Cez obchod s priateľstvom prenikne vďaka svojim klientom do rôznych spoločností a spozná ich zazobanú úbohosť. Už sama voľba spoločenských typov však vytvára schému, do ktorej sa musia vmestiť pomerne expresívne dejové projekty. Prirodzene, nezmeštia sa, lebo do schém sa nezmeštie nič zmysluplné. Rozhodne však nie je najpresvedčivejším stelesnením feministickej myšlienky románový fakt, že za každým zbabraným ženským životom je chlap, a keďže všetky ženské životy sú tu zbabrané, chlap je tu strojom zla plaziaceho sa mestom, ba jeho rodová predurčenosť na násilie, znásilňovanie vládnutie nad ženami je možno aj na príčine civilizáčného šoku, v ktorom sa práve nachádzame. Tak nejako to totiž z veľkej časti v Kovalykovej románovej koncepcii funguje, či vlastne nefunguje. Prečo sa dokonca vysnívané stretnutie s bratom musí končiť takmer oidipovským incestom? A prečo toľko iných samoučelých nenormálnosti? Veď feminizmus je, ak sa nemýlim, výzva na harmóniu, nie vojna za rodovú segregáciu.

Takže konštatovanie, že feminizmus prináša do slovenského literárneho kontextu nové naozajstné vzruchy, platí dost podmienenčne, resp. tento prozaický rok ju nepotvrdil. Zatiaľ mu chýba jemnosť a hlbší ponor do vzťahových súvislostí mužského a ženského princípu, teda azda to, čo sa ponúka v moderných feministických teóriách. Aj v podobách, v akých sa objavuje v tituloch tzv. ženskej literatúry (literatúry písanej pre ženy), má skôr charakter defenzívy proti presile mužskosti, ktorá ešte stále v nezaslúženej miere tvaruje náš svet. Viac kreativity sa azda vyskytuje v poézii.

Románová rieka

Je prinajmenšom paradoxné, že Slovensko ešte stále čaká na svoj román, keď v našom zozname sme narátali okolo 40 titulov románového charakteru, ďalších dvadsať tzv. ženských románov a viac ako 10 románov s historickou, kriminalistickou, fantazijnou alebo memoárovou tendenciou.

Práve túto zradu spáchanú na poviedke ironicky komentuje **Stanislav Rakús** (1942), keď s príznačnou dávkou ironickej zádrapčivosti vysvetľuje genézu svojej románovej „trilógie“ zavŕšenej románom *Excentrická univerzita* (Koloman Kertész Bagala, ďalej len KKB): pôvodne chcel napísať poviedku, ale to, čo v nej chcel napísať, zvrtilo jeho zámer na tri romány. Keď k takejto argumentácii prirátame čitateľský hlad po príbehoch a autorské sebaaprezenačné ambície, možno k románovým preferenciám už ani netreba nič dodávať. Rakúsov román je ukotvený dvoma sémantickými pólmi, medzi ktorými pulzuje vysoké napätie, no ktoré súčasne vytvárajú jeho významovú stabilitu: reálna situácia študentov rusistiky prešovskej univerzity v päťdesiatych rokoch minulého storočia a takmer metatextový idealizmus založený na poznaní a láske ku klasickej ruskej literatúre. Autor vidiaci do napätí tejto paradigmy si musel vytvoriť veľmi sofistikovaný rozprávačský systém, aby sa vyrovnal s touto nepochybne aj charakter existenciálnej zložitosti. Dalo by sa pove-

dať, že využil mnohé objavy postmodernity z oblasti rozprávačstva, a pridal k nim svoje vlastné, aby sa mu v podstate jednoznačný námetový pôdorys (absurdná situácia jednotlivca v totalitnom režime) nerozplynul v nič nehovoriacej hrubej všeobecnosti nejakej ideologickej jednoznačnosti. Jeho čarodejný rozprávač je zjednocujúci a súčasne rozdeľujúco analyticky, prísne rozlišujúci a zároveň pluralitný, pripravený kedykoľvek odovzdať svoje rozprávačské kompetencie, vyznačuje sa neskutocnou pružnosťou pri zmenách aspektov rozprávania, schopnosťou stvárňovať, opustiť momentálne nestvárniteľné a neustále generovať nové témy či situácie. Možno by sa dalo povedať, že popri rozprávačskej rafinovanosti hlavnými postavami Rakúsovho románu sú humor a ironia: rešpektujú presnosť, ale v tej istej chvíli ju relativizujú. Napriek jemnej rafinovanosti tvárných prostriedkov je Rakúsov román jednou z najobsažnejších, najčitateľnejších a umelecky najpresvedčivejších generačných výpovedí v slovenskej próze o dobe a jej ambivalentných existenciálnych pascách.

Do kategórie hľadačských románov možno zaradiť aj druhý román poetky a poviedkarky **Jany Beňovej** (1974) *Plán odprevádzania. Café Hyena* (KKB), ak sa rozhodneme udeliť Beňovej textom tento prídomek. Beňová očividne fascinovaná mapami Osamelých bežcov takpovediac krokom mapuje neosobný terén bratislavskej Petržalky, aby v ňom a jeho bohémnych zákutiach pre svoju lyricky cítiacu hrdinku našla aspoň nejaké oporné body svojej osamelej existencie. Presne cieleňé rozprávačstvo je tu nielen výzorom proti samote, ale najmä materiálom na zapĺňanie priestorov bytia podozrivých z vyprázdnenosti. Motív odprevádzania, naplňajúci všetky príbehy, posvätné priestory, zabudnuté súvislosti, do nepamäti zasunuté zážitky i prázdne miesta sú tu nikdy sa nekončiacim pokusom o zblíženie, komunikáciu. Beňovej román má neobyčajnú schopnosť reagovať rovnako živo na hĺbkové stavy subjektu, na civilizačné otázky či politické aktuality. Jeho výrazová pluralita ide ruka v ruku s pluralitou videnia a cítenia.

Dnešný čitateľ bude mať dozaista čoraz menej porozumenia pre také textotvorné výkony ako opäť predviedol guru „textovej generácie“ **Peter Macsovszky** (1966) v kompozícii *Hromozvonár* (Kalligram) pripomínajúcej román. Vytrvalé vrstvenie fragmentov, metafragmentov, superfragmentov a megafragmentov bez komunikačného kľúča môže síce byť intelektuálnym dobrodružstvom na nevidanom stupni literárnej fajnšmekerskosti a textové superreality môžu ponúkať najonakvejšie pôžitky z vyzvodorovanej nezávislosti na realite, no aj najväčší fanatik cooliteratúry by mohol vytušiť, že je lepšie texty tvoriť než ich potvoriť.

Humor, ironia a sebaironia sú hlavnými energetickými článkami románovej tvorby **Máriusa Kopcsaya** (1968). Pravda, majú celkom inú povahu ako u Rakúsa. Sú skryté v najhlbinnejších štruktúrach Kopcsayových textov a odtiaľ priam diktujú ich zmysel. Aj Kopcsayovo rozprávačstvo vychádza z iných princípov: akoby jeho ambíciou nebolo nič iné, ako nachytať situácie, veci, postavy a ich skutky v ich najbrutálnejšej každodennosti a z podtextovej hĺbky rozkrýť ich absurdnú podstatu. Kopcsay aj preto zostáva v najnovšom románe *Mystifikátor* (Kalligram) pri svojom farbavom antihrdinovi (ironická autobiografická seba projekcia), no ako korekčný bonus k nemu pridáva o niečo akčnejšie, ale o nič menej absurdné alter ego, a oboch prikrýva, azda namiesto Boha, postavou mystifikátora, čím vlastne umocňuje absurditu svojho antihrdinu, lebo ho zbavuje ešte aj schopnosti konať absurdné skutky. Vytvoril takto slovenskú obdobu kafkovského sveta, v ktorej je všetko reálnejšie, ale v ktorom je aj absurdita absurdnejšia, vystupňovaná až do sebaopretia. Celé toto hromadenie každodenných banalít prekryté ambíciou hrdinov utiecť pred sebou a priradiť sa k masovej prázdnote je súčasne záznamom o absurdnom svete supermarketov, manipulácie a nepostihnuteľne riadeného odcudzovania, o beznádejnosti situácie ľudského jedinca odchovaného na ideách humanity, viery, morálky a svedomia, o tom, čo všetci neuvedomene

prežívame na vlastnej koži. Keďže tvorba románov je predovšetkým mýtovtvorbou, Kopcsay svojou prózou vytvára negatívny mýtus o „neznesiteľnej ľahkosti“ (Kundera) vygumovanej identity, ktorá nemá inú šancu, ako dať sa popísať cudzou identitou.

Do aktuálnej témy manipulácie veľmi výrazným spôsobom zasiahol aj **Peter Krištúfek** (1973). Jeho román *Šepkár* (Albert Marenčin Vydavateľstvo PT, ďalej len Marenčin PT) postavil do role manipulátora povedomého politického bossa, ale znásobil svoju románovú potenciu iným druhom skrytého manipulátora – skrachovaného umelca, ktorý sa stal divadelným šepkárom. Toto zdvojenie je nielen podčiarknutím základnej témy a jej sémantickej ambivalencie, ale aj metaforickou víziou súčasného sveta vytváraného manipulovaním: manipulujúci duchovne prázdny boss je manipulovaný preduchovneným umelcom, aby spolu napriek svojej nezmieriteľne rozdielnej zaradenosti mohli manipulovať svet, ktorý nie je ani prázdny ani preduchovnený. Pravdaže, je to absurdná metafora, ale Krištúfek ju poskladal z reálne existujúcich detailov, ktoré okorenili svojou racionalistickou rozhnevanosťou, sarkastickým humorom a prenikavým zmyslom pre detail.

Do podobného súdka načrel aj anonym **Oto Čenko** v románe *Ty nie si náš, teba zožeríme* (Vydavateľstvo Slovart). Jeho románová tematizácia známeho prípadu únosu prezidentovho syna dlhé roky traumatizujúca slovenskú spoločnosť je síce príležitosťou na vysmätie sa slovenskej malosti často balansujúcej na hraničných čiarach absurdity, no autorské vyvádzenie inšpirované postmodernistickými excesmi fabulovania, hyperbolizácie a recesistického žartovania robia z nahusteného tristo päťdesiatstránkového textu skôr mučivú čitateľskú povinnosť než zážitok z objavovania nových rozmerov starých vecí. Čenko do svojej kultivovanej románovej vízie bez vízie nepochybne dostal mnoho iritujúcich súvislostí, no používanie sarkastického humoru má svoje hranice, ktoré evidentne neodhadol.

Humor je hlavným príznakovým momentom recesisticky stvárnenej knihy ex natura rozprávača **Luba Dobrovodu** (1962) *Ja veľkáč* (Dateľ). Po predchádzajúcej knihe o malkáčovi autor opäť predviedol svoju výbušnú humoristickú fantáziu a nemej insitné rozprávačstvo schopné do seba nabráť aj vážnu spomienkovú pravdu na doby minulé i prítomné. Kým prvú knihu chránil pred nadbytkom humoru detský aspekt rozprávania samostatne generujúci smiešne, v druhej sa bujarý rozprávač musí riadne prisiliť, ak chce zachovať humornú tenzúru svojho textu. A tým táto knižka stráca veľa zo svojho blahodarného pelu.

Do radu románových samorastov pribudla aj druhá kniha Pavla „Hiraxa“ **Baričáka** *Kým nás láska nerozdelí: Hladania* (Hladohlas) z prostredia dnešnej najmladšej generácie. Autor s takmer existenciálnou úzkostlivosťou ukladá situáciu za situáciou, dialóg za dialógom, príbehovú sekvenciu za sekvenciou, ale čo ako sa usiluje zachovať vernosť jazyku, atmosfére, uvažovaniu a hodnotovým orientáciám mladých, vždy z jeho textov namiesto drámy vytrča melodráma, namiesto citu sentiment, namiesto uvažovania mudrovanie. A kde chýba literárna štylizácia, tam nepomôže ani drsný jazyk, ani akčný príbeh, ani odvážne rozprávačstvo.

Nedá sa svietiť, prozaické písanie búrliváka a buriča **Mariána Grupača** (1973) čoraz nápadnejšie pripomína písanie P. Holku so všetkými jeho cnosťami i necnosťami. Viditeľne sa to ukázalo v románe *Slová klamú! /Príbeh zrady a narodenia/* (Matica slovenská): autobiografický príbehový pôdorys, chlapsky drsná expozícia pozvoľna prechádzajúca až do melodramatickej citovosti, intelektualita substituovaná odvolávkami na slávnejších literárnych oblúbcov. Akoby si autor dával diktovať od akéhosi iluzórneho zdémonizovaného čitateľa, ktorý chce v dramatickom balení príbeh, lásku, sex a hry. A tým je poznačené celé prísne jednoaspektové rozprávačstvo.

Dvoma románmi s kriklavo aktuálnym obsahom sa už po štrnásty raz uviedol **Anton Rákay** (1925). V oboch opäť využíva či nadužíva svoju lekársko-právnickú profesijnú odbornosť, na

ktorú v konštrukčnom príbehovom krčci navíja závažné morálne obsahy. V prípade románu *Základný inštinkt* (Slovenský spisovateľ) sumarizovanie etických aspektov umelého prerušenia tehotenstva a umelého oplodnenia v dilematicky stavanom príbehu mladých ľudí, v prípade románu *Hranice zla* (VSSS) v podobne koncipovanom príbehu súčasných utečencov utekajúcich pred výbuchmi zla a ich plazivými dôsledkami zo svojich krajín a hľadajúcich si pokojné miesto pod slnkom. Pre oba romány je príznačné, že autor používa metódu rozprávačských blokov formalizovaných kapitolami, z ktorých každá je nadpísaná etickým exemplom z biblie alebo literatúry, čo v nadväznosti na vykonštruovanosť sujetu zvýrazňuje skôr morálny ako mysliteľský charakter oboch diel.

Na literárnej scéne sa zhodou okolností stretli tri romány s autobiografickým pôdorysom s tematikou disidentstva z čias predokupačného socializmu a pookupačnej normalizácie. Kým **Tomáš Winkler** (1940) v príbehu básnika postihnutého normalizáciou z prostredia Martina (premenovaného v románe vajanskovskou konotáciou Kotlín) nazvaného *...dlho budeme mŕtvi* (Matica slovenská) vidí ľudské charaktery deformujúcu normalizačnú absurditu predovšetkým v súradniciach kultúrneho odkazu, v dokumentárne koncipovanej knihe **Júliusa Vanoviča** (1935) *Kronika nepriznaného času* (Tatran) sa prívlemiti pateticky zdôrazňujú najmä ideologické aspekty centristicky osobného príbehu. Próza kanadského emigranta **Ilju Čičváka** (1939) *Keď bohovia nemrú* (VSSS) je jazykom i literárnou štylizáciou prívlemiti zakotvená v šesťdesiatych rokoch, čo v súčasných literárnych kontextoch pôsobí prinajmenej akontextovo. Rozprávačská jednoznačnosť všetkých troch titulov založená na priamočiarom rozvíjaní sujetu však väčšmi podporuje ich dokumentárnu hodnotu než ich umeleckú plasticitu.

Spomienkový román z prostredia kolibského hraného filmu *Na hrane snov* (CWW) vydal aj **Adolf Lachkovič** (1931).

Poviedkové rezíduá

Poviedka, ešte nedávno takmer výhradný žáner slovenskej prózy, akoby autorov prestala iritovať. Dôvody sú síce pochopiteľné, ale najlepšie výkony v tomto žánri (Balla, Hlatký, Jaroš, Lenčo) dokazujú, že poviedka je predovšetkým výzvou na umelecky náročné autorské seba projekcie.

Tohtoročné poviedkové zborníky si však náročnosť tejto výzvy nie celkom prisvojili. Sú zaiste aj výsledkom literárneho názoru porôt a zostavovateľov, a autorská prítomnosť v nich preto nemusí byť reprezentatívna, no z toho, čo sa v zborníkoch objavilo, akiste nikto zreteľne nevyčíta nijaký výraznejší ťah na žánrovú či literárnu inováciu. Zborník literárnej súťaže *Poviedka 2008* (KKB) pod zostavovateľskou taktovkou Petra Darovca prináša na rozdiel od predchádzajúcich ročníkov trinásť nových, literárne či knižne zatiaľ neetablovaných mien (Ivana Dobráková, Richard Pupala, Fero Sklenár atď.), ktoré síce prezentujú solídne textotvorné výkony, avšak ich myšlienková či estetická angažovanosť je už problematickejšia. Zborník *Fantázia 2008* (Ivan Alákša) taktiež prezentuje nezavedených autorov žánru fantasy (Lívia Hlaváčová, Zuzana Gajdošová, Jozef Karika), no je relevantný najmä tým, že dokazuje kvalitatívny vzostup autorského zázemia domácej fantastiky.

Presvedčivým poviedkárskym exemplom je zbierka 29 prozaických miniatúr autorskej značky **Balla** (1967) s názvom *Cudzí* (KKB), ktorá jednak dokumentuje autorovu novú orientáciu smerujúcu ku komunikatívnosti a významovej mnohoznačnosti, jednak autorovu schopnosť dostať na poviedkovú miniplochu maximum informácií, ktoré vo svojej estetickej zovretosti vytvárajú dráždivú ironickú otvorenosť nabitú znepokojivými obsahmi, v ktorej badať výraznejšiu motiváciu zachytiť sa o niečo výsostne ľudské. Podobnou vycizelovanosťou sa vyznačujú aj poviedky **Edmunda Hlatkého** (1954) zo zbierky *Abraka dabraka* (KKB), hľadajúce v drsnom odcudzenom svete keď nie novú koncepciu života, tak aspoň záchytné body pre jeho zmysluplnú duchovnú projekciu. Aj v jeho mnohoznačných

textoch často smerujúcich k metafyzike a ezoterizmu priam hmatateľne cítiť perfekcionizmus literárnej štylizácie. **Peter Jaroš** (1940) si vo svojej tridsiatej knihe *Samochoď srdca* (Agentúra Signum) dožilil „úlet“ k poviedkovým miniatúram, ktoré však naplnil takmer poetickým obsahom. Z Jarošových textov sa pritom nestratila ironická nespokojnosť, ktorá však poviedkam na pozadí noblesného videnia existenciálnych apórií života a smrti nebráni vypovedať o žeravej potrebe ľudského porozumenia, ochoty komunikovať a humanisticky sa solidarizovať. O svojom umeleckom majstrovstve v krátkych žánroch opäť presvedčil **Ján Lenčo** (1933), keď v poviedkovom výbere *Vražda v márnici a iné poviedky* (Knižné centrum) s príznačnou naliehavosťou akcentuje myšlienky ľudskej slobody, zodpovednosti a humanity v súčasnom i historickom osvetlení.

Poviedkové knihy nerovnakej kvality napísali aj **Igor Gallo** (*Biele noci Atom klubu*, VSSS), **Viera Švenková** (*Rozmarná láska*, Regent), **Jozef Špaček** (*V ulitách*, MilaniuM), **Vladimíra Komorovská** (*Všivavé osudy*, VSSS), **Miloš Zvrškovec** (*Tieň na úteku*, Artis Omnis), **Mário Polónyi** (*Poviedky*, Mezera), **Emil Benčík** (*Rebrík do neba*, vlastným nákladom), **Maroš Andrejčík** (*Cartel A*, VSSS), **Ján Kurilla** (*Vysoké oblaky*, vlastným nákladom), **Ján Košťál** (*Krátke prózy*, VSSS).

Žánrové všeličo

Rozšíril sa aj autorský a titulový register kriminálneho a detektívneho žánru: **Daniela Kapitáňová** – *Vražda v Slopnej* (Vydavateľstvo Sloart), **Emil Osif** – *Osudové stretnutia* (Ikar), **Dominik Dán** (*Hriech náš každodenný*, *Knieža Smrť*, obe Vydavateľstvo Sloart), **Marek Zákopčan** – *Mesto tieňov I, II*, *Zradná vášeň* všetky Ikar).

V oblasti románovej fantasy zabodoval u čitateľov i kritiky **Štefan Konkol** titulom *Pohrobok*, ktorý je dokladom, že tento typ populárnej literatúry môže mať domovské právo aj u nás a pritom môže svojou kvalitou pokojne konkurovať hojne vydaným zahraničným autorom.

Pribudlo aj niekoľko humoristických titulov: antológia prózy, poézie a satiry autoriek klubu Femina *Keď život šplechne do očí* (Axima), humoristické fejtóny **Kataríny Petkaničovej** *Granátovník na lade* (ESA), satirické poviedky **Berca Trnavca** *Slovák nepotrebuje viagru* (VSSS), výber z tvorby nebohého **Andreja Reinera** *Tati...* (Asociácia dodávateľov liekov a zdravotníckych pomôcok).

Roztopašnou knihou na pomedzí literatúry faktu a esejistikej beletrie sa opäť prezentoval **Boris Filan** (*Bratislavské krutosti*, Vydavateľstvo Sloart), novým titulom románového historického seriálu o Alžbete Bátoriovej **Andrej Štiavnický** (*Kliatba Alžbety Bátoriovej*, Ikar), esejistickými príbehmi o svetových katastrofách **Fero Rajec** (*O deň skôr*, vlastným nákladom), príbehmi zo života s morálnym apelom **Martin Jančuška** (*Druhé prikázanie*, VSSS), knihou z televízneho seriálu **Andy Kraus** (*Panelák*, Forza Music), paródiou na literatúru faktu s horolezeckou tematikou **Branislav Jobus** (*Až na vrchol*, Edition Ryba). Zaujímavým titulom je kniha autora menom **Július Muži**, *ženy deti a pes* (Proti prúdu) s obdivuhodným šarmom rozprávajúca o bezdomovcoch a ich osudoch.

Zo záplavy titulov tzv. ženskej literatúry spomeňme aspoň najvýraznejšie: romány **Táne Keleovej-Vasilkovej** *Rozbité šťastie a Nataša* (Ikar), **Denisy Fulmekovej** *Jedy* (Ikar), **Anny Lackovičovej** *Modlitba k sv. Imidžovi* (Ikar), **Kataríny Gillerovej** *Tajomstvo zadnej izby* (Slovenský spisovateľ), **Karin Lászlovej** *Kríza kráča svetom* (VSSS), **Martiny Solčanskej** *Počkám tu na teba* (Ikar), **Dominiky Ponechalovej** *Punková princezná* (Slovenský spisovateľ), **Zuzky Šulajovej** *Dievča z minulosti*, Slovenský spisovateľ), **Beaty Bazalovej** *Ako na hojdačke* (Arkus), **Eriky Ridziovej** *Na konci dúhy* (Artemis), **Ady Augustovej** *Tigria diéta* (Ikar), **Jany Pronskej** *Bosorkina dcéra* (Slovenský spisovateľ) a **Táne Luckej** *Pavučina*.

Tých pár kvapiek vodu nestvorí

Slovenská poézia 2008

Derek REBRO (nar. 1. 6. 1979), literárny kritik, redaktor, interný doktorand na Katedre slovenskej literatúry a literárnej vedy FiF UK v Bratislave. Publikuje od roku 1998 – recenzie, kritiky, ale tiež štúdie, poéziu a i.

Hoci som nemal ilúzie o celkovom stave súčasnej slovenskej poézie, nízka úroveň príliš vysokého počtu kníh (len čo boli v rámci sumáru pokope) ma rozladila a irituje. Možno som príliš prísny kritik a čitateľ – myslím si však, že je nás viac, alebo by som si aspoň želal, aby nás bolo viac (k čomu sa dá dopracovať práve aj náročnosťou na textovú produkciu), pretože len tak sa skutočne oddelí balast od hodnotnejšej výpovede. Rozhodol som sa preto, že sa vzdám snahy o zachovanie čo najvyššej miery objektivitu a o rešpektovanie plurality poetík. Pokiaľ si totiž knihu nevydá autor či autorka na vlastné náklady, pokladám za žalostné, že vydavateľstvá nerozoznajú kvalitatívnu hranicu, pod ktorú by nepodliezli, dotujú umelecky vyschnuté korytá a spoluvytvárajú tak stav, v ktorom kniha už dávno negarantuje text aspoň priemernej kvality. Pri analyzovaní veršov budem, pochopiteľne, prihliadať na svojráznosť konkrétnych výkonov a individuálny výber poetiky. Nebudem však privierať oči pred zotrvačnými a neperspektívnymi výkonmi: samozrejme, z mojej perspektívy – myslím si, že čitatelia a čitateľky si na základe predloženej analýzy vytvoria obraz o konkrétnom diele sami, a buď sa k môjmu názoru priklonia, alebo nie: domnievam sa totiž, že v transparentnej subjektivnosti, ktorá prezrádza svoje axiologické preferencie a neukrýva sa pod rúškom prehnanej tolerancie, je nepriamo obsiahnutá i objektivita. Budem teda kriticky hodnotiť jednak mieru úspešnosti autorovej či autorkinej ambície, či sa mu alebo jej podarilo naplniť zvolený „smer“ kvalitným príspevkom v jeho rámci, jednak – a to najmä – si budem všimáť produktívnosť tej-ktorej autorskej stratégie v rámci súčasnej básnickej produkcie. Rovnako budem k textom pristupovať kritickejšie v tom zmysle, že sa pokúsím nenechať sa pomýliť niekoľkými dobrými veršami, pre ktoré by som sa „seriózne“ venoval celej zbierke – aj dieťa, ktoré ešte neovláda abecedu, občas prekvapí súvislou vetou, no to neznamená, že vie písať. Takisto si myslím, že kompromisné hodnotenie textov s nižšou úrovňou by bolo nespravodlivé voči tým autorkám a autorom, ktorí hľadajú vlastný výraz, zakúšajú rôzne a komplikovanejšie možnosti „textovania“ a nepoddávajú sa zvodným jazykom, po ktorých sa človek sklzne síce ľahko, no kvalitatívne častejšie smerom dole. Rozsahovo väčší priestor budem venovať knihám, ktoré si vyžadujú aj zaslúžia serióznejšiu reflexiu, výnimočne však poskytnem neprimeraný rozsah aj vyslovene podpriemernej knihe – ako pars pro toto množstva podobných. Takisto sa nebudem rozpisovať o kontexte, hodnotových a literárnohistorických súvislostiach súčasnej slovenskej poézie: knihy jednoducho rozčlením podľa vydavateľstiev, pričom pri každej sa budem snažiť poskytnúť informatívnu i hodnotiacu charakteristiku. Ako som naznačil, verím, že konečný obraz a hodnotenie si vytvorí každý pozorný čitateľ či čitateľka sám, pričom pomer kvantitativity a kvality vypovie čo-to aj o jednotlivých vydavateľstvách. Poznámky na záver: niektoré hodnotenia sa prekrývajú s textami, ktoré som o daných

knihách už publikoval v rámci recenzií o nich. Snažil som sa zmapovať všetky dostupné knižky, no je možné, že niektoré zbierky s vročením 2008 v hodnotení absentujú. Vopred sa ospravedlňujem za slovnú jednotvárnosť niektorých negatívnych hodnotení, no považujem za samoúčelné farbisto a rôznorodo komentovať prevahu monotónnych a nekvalitných veršov.

A grafik

Elena Cmarková: *Jesienky*

Hrdinka na svojej púti od lásky k človeku k láske k Bohu reflektuje stereotypnosť, sklamanie vo vzťahoch, rozchody; sympaticky pôsobí nestereotypné tematizovanie starnutia, z ktorého sa nevytráca fyzická príťažlivosť a zvedavosť. Viera v Boha bráni hrdinke vnímať dočasnú negatívne – tam pramení vyrovnaný tón jej klišeovitých veršov („*Smrť nebude len zánik*“).

ABC

Júlia Čurillová: *Sedmoláska*

Sympaticky hravé verše debutujúcej autorky chvíľami potešia nestereotypným nazeraním napr. na lásku (*Inkvizitorská*) či zaujímavým spojením slov („*Už zapršalo mi / všetky jamky / o guličky*“). Častejšie sme však rušení konvenčnými a nefunkčnými poetizmami a klišeovými veršami.

Aprint

Janka Bernáthová-Lehotská: *Balada purpurovej ruže*

Sentimentálne lúbostné a bolestínske reflexívne verše klišeovitej formy.

Ars Poetica

Peter Macsovszky: *Príbytok cudzieho času*

Experimentátor a plachý extrovert, ktorý úspešne posúva hranice slovenskej poézie aj za cenu občasných zlyhaní (dôsledná subverzia dostupného jazyka sa málokedy zaobíde bez kazov), častejšie však nepochopení, sa prihovára desiatou zbierkou. Lyrický hrdina novej knižky komunikuje so svojim čitateľom relatívne priamo, ironicky mu odkazuje: „*koniec tyranie hlavolamov*“, prizýva ho DO vnútra svojho predstavenia (nielen) o starnutí, bolesti, chorobách a zlyhaniach. Tie sa tento raz netýkajú ani tak jazyka, resp. jeho neadekvátnosti pri autentickom zaznamenávaní života, ale DOTýkajú sa hlavne tela subjektu/autora, a to bytostne a vnútorne: prostredníctvom orgánov, končatín, trupu... Macsovszky ich zaznamenáva zdaniavo odosobnene, svoje telo vníma ako „*príbytok cudzieho času*“, dočasnú vrece plné čohosi, s čím sa vždy nestotožňuje – zato to analyzuje. No akoby nedobrovoľne, resp. je nútený vnímať ho, pretože je ním zaskakovaný, zrádzaný: zatiaľ síce jemne, no hypercitlivý hrdina to vníma v širšej perspektíve času a jeho krátenia sa. Práve hrozivá dočasná, ako aj ostenatívná návratnosť dobiedzajúcich motívov, spôsobuje naliehavosť, akou je zasahovaný hrdina i čitateľ. V spomenutej nedobrovoľnosti vidím rozdiel oproti poetike N. Ružičkovej, ktorú Macsovszky nepriamo ovplyvnil a ktorej „*telom posadnutá telesnosť*“ sa teraz akoby navracia do cudzieho, „*telom zaskočeného tela*“, aj z ktorého vzišla. Je vzrušujúce sledovať zrkadlenia a prelievania sa príbuzných, ale osobitých poetík. Autor nás však „okrem tyranie refrénov“, ktoré priebežne vtahujú a významovo preznačujú aj

motívy (napr. hotel), čo pôvodne odkazovali inam, triafa najmä ich pôsobivou výstužou. Spolu s lyrickým subjektom sme chytení do organizmu, ktorý vír času unáša čoraz hlbšie, pričom napriek chvíľkovým náznakom („v kabáte astrálneho bábkara“) hrdina netuší, kam, ani to, aký je zmysel pantomímy, ktorej koniec je istý. Aj z toho prameňa úzkosti, s ktorými je subjekt konfrontovaný a ktoré nedokáže transformovať do kvality, ktorá by im dala zmysel. My zaň však môžeme považovať jeho uvzaté textovanie, čoho si je vedomý i autor: „*vidia (...) ako len v písaní idem*“. Pôsobivé sú aj (pre Macsovszkého príznačné) vzrušené či výsmešné prekážania sa identít, postojov, ústiacich i do pochybností o vlastnom písaní. Implicitne, prostredníctvom ironického tónu, prerývanej „vravy“ a fragmentov, autor kriticky a funkčne reflektuje spoločenské kliše a očakávania. V prípade explicitnejších spoločenských presahov však výpoveď pôsobí zjednodušujúco (*Prevenčia*) či moralizátorsky (*Útok trupov*). To sú však len petechie na utrápenom tele Macsovszkého textu, ktoré opäť raz silne zarezonovali v tom našom – často povrchno-vitálnom – poetickom priestore.

Mária Ferenčuhová: *Princíp neistoty*

Ferenčuhová svojou druhou zbierkou presvedčivo obhájila svoje nezastupiteľné miesto v štvorlístku s N. Ružičkovou, K. Kucbelovou a L. Somolayovou, pre ktoré som zaviedol pojem „ANesthetic Generation“. Ich poetiky funkčne zrkadlí, resp. s nimi pod/vedome komunikuje (napr. urbánnosť, motív dýchania, kritika konformity, resp. reflektovanie schematickosti a naoktrojovanosti životov nachádza paralelu u Kucbelovej, ambivalentnosť, esteticko-anestetický ráz a výnimočne i spríbuznená obraznosť ju zasa prepája s Ružičkovou...), pričom prináša, a to je dôležité, najmä vlastný, nielen v pochybnostiach istý, pohľad na realitu a unikátny spôsob jej prežívania. Autorka tak výrazne oživuje prevažne zotrvačnú básnickú produkciu na Slovensku. Svojím ambivalentným a problematizujúcim jazykom nepriamo odráža monotónnosť a topornosť mnohých svojich básnických súputníkov a súputníčiek. Prelína sa u nej aktívna a pasívna poloha, viera v autonómne a slobodné ja („*No je len na mne, čomu nastavím tvár*“) s vedomím, že občas nezostáva nič iné, len „*spojiť ruky a čakať, s nádejou*“. Teší ma hrdinkino nestereotypné nazeranie na javy, napr. na partnerský vzťah, ktorý autorka vykresľuje bez emocionálneho pretlaku: namiesto neho prináša skutočnou (aj každodennou, pritom láskou pulzujúcou) krvou napísaný príbeh ženy, čo žije aj pre seba a sebou. Povedané sa vzťahuje aj na tematizovanie, resp. vpisovanie sa materstva do textu. Aj tu platí, že sa autorka vyhla jednorozmernému kolísaniu sa na bezproblémovej textovej hladine. Tú vystriedalo realistické a i pochybovačné, v konečnom dôsledku seba nestrácajúce a slobodné plávanie v „*plodovej vode*“, ktorá akoby zaplavila mnohé verše zbierky. Tento motív jednak prehĺbil autentický rozmer knihy, jednak preveril a dotvoril abstraktný odkaz mnohých veršov (líživná pamäť, trvanie: pohyb, životný kolobeh a pominuteľnosť – tá je sprítomnená mnohými pôsobivými obrazmi, nostalgickými motívmi aj atmosférou) o konkrétne ohnivko v autorkinej mnohými vláknami prepletenej textovej reťazi. Ferenčuhovej jazyk sa vyznačuje vecnosťou, odosobnenosťou a precíznosťou, pokiaľ ide o výstavbu básní a voľbu slov. To ju pozitívne, kvalitou textov presvedčivo odlišuje od tradičnej a pre mnohé autorky vzťahujúcej predstavy o emocionálnejšom písaní poetiek. Súčasne však v textoch prúdi teplo, vierohodné, rokmi a cestami, sťahovaním, dôsledným pozorovaním iných a iného, ich prežívaním nasiaknuté podvedomie, čo vrie, no ktoré, a to hodnotím vysoko, autorka racionálne preveruje a písaním znovu overuje: vďaka tomu máme k dispozícii zbierku výpovedne hodnotných, na mnohých miestach feministicky podnetných, pocitovo silných veršov, ktoré nelsia, ani nemudrujú.

Katarína Kucbelová: *Malé veľké mesto*

Katarína Kucbelová je jednou, hádam tou najanestetickéjšou z autoriek, čo sa časom vyprofilovala ako výrazná generácia poetiek (okrem nej ešte N. Ružičková, M. Ferenčuhová a L. Somolayová), ktoré sa (pod/vedome) vpisujú do (androcentrickej) literárnej tradície inak, ako to od autoriek zvyčajne očakávame.

Názov tretej Kucbelovej knižky odkazuje relatívne priamočiaro na Bratislavu. Kniha ako taká je v prvom (no nie prvoplánovom a úplne ľahko dešifrovateľnom) pláne rozsiahlou básnickou skladbou o meste, v ktorom hrdinka žije a ktorého zašlapovanie – jeho histórie a kultúry (nielen v zmysle kultúrnej histórie, ale aj ľudskej „vyspelosti“) turistami i domácimi „nomádmi“ ju provokuje k zápisu. Zbierka obstoí aj pri takomto čítaní, čitateľ či čitateľka bude odmenený invenčným a nezjednodušeným, chvíľami ironickým holdom vzdaným nášmu hlavnému mestu. Keďže dôležitejšia je spodná vrstva textov, idem ďalej. Je to i kniha o komunikácii, čo nahradila rozhovor; apriórnom naplánovaní našich životov a vedomej vzbure, alebo skôr pokuse o preznačenie života do zmyslupnejších, iných, vlastných súvislostí. Hoci spôsob zápisu prežívania hrdinky pôsobí (podobne ako v predošlej zbierke) odosobnene, akoby nezaujato, opak je pravdou. Lyrická subjektka sa síce ukrýva v betónových kvádroch a nenápadnej šedi mesta („*jednoduché tvary a povrchy / striedanie / sivých plôch*“, s. 41 – 42), obsesívna, repetitívna zaujatost' javmi však prezdáva jej citlivosť, uvzatú túžbu: neustať – trebárs vo „vlastnom“ označovaní, napriek vedomiu obmedzení. Jedným z ústredných motívov zbierky je aj naznačené strácanie pamäti, resp. vedomie jej pominuteľnosti, ktoré je pre ňu útrpné: „*myslela samotu ja myslím stratu pamäti*“ (s. 44). Možno i v tom prameni fraktálová koncepcia knižky, časté opakovanie motívov a ich obsesívne ukladanie do nových súvislostí. (Dokonca aj mesto sa opakuje v iných mestách: „*keď prechádzam inými mestami / je to ako by som prechádzala týmto mestom*“, s. 16.) Akoby im to malo zaručiť pretrvanie, na druhej strane to zvyšuje naliehavosť, ktorá hrdinku i nás núti zaoberať sa práve danými témami a motívmi: „*nie je isté / či sa budú môcť / poistiť svojou minulosťou*“ (s. 10); „*je minulosť menej istá ako budúcnosť*“ (s. 11). Poetika Kucbelovej veršov je aj tentoraz anestetická a studená, súčasne však najmä prostredníctvom funkčných pateticko-romantizujúcich vpádov do textu zaznieva aj silne estetický prvok. To Kucbelovú ešte viac zblízuje s ANestetickou N. Ružičkovou, ktorá však emocionálne vypäté miesta vytvára hlavne sama, bez cudzej pomoci. Tak ako v kontexte neutrálnych veršov vyniknú vsunuté preexponované cudzie texty, občas nami ešte výraznejšie mykne aj zdanlivo nenápadný, lebo štýlovo sa neodlišujúci, no sémanticky a konotačno-asociačne hrozivo pôsobiaci verš: „*jedným z najväčších problémov eutanázie je výber dňa*“ (s. 34). Práve túto Kucbelovej schopnosť postupne nahlodávať zdanlivú samozrejmosť svojich výpovedí a prichytiť nás pri preľaknutí sa či „iba“ nepríjemných pocitoch, ktoré veršami nepatrne, no účinne vzbudzuje, považujem za jej výraznú kvalitu: „*ako by som potom // zliezla // dolu // nikdy nie je isté či som úplne // ani dnu // nie je isté koľko poschodí je podo mnou*“ (s. 38). Takto nepriamo, čiže nielen motívovicky, nám totiž odovzdáva jeden z odkazov svojej tvorby: nedať sa ukolísať zdanlivo bezpečným a bezkonfliktným, v skutočnosti často umŕtveným a zautomatizovaným, v každom prípade k smrti spejúcim životom: „*môže sa odhaliť len / pri stavbe budúceho mesta // jeho tvorcovia sa pochovávali / do ďalšieho podzemného podlažia*“ (s. 48). Uvedené, samozrejme, najviac vynikne v momentoch, ktoré sa priamo konfrontujú s odmeraným štýlom prevažnej časti zbierky: „*v každom jednom z nich // prežijem // niekoľko smrťi // tých smrťi je veľa // príliš veľa na to / aby som nedostávala závraty / z úplne nového usporiadania / sveta // hraníc // ach*“ (s. 25). Okamihy pádu, závratov sú podporené aj výraznými medzerami medzi jednotlivými veršami. Podobne autorka pracovala s grafikou aj v predošlej knižke – tam na zrýchlenie či spomalenie našej pozornosti. Kucbelovej práca s jazykovým materiálom sa vyznačuje vysokou mierou precíznosti: v členení svojej básnickej skladby na časti, v prísnej verbálnej a motívickej selekcii a umiestňovaní opakujúcich sa syntagiem a motívov. Pôsobivé je aj vynechanie textu na strane 36, pretože sme tak vrhnúť do prázdna a zneistenia, ktoré funkčne nasleduje po tomto dvojverší: „*našla by som ju / ak by som dokázala*“ (s. 35). Ono prázdno totiž korešponduje so zbytočným snažením sa o aktivitu, pretože tá je už vo svojom zrode jednak determinovaná a jednak odsúdená na zánik. Nevie, do akej miery išlo o zámer,

ak však áno, je to ďalší dôkaz Kucbelovej precíznosti a citu nielen pre text, ale aj pre jeho členenie a grafické usporiadanie. Konvenčné poetizmy a metafory u nej nenájdeme, zato nás zaujme pôsobivou „trans-obraznosťou“, v zmysle netradičného vykreslenia priestoru prostredníctvom máp, ktoré sa čítaním menia na realitu, ktorú zaznačujú. Kucbelová jednoducho vie, ako čitateľov a čitateľky umne vlákať do nanajvyš súčasnej a chladivej básnickej skúsenosti bez toho, aby im v/z nej bolo chladno.

Beritt

Dušan Horn: ... Všetkým..., mojím láskam... Banálne, sentimentálne lúbostné verše bez umeleckej hodnoty.

Byzant

Kvet pre dušu

Antológia duchovnej poézie a mravoučných básní od známych i časopisecky publikujúcich autorov z rôznych časových období a rôznej umeleckej úrovne.

DACO – Jozef Mikloško

Ondrej Metod Lucký: Spevy nádeje a radosti

Súborné vydanie autorovej poézie rozdelené na časti *Meditácie hladajúcej duše, Radostné stretnutia s prírodou, Sedemradostná Panna Mária, Sedem radostí Františka z Assisi a Tri piesne*. Autobiografické básne reflektujú radosti a útrapy lyrického subjektu, ozdravujúce prechádzky Slovenskom, verše venované blízkym a iné. Vyznačujú sa konvenčnou formou a tradičným náboženským pohľadom.

Diva

Žiarislav: Piesňoslová

Súbor textov piesní Miroslava Švického (umeleckým menom Žiarislav) a jeho hudobnej skupiny Bytosti. Kniha obsahuje i fotografie z prírody a podujatí zameraných na pôvodnú kultúru.

Drewo a srd – Vlna

Peter Šulej: Koniec modrého obdobia

V záplave podpriemerných výkonov je paradoxne balzomom čítať poéziu, nad ktorou musíte permanentne premýšľať a pri ktorej sa musíte sústrediť, aby ste nejakú jej vrstvu neprehliadli. Taká je ostatná kniha P. Šuleja. Naoko verbalisticky zahataná odkazmi, cudzími slovami, odbornými výrazmi a algoritmicky strohým, no prebujnelým (nie, nejde o paradox) rytmom, v skutočnosti zvlášť ne posmutnelá, unikajúca času i toto unikanie, uplyvanie času oplakávajúca: hoc aj spomienkami a ironizovaním vlastných tvorivých výkonov, ktorých sa zrieka len naoko, pretože inak sa vpisovať nevie a ani nemieni. Verí v oprávnenosť a silu programu, ktorý riadi aj sa mu podriaďuje. Oddal som sa tejto podmanivo chladivej, no vo výnimočných okamihoch teplej mágii vyprázdneného slova a pocítil (nielen uvedomil si), že tieto slová boli vyprázdnené i preto, aby ich autor (spolu s nami) nanovo vyplnil: napr. re/produkciou vyprázdňovania a svojím starnúcim zrkadlením sa v ňom, i prostredníctvom mikropříbehov, ktoré (nielen krivo) odrážajú meta a makropříbehy. Hrdina je ich tvorcom i postavou, racionálnym analytikom aj (hoci kamuflujúcim) cítiacim mužom: „*roj má na svedomí propolis kolektívne vedomie / riadenie práce na dialku (soskanie našich džúsikov / počas letných horúčav) a v neposlednom rade rozmnožovanie / po vpichu miesto napuchne – člen formácie umiera / ihneď ho nahradia – asi musia...*“

Eko-konzult

Michal Holováč: Radosti

Rázne, chvíľami ironické, hovorové a predovšetkým stereotypné (aj pokiaľ ide o zobrazovanie ženskosti) verše referujúce o prežívaní súčasníka.

Elán

Danica Jakubcová: Variácie života

Tematiku zbierky predznamenáva úvodné: „*Večné témy: / život /*

láska / bolesť / zmysel / smrť“. Verše sú nehorázne moralizátorské, prvoplánové a umelecky nemé.

Olga Tvarožková-Palkova: Brezová – naša rodná

Príležitostné básne, uspávanky, riekanky, vinšiky a piesne: spomienky na život a zvyky na Brezovej pod Bradlom v prvej polovici 20. storočia.

Katarína Koláriková-Koňariková: Motýle a maky

Vkusný obal nekorešponduje s obsahom knihy. Odcitujem báseň, ktorá je najvýstižnejším dôkazom autorkinho klišeovitého, predvídateľného a často školáckeho pocitového veršovania: „*Stále znova a znova / zvláštny svet samoty, / až mi mráz po chrbte behá, / ani jedna postava / nemá v tomto kraji mena. / Tváre biele / ako stena / a každá z nich je nemá...*“ Nemá (najmä umelecky) je i táto poézia.

Fragment

Vladimír Archleb: Račiansky výber

Výber z tvorby nekompromisného „kuriča-básnika“, ktorý do roku 1989 publikoval iba v samizdatových časopisoch. Civilné, občas funkčne vulgárne či drsne erotické verše premknuté hnevom a iróniou, nie však zatrpknutosťou. Pokiaľ by sme básne čítali bez prihliadnutia na historický a politický kontext (socializmus bývalej ČSSR), v ktorom vznikali, vyznievali by chvíľami prehnane silácky a nechcene komicky. Ich nadčasová hodnota je teda diskutabilná. Súčasne je v nich však prítomná, to najmä, vysoká miera autentickosti a úprimnosti. Z básní vanie jedinečný autorský naturel, ktorý si je vedomý, že nepatrí do obdobia, do ktorého sa narodil: „*veľmi skoro som tu*“. Ne/dobrovoľne vyčlenený z priemernej bezpečnosti svojich spoluobčanov kritizuje ich spôsob života, ako aj tvorbu niektorých prorežimných kolegov – robí to síce hlasno, až na výnimky však nie prvoplánovo. Iba výnimočne sa autor dopustil nechcene povýšeneckého postoja, keď v básni o žene, čo čaká nemanželské dieťa, na jednej strane odsudzuje tých, čo odcudzujú ju, sám však oplýva skôr zhovievavou premúdrelosťou ako empatickým záujmom: „*dievča zlaté / nebolo ti to veru treba*“. Je zaujímavé, že Archleb si síce bol vedomý toho, že jeho tvorba oficiálne nevyjde, no aj tak sa vyvaroval ochranných (a väčšinou neúprimných) vyhlásení, že píše pre seba. Nie, Archleb svoju tvorbu reflektoval a potreboval písať: o tom, čím a ako ne/žil, aj preto sa jeho básne chvíľami preklopia z priamočiarosti do prvoplánovosti (napr. báseň o konfrontácii „malých“ a „skutočných“ problémov prostredníctvom paralely plesne na nohe a umierajúcich detí). Archleb totiž v písaní nešpekuloval („*všetko je jednoduché / ako dážď alebo náčha*“), ale ho (a cez neho) prežíval, bez zbytočných rečí: „*trepú o umení / a moja ponožka tu bezmocne leží / úplne bez záujmu*“. Najlepšie to podľa mňa dopadlo v básniach *Okamžik* a *Politici* – posledne uvedená je dôkazom, že autor bol schopný aj pôsobivej obraznosti a presahu v zdanlivo priamočiarej drsnosti; je však dobre, že si zvolil metaforicky nevyzdobenú cestu, pretože tá priliehala k jeho životnému pocitu i vtedajšiemu obdobiu výstižnejšie. Druhá časť knižky obsahuje „medailóny“ jeho obľúbených rockerov. Predstavujú skôr jeho vnímanie ich odkazu, v ktorom nechýba i snaha o oddeľovanie úprimnosti od povrchnosti. Knižku vnímam ako potrebné pripomenutie si (bez)ducha predrevolučných čias.

Gallery

Dorith Kóšta: S tebou a bez teba

Slovensko-francúzske vydanie obsahuje verše preniknuté bolesťou zo straty autorkinho manžela, ktorého absenciu si hrdinka vyplnila vierou v Boha. Formálne nezaujímavé, sentimentálne a klišeovité verše.

HKPS

Mária Stopková: Láska ako konár

Reflexívne a lúbostné verše, v ktorých sa prelína nádej s horkosťou, minulosť s prítomnosťou, láska s nenávisťou, svetské s „božským“... Poetika sa vyznačuje prevažne (nakolko básne sa

občas mihnú lepším veršom či metaforou) klišéovitou obraznosťou a verbalizovaním.

Oskar Šalko: *Vyznania*

Knižka veršovaniak o dedine, prírode, Poľane, Levoči a priateľoch z mladosti.

Ikar

Kamil Peteraj: *Toto je moja reč*

Autorský výber obsahuje básne zo zbierok *Sad zimných vtákov* (1965), *Čas violy* (1966), *Kráľovstvo noci* (1968), *Lipohrádok* (1973), *Faust a margaréty* (1981), *Minútové básne* (1986), *Útechy/maximy/telegramy* (1987), *Sekunda rozkoše* (1989), *Dom panny* (1990), *Lyrické korzo* (1991) a nepublikované verše z rokov 1967 – 1987 a 2007 – 2008. Sledujeme autorov vývin od asociatívnejších, mnohorozmernejších veršov nadväzujúcich i na konkrétnu poetiku, ktoré občas blúdžia vo verbalizmoch (hoci výber obsahuje umiernené básne), no ktoré oceňujem pre snahu o nachádzanie inovatívneho spôsobu zápisu, k básniam s jednoznačnejšími denotátmi a chvíľami i zjednodušenými myšlienkovými redukciami a metaforami – výnimočne dokonca na hranici banálneho opisu „právď“ (a moralizovania) namiesto ich spoluvytvárania.

Ivona Matúšová

Pavol Zemko: *Ódy*

Umelecky nehodnotné, kresťansky zamerané ódy na Pavla Zemka, novomanželov, Magdušku – prvú dámu Opoja atď.

Julius Csomor: *Už je tomu 20 rokov...*

Chválospev na kňaza Zemka. Zmysel knižného vydania nenachádzam.

Izména

Jana Venglovičová: *Bez dotyku*

Nekontrolované bujnenie – chvíľami syntakticky (obávam sa, že nechcene) zaujímavých – prevažne klišéovitých pocitových veršov.

Juraj Mrocek

Katarína Perliková: *Soľ slzy*

Knižka autorky, ktorú niektorí kritici priradujú k „novej slovenskej katolíckej moderne“ obsahuje vývinovo neproduktívne riadky s náboženskou tematikou, ktoré sú napísané prevažne vo voľnom verši. Text, v ktorom sa vyskytujú i ponášky na rozprávky, sa vyznačuje archaickou tematikou i formou (občas umelo ozvlášťňovanou nefunkčne použitým cudzím slovom či hovorovým výrazom – dosiahnutý efekt je vzhľadom na staromilstvo zvyšného kontextu kostrbatosť, nie aktuálnosť výpovede). Zbierka snád osloví zopár veriaciach: najmä takých, čo hľadajú ľahké odpovede na ťažké otázky podobne ako autorka, ktorá vnáša do veršov aj smutnejšie tóny či náznaky erotiky v domnienke, že tým učiní svoju výpoveď komplexnejšou: v skutočnosti však nevykračuje z klišéovitých a sentimentálnych reflexií o „Bohu“ a stereotypného zobrazovania ženy zviazanej prísnu kresťanskou morálkou: „*Na teba, milý, nemám. / Som trochu uletená? / A či mám ostať nemá? / Vždy lásku v srdci maj / a v Bohu vytrvaj!*“

Knižné centrum

Zuzana Okuliarová: *Myšlienky ako dar*

Autorka, ktorá bola ocenená vo viacerých slovenských súťažiach a za zbierku *Srdce na dlani* získala 1. miesto v čitateľskej ankete *Knižnej revue* v kategórii *Debut roka 2001*, prináša vo svojej druhej zbierke školácke verše (občas zviazanejšie a rýmované), v ktorých banálne témy (hlavne nešťastnú lásku) obkresľuje myšlienkovou povrchnosťou a nenápaditým spracovaním. Niektoré texty sa v knižke omylom opakujú: to nechtiac iba zintenzívňuje dojem nezrelosti autorkiných veršov.

Dagmar Vojteková: *Čítom k srdcu*

Kniha obsahuje príležitostné básne (k meninám, narodeninám, svadbe, smútočné verše, báseň Včelárovi atď.). Ich kvalita nijako

neprekračuje zámer. Ak by ste ich počuli z regionálneho rozhlasu, prekvapilo by vás to menej ako to, prečo také verše vydávať knižne.

Knižnica Ružinov

Jozef Mifkovič: *Záhorie, vďaka ti*

Autor napĺňa zámer avizovaný názvom zbierky: prostredníctvom jazykovo a metaforicky prostých aj prostoduchých veršov, chvíľami nesených v záhoráckom nárečí, vzdáva hold tomuto územiu.

Logos

Zorica Horáková: *Šepot uzlov*

Debut, o ktorom sa v doslove dočítame, že ide o „dialóg so symbolikou artefaktov... hudby, literatúry a výtvarného umenia“. Zdanlivo subtilné, citlivé a vehementne „artové“ verše sú v skutočnosti únavným, pretože nepresvedčivo uzavreným vrstvením viac menej explicitných a nefunkčných odkazov na známe artefakty kultúrnej histórie. Výpovedná a umelecká hodnota je teda ukrytá hlavne v dielach, na ktoré autorkine verše odkazujú.

Matica slovenská

Blažej Belák: *Sihote, sihote...*

Zbierka umelecky neproduktívnych veršovaných povestí.

Igor Gallo: *Stred zeme*

Jaroslav Rezník vyzdvihuje autorove verše v doslove ako „džbán pramenistej studničnej vody... také hodnoty, ako sú Boh, Večnosť, Vlasť, Národ, Rodisko, Rod, Rodina...“ V skutočnosti ide o chvíľami funkčne veselé, inokedy nechcene komické a väčšinou umelecky nenápadné a klišéovité verše.

Rudolf Dilog: *Stlmené slovíčko*

Kniha aforizmov a epigramov, ktoré vyšli po prvý raz v *Dobrej knihe* v roku 1974.

Emília Hendrichová: *V sieti času*

Konvenčné, klišéovité verše o láske, kráse, radoostiach i smútkoch, v ktorých ako téma rezonuje túžiacia mladost prerastená starnúcim telom.

Martin Rázus: *Zdvihnite život!*

Výber z autorovej tvorby. Kniha obsahuje básne z nasledujúcich kníh: *Z tichých i búrných chvíľ*, *To je vojna!*, *Hoj, zem drahá...*, *Kameň na medzi*, *Kresby a hovory*, *Šípy duše*, *Cestou*, *Stretnutie*.

Matica slovenská – Literárne informačné centrum

Milan Rúfus: *Nieš bremeno a spievať / To Bear the Burden and Sing*

Slovensko–anglické vydanie výberu z poézie Milana Rúfusa. Vybral a zostavil Viliam Marčok, zo slovenčiny preložil John Minahane. Výber sa skladá zo siedmich častí, v ktorých zostavovateľ tematicky vyčlenil obsahové zameranie textov v celoživotnom priereze. Máme tak možnosť nahliadnúť do umelecky presvedčivejších i menej kvalitných textov tohto, bezpochyby významného, slovenského básnika.

Matica slovenská – Literárne informačné centrum – Svetové združenie Slovákov v zahraničí

Medzi dvoma domovmi 1.

Antológia slovenskej poézie v zahraničí

Antológia je podľa slov zostavovateľa Antona Baláza „*prvým komplexným pohľadom na modernú slovenskú poéziu, ktorá vznikala v zahraničí najmä v druhej polovici 20. storočia*“.

Miestny odbor Matice slovenskej v Bardejove

Jozef Gmitter Dujavský: *Po serpentínach k dnešku*

Autor sa vo svojich starosvetvských, občas regionálnych zápisoch, ktoré umeleckú hodnotu ani nepredstierajú, zamýšľa nad minulými (napr. *Veľká Morava*) i súčasnými javmi.

Miestny odbor Matice slovenskej v Trnave
O cenu Slovenského učeného tovarišstva, X. ročník
 Básne i prózy podpriemernej hodnoty.

Miestny odbor Matice slovenskej vo V. Šariši
 Jaroslav Míča: *Jakubovo mesto*

Gýčovitě verše, ktorých hrdina je pyšný na slovenský národ, sa opierajú o kresťanské hodnoty. Umelecká hodnota je nulová.

MilaniuM

Dana Podracká: *Kupola*

Autorský výber z doterajšej tvorby umelecky významnej a poetologicky výraznej spisovateľky. Nakoľko nejde (okrem pár záverečných básní) o nové verše, zacitujem niektoré z tých častí doslovu Radoslava Matejova, s ktorými sa stotožňujem: „... Autentický pocit, postreh, autentická skúsenosť a autentické videnia i príbehy uvažovania tu majú platnosť jednotlivého - konkrétneho - fragmentu, ale aj nadsubjektívnej, kolektívnej, ba gnómickej referencie... V hĺbke Podrackej základného básnického gesta väzí idea nerozdielnosti diferencovaného sveta na tu/tam, hore/dole, teraz/potom, sen/skutočnosť atď. Autorka totiž svetom preniká naraz, v ohniskovom bode, v stretnutí vnútra s inšpiračnými momentmi, zväčša hmatateľnými, vizuálnymi, so životnými impulzmi, spravidla tragickými, s náboženstvom a ezoterikou, s umením, so spomienkami. Umožňuje jej to metóda snivého videnia... dôraz na neologické, asocičné a nezdôvodniteľné väzby, väzby vychádzajúce z psychologickéj vybudnosti, bleskového vhladu - takisto poetika senzitivnej metafory kombinovanej s vecnosťou... Lyrické texty majú existenčnú platnosť... čo patrí k ďalším znakom Podrackou stvárňovaného ženstva, lebo ním dekonštruuje zásadnú predstavu stvoriteľstva stotožňovaného s mužskou potenciou...“

Milan Richter: *Tajomstvá dokorán*

Richter vydavateľ nám sprístupnil kvalitné výbery (pretože kvalitnej) poézie Viery Prokešovej, Anny Ondrejčkovej a Dany Podrackej. O podobný čin sa pokúsil vydaním uceleného výberu zo svojej vlastnej poézie. Keďže však jeho poézia kvalitná nie je, je taký - umelecky nedvižný, zato megalomansky a ostentatívne pseudoartistný - aj sám autorský zväzok jeho poézie. Výberovo zacitujem vety zo svojej dávnej recenzie na iný výber z Richterovej tvorby Anjel s čiernym perím (pozri Rebro: Romboid, č. 4, 2001), pretože za tých 8 rokov som názor na autorove básne nezmenil: „V básniach dochádza k preexponovaniu, pohltiu textu uvedenými atribútmi... Maniera s prípadným pozitívnym účinkom sa v Richterovom prípade mení na svoju vlastnú karikatúru, je rozoznaná zvnútra sama sebou. Čitateľ je otrávený a znudený nahromadením obrazov, pretože básne sú poznačené značnou dávkou monotónnosti... Básne navyše popri občasnej klišéovitosti pôsobia kostrbatým dojmom. Richter... často ‚filozofuje‘. Vo väčšine prípadov však ide len o pretransformovanie banálnych právd do komplikovanejšej výpovede... Občas sa autor predsa len uvoľní, neprepína svoje poetické možnosti, a práve vtedy napíše zdanlivo jednoduché, priezračné a nenásilné verše s hlbšou myšlienkou... Ak sa básne z autorovho skoršieho obdobia vyznačujú prílišnou zložitou, tým novším, naopak, často chýba zmysel (aj knižného vydania). Richterovi teda buď chýba schopnosť selekcie, alebo (v neskoršom období) nemá selekciu na čom uplatniť... Jeho skoršie (aspoň zdanlivo) estetstvo sa tak mení na štýl písania, ktorý zachádza až do oblasti publicistiky a nadobúda pri tom vysoko banálnu až smiešnu polohu.“ Považujem za zarážajúce, že Richterova tvorba býva vyzdvihovaná ako kvalitná. Nie je to pritom prípad len tohto „etablovaného“ autora, že jeho tvorba je kolegami a kolegyňami prijímaná buď s pochvalným uznaním, alebo taktným (a sebe neškodiacim) mlčaním. O to viac ma poteší rázny a nepragmatický (v zmysle zamýšľania sa nad tým, ako si tým kariérne uškodím) hlas, ktorý javy pomenuje jasne. Ani takí kritici a kritičky ešte našťastie nevymreli: „Básnické vavríny, ktorými si Milan Richter tak rád venčí hlavu, sa v jeho rukách stále spoľahlivo menia na obyčajné bobky.“ (Šrank, Rak, č. 12, 2008).

Modrý Peter

Joe Palaščák: *Teloi*

Formálne precízny, myšlienkovy vyzretý a metaforicky pôsobivý debut. Pri opakovanom čítaní sa však, žiaľ, odkaz mnohých veršov, akokoľvek som sa snažil čítať ich nezaujato, zužuje na ústrednú kresťanskú linku. To, samozrejme, nie je automatickým negatívom. Ale: náboženská symbolika pri prvom čítaní presvitá síce výrazne, predsa len však bez zatienia ostatných vrstiev básní; pri opakovanom čítaní (aj vzhľadom na nízky počet textov) však vystúpia na povrch návratné motívy (napr. rozťahnuté ruky - kríž), ktoré zatieňujú tie ostatné, resp. odhalí sa (vzhľadom na prvý dojem prekvapivo) monotónna stereotypnosť uvažovania lyrického subjektu. Ten odrazu zarázi svojou hrubozrnnosťou („Modlitba nekončí / Modlitba vždy začína“; „Plechový Ježiš na drevenom kríži / za dedinou / pomaly zhrdzavel“), moralizovaním (báseň *Jazdec*), zhovievavým poučaním („Telá ešte priliš silné / ešte priliš pyšné, / aby sa rozplynuli“) či androcentrickým zjednodušením (báseň *Prvá žena*). Ústredné témy i jednotlivé motívy zbierky sú osvietené vertikálnym, no pomerne často príliš jasným svetlom, ktoré zmazáva väčšinu textových tieňov ukrývajúcich nedopovedané či problémovjšie odkazy: „Aj pri ponáraní sa / stúpaš“; „Džbán je kolíska, / v ktorej hlina odstúpila k stenám, / aby urobila miesto Tomu, / ktorý vteká“. A nejde len o myšlienkovú jednosmernosť. Rovnako poetologické vrstvy, ktoré pôsobia zauzlene, sa chvíľami rozpletú do príliš rovných liniek, po ktorých naše oči sklznú rýchlo a hladko. To je v úplnom kontraste s „bolestivým“ vyznením veršov - zdanlivo bolestné prežívanie hrdinu sa v takých momentoch mení na ostentatívne, neautentické opisovanie „jeho“ utrpenia, čím sa z knihy stáva vyleštený kríž obalený jemnou vrstvou reálneho mäsa, ktoré sa prvým čítaním spotrebuje a odhalí nám príliš žiarivý lesk (kresťanskej) morálky. Spomenuté ma mrzí o to viac, o čo viac ma zbierka zaujala obrazovo sugestívnou poetikou a tým, že sa v nej autorovi podarilo vyhnúť debutantských klišé, kostrbatosti či prehnaného imitovania svojich predchodcov a predchodkyň. V knižke totiž prevažujú kvalitné básne, ktoré obstoja i pri viacnásobnom čítaní, resp. ktorých „metafyzický komín“ z nich nevytiahol živost a horizontálnu „prvrstvenosť“ (napr. básne *Starká* a *Chcel by si trvať* a iné). Pri spomenutých kazových textových momentoch sa nemôžem ubrániť pocitu, akoby vtedy autor písal skôr na efekt než z vnútorného pnutia. V prípade, že autor síce zotrúva vo svojom (aj náboženskom) presvedčení, no vyvaruje sa myšlienkovu a pocitovo bezproblémových a zvodných miest, hlavne tých prvoplánových (hoci zdanlivo všetky verše pôsobia „prapodstatne“ a zahatane), môže byť jeho talent prínosom pre súčasnú slovenskú poéziu. Takto je pre mňa na pol - hoci výraznej a umelecky prevažne zvládnutej - ceste.

Pavol Suržin: *Spln duše*

Kniha obsahuje básne z autorových vydaných zbierok (Už stúpa prach, 1965; Spi, krásna Verona, 1968; V ťahu hrobov, 1969; Šašo v prstoch lásky, 1973; Pokiaľ ma má život, 1980; Perie a skaly, 1989; Pamäti z kameňolomu, 1992), doteraz nepublikovaný rukopis *Spln duše* a iné nepublikované básne. Čitateľ či čitateľka má možnosť nahliadnúť do komplikovanej duše tohto pochybovačného (aj ohľadom svojej tvorby), no prevažne umelecky kvalitné verše píšuceho autora. Sledujeme Suržinov vývin od abstraktnejších, prevažne o prírodu sa opierajúcich veršov, cez konotačne priamejšie texty o spoločnosti a svojom mieste v nej, autentické záznamy z protialkoholickéj liečebne až po rukopisné verše, v ktorých Suržin reflektuje svoju osamelosť v Levoči. To chvíľami (a nielen tu) ústi do myšlienok na smrť, ale aj do úvah o diele Majstra Pavla, cez ktoré nepriamo nachádza zmysel aj pre svoj život a tvorbu. Som rád, že v prípade tejto knihy sa slová autora doslovu, vydavateľa Petra Milčáka, zhodujú s realitou samotných veršov. Pre tie naozaj platia najmä tieto jeho slová: „To, čo robí jeho poéziu aj dnes atraktívnou, je súlad medzi tvorbou a životom, vysoká miera hodnovernosti, ktorú vo svojich najlepších textoch doplnil aj o umeleckú presvedčivosť.“

Ján Buzássy: Bystruška

Nová zbierka slovenského klasika (vo viacerých významoch tohto slova) prináša prevažne verše, ktoré – na rozdiel od mnohých veršov iných našich „klasikov“ – relatívne presvedčivo potvrdzujú zmysel a aktuálnu hodnotu jeho básnenia. Buzássy vo svojich reflexívnych textoch nepriamo, hoci chvíľami priamo („svet pokračuje, čoraz väčšmi hmotný“) sprostredkúva čitateľom a čitateľkám svoje rokmi nie nadobúdané, ale skôr potvrdzované presvedčenie a hodnoty, vieru v pravdu, krásu a múdrosť – samozrejme, z jeho pohľadu. Na rozdiel od mnohých iných nám však svoju vieru nevnučuje, ale oslovuje nás, prizýva k zakúseniu dávnych hodnôt, ktoré podľa neho ostávajú a vyvažujú negatívne súkromné i spoločenské prepady. Chvíľami je však báseň pokrčená prstami moralizátora (básne *Jeseň bilancistu* a *Štúdium*), prípadne preváži zjednodušujúci pohľad (básne *Súčasnici*). To sú momenty, v ktorých si o to viac vážime prevahu komplexných a umelecky zvládnutých, prevrstvených (aj pokiaľ ide o autentickosť, životnosť na jednej strane a nadhľad, odstup od seba na druhej strane, ktoré sú do seba v prípade tohto autora funkčne zakliesnené) verše, ktoré v tých najlepších momentoch zažiaria ešte stále prekvapivou a pevnou autorskou rukou: „*neuchopiteľno, do neho sa skryl / ten, kto nás váži, ľahkých ako vatu*“, alebo: „*záhrada svieti ako biela kosť / nohy, ktorú si iba teraz zobul*“.

Modrý Peter – Koloman Kertész Bagala
Ivan Štrpka: Básne I

Prvá časť výberu z básnickej tvorby tohto „osamelého bežca“ (reprezentatívne výbery P. Repku a I. Laučíka už vyšli) obsahuje tieto zbierky: Krátke detstvo kopijníkov, Tristan tára, Pred premenou a Krásny a nahý svet. Autor upravil básne len minimálne: najmä zjednodušil pôvodnú interpunkciu a typografiu. Texty I. Štrpku kvalitatívne obstoja aj takmer štyridsať rokov po ich napísaní. Formálne aj tematicky reflektujú problematiku, ktorá rezonovala vo vtedajšom filozofickom diskurze (trhlna medzi označujúcim a označovaným, diseminácia zmyslu, différance atď.): pre ideologicky zapríčinenú odľahčenosť nášho myslenia od západného sú tieto témy v našom teritóriu inšpirujúce aj dnes. Komplexná, nezjednodušujúca poézia, ktorá rozostiera striktné hranice binárnych opozícií a kladie si filozofické a etické otázky, pochopiteľne nevyhovovala vtedajšej vládnej politike, presadzujúcej zjednodušujúce a zavádzajúce videnie reality, a tak sa Štrpkove knihy pred rokom 1989 predierali na verejnosť s problémami. Neustále vpred sa rútiace verše, ktorých uvravenosť sa len výnimočne kryje s verbalizovaním, si vyžadujú sústredenú pozornosť a opakované čítanie: mnoho motívov sa objavuje naprieč všetkými zbierkami, a tak sa spočiatku nejasné miesta ozrejmi práve pri novom čítaní, resp. pri vzájomnom osvetlení pôvodne ťažšie uchopiteľných bodov.

Oto Németh
Miroslava Malovcová-Staníková: Zrkadlá v nás

Sentimentálne, prevažne lúboštné veršovanie.

OZ Zemplínska spoločnosť Michalovce
Andrej Hajduk: Svetlo domova

Jednorozmerné verše pretuchnuté Zemplínom a oddanou vierou v Boha.

P+M Turany
Ján Lachký: ... kam chodia včely umierať...?

Duchovné verše kolísavej kvality. Niektoré zaujmú myšlienkovou a formálnou vyzretosťou a nezjednodušujúcim nazeraním na život, ktorého podstatu sa autor pokúša jemne vykresliť. Inokedy sú však prehnuté pod ťarchou primnohých „závažných“ otázok a krkolomných, nestriednych slovných zhlukov.

Pavol Šidelský – AKCENT PRINT
Monika Tančáková: Jablko pre anjela

Výber z doterajšej poetickej tvorby autorky, doplnený o nové

básne. Autorkina subjektívna lyrika chvíľami prekvapí pepracovanejšou formou, pôsobivou metaforou či iným pohľadom na tradičné témy (sympatizujúce zamyslenie sa nad osudmi čarodejnic v básni *V jeseníkoch* je zaujímavé najmä vzhľadom na kresťanský orientované zameranie zbierky ako celku). Ako však napovedá slovo prekvapí, väčšina veršov sa vyznačuje prvoplánovosťou, samoučelnosťou a nechceným mudrovaním.

Pectus
Anna Valcerová: Letný sneh

Svoju ostatnú zbierku autorka pribalila do zväzku spolu so staršími dvoma (*Vo vyhni*; 1978 a *Orešinka*; 1991). Najnovšie texty pokračujú v línii voľných veršov, ktorá bola započatá druhou knižkou. Autorka v básniach relatívne vydarene sprítomňuje každodenný, často náročný život súčasnej ženy – motívy aktuálnej reality, ako e-mail či notebook „*značky Acer*“, nevyužíva za účelom exotizácie výpovede, ako to býva zvykom u menej zdatných pisateľov a tvorkyň, ale sú prirodzenou súčasťou jej života, ktorý sa autenticky vklesňuje do textovania. Verše poukazujú kriticky aj na problém zamlčivania žien, ktorých zásluhy si pripisujú muži (básne *Ženy*). Valcerová už v staršom období neskreslene tematizovala prežívanie žien v konkrétnom spoločenskom rámci. Jej jazyk sa vyznačuje vecnosťou až prozaickosťou, a to aj pri tematizácii manželovej smrti, ktorá sa vinie celou zbierkou: „*O tom, že tvoje telo zhorelo v peci / košíckého krematória a ja stále neviem, / či si to naozaj chcel...*“. O to účinnejšie, pretože nepateticky, no konfrontačne s tragickým vyústením, na nás pôsobia spomienky na ich spoločne prežité chvíle či úprimne vyznievajúce a skrytou zlobou premknuté verše, ktoré sú mu adresované prostredníctvom 2. os. sg. Triezvy tón funkčne vyživuje aj verše, v ktorých autorka vytvára ženskú genealógiu, sprítomňuje „*dávnymi hodnotami*“ premknutý život žien starších generácií (napr. básne *Hamovskej babe*) – robí to opäť bez rozčítanosti a pohlcujúceho tieňa „správnej morálky“. O to pôsobivejšie danú atmosféru, hodnoty a zvyky vystihuje. Vzhľadom na všetko uvedené, ako aj na to, že do autorkinej staršej tvorby sa vpisovala telesnosť napr. prostredníctvom materstva, pričom Valcerová i svojim (vecným, ironickým) jazykom naruša tradičné predstavy o „ženskej“ (emocionálnej) poézii, ma prekvapuje dvojveršie: „*Reč samotného tela nie je rečou ženy, / milé feministky*“. Tieto slová vyznievajú nepatrične i vzhľadom na kontext básne, ktorú uzatvárajú. Napriek demonštratívnej snahe o odstup od slasti, ktorú lyrická subjektka pripisuje sexuálnemu omylu cez internet, dané verše sú zaujímavé pre čítanie cez feministickú prizmu už tým, že je v nich telesnosť ženy silne vpísaná: a je jedno, či ako vedomá deklarácia odstupu od tela alebo podvedomé predĺženie reálneho tela do „tela“ textu (pozri „*écriture du corps*“). Rovnako rušivé sú moralizátorské verše z oddielu *Psí cyklus* (s. 116 – 119). Hoci sa vyznačujú humorným odstupom, ktorý je pre Valcerovú typický, chýba im autentickjšie napojenie na hrdinkin osobný priestor, resp. vydarene unikajú do abstrakcie a príliš priamočiara sa prikláňajú na stranu tých „správnych“ hodnôt. Knihu ako celok vnímam pozitívne.

Petrus
Mária Bátorová: Púšte a oázy

Relatívne vkusná obálka básnického debutu literárnej vedkyne a prozaičky Bátorovej nás z(a)vádza k čítaniu textov, ktorých kvalita s prvým dojmom nekorešponduje. Prevažne klišéovité voľné verše sprostredkujú (po)city lyrickej subjektky zo života, umierania, straty lásky, plynutia času atď. Oceňujem autorkinu úprimnosť v reflektovaní aj vlastného starnutia, nepovšimnuté – pretože odzbrojujúce – neostanú ani verše venované mŕtvej matke, otcovi či O. Čepanovi. Pozitívne na mňa zapôsobili aj miesta, kde autorka nepriamo reflektuje otázku ženskej emancipácie. Problémom je však neinvenčné a neproduktívne spracovanie (nielen týchto) tém, motívov a reflexií. Hodnotnejšie miesta zanikajú v neopracovanej (paradoxne minimalistickej), ľahko sa núkajúcej básnickej forme.

Publica
Marek Sopko: Tichý víťaz

Sentimentálne verše zasvätené životu s Bohom.

Skalná ruža
Juraj Kuniak: Čiara horizontu

Kniha obsahuje jedinú báseň, preloženú do 26 jazykov. Text tematizuje nejednodušujúce nazeranie na vertikálno-horizontálnu rovinu, na hranicu medzi dobrom a zlom, „Bohom a diablom“. Akokoľvek mi je jeho odkaz sympatický, nemôžem preliadnuť jednoduché a neinvenčné formálne spracovanie básne, ktorá by preložená do bežnej reči, obávam sa, nestratila žiadnu zo svojich kvalít: to nie je dobrá vizitka pre umelecký text, ktorý má navyše prezentovať Slovensko vo svete.

Slniečkovo
Erik Jakob Groch: Infinity

Groch sa aj v najnovšej knižke predstavuje svojimi typicky samozrejmými, filozoficko-duchovnými veršami, v ktorých neplatia tradičné binárne opozície najmä v horizontálno-vertikálnom vzťahu. „Nízke“ či „obyčajné“ sa tak nachádza vedľa „vysokého“ či „vznešeného“, pretože tak je to v živote, ktorý tento básnik postihuje s naliehavosťou, no bez pátosu: „*osie hniezda hneď vedľa lastovičích, / hovná vedľa hviezd.*“ Tým, že v jeho veršoch má hodnotu život vo svojej jednoduchosti, zároveň nielen ruší duality, ale aj problematizuje váhu, obsah hodnôt, ktoré tradične pripisujeme jednému a druhému pólu: „*... nech slová, / ktoré píšem, nie sú väčšie ako ich obsah.*“ Hrdina opisuje to, čo vidí a cíti, jeho oči spočívajú na detailoch, tie však vyplňa premýšľaním – opäť tak, ako v bežnom živote, v ktorom opisované a opisujúce prebieha súčasne – a zapája ich do širších, pritom zdanlivo prostých a minimalisticky spracovaných súvislostí (láska, vzťah k žene, Bohu, detstvu...): „*Stmieva sa, je tu teplo, / útulne, nikoho sa nebojím / – mám vanilkové koláčiky. // Ticho je, vesmír alebo / Boh je veľmi tichý. / Ty tu už dávno nie si.*“ Do zbierky sa ukráda neodbytná myšlienka na smrť – hrdina s ňou síce zvláda úspešný boj (podobne ako ten na obálke knihy): „*A ty si kto, trhám jej kosu z rúk, / lomcujem ňou, kadiaľ idem*“, ale jej naliehavosť (opäť veľmi účinne sprostredkovaná práve prostredníctvom samozrejmého a nepatetického tónu) na nás pôsobí neustále, a to nielen vo vzťahu k osobe subjektu: „*Hľa, mnoho tvorov sa nepriblíži, nezletí, / krúžia okolo polí, naozaj zomrú.*“ Spomenutá nepatetickosť (chvíľami vecnosť – v básni *Infinity* vo funkčnom spojení s krutosťou) Grochovej poetiky funkčne zintenzívňuje aj duchovný rozmer jeho poézie, pretože o tom autor nereferuje pomocou náboženských rekvizít, ale žije ho pomocou obyčajných vecí, ktoré ho bezprostredne obklopujú – tým sa prenesie aj na čitateľov a čitateľky, ktoré žijú v tom istom „obyčajnom“ svete. Aj vďaka tomu autorovi zatiaľ nehrozí, že sa naplnia jeho skryté obavy: „*Netúžim po tom, aby som stratil / svoje ľudské city, naivitu, / svoju nesmrteľnú dušu, radost.*“

Slovenské centrum PEN klubu
Juraj Kuniak: Zápisník lyrického spravodajcu / Notebook of a Lyrical Correspondent

Dvojazyčné vydanie autorových nových básní obsahuje ľudsky vyzreté a formálne zvládnuté verše, v ktorých sa stretáva vertikálna a horizontálna rovina v jednej, hladko a súčasne komplexne napredujúcej textovej čiare. Hrdina nesentimentálne, zato ľudsky presvedčivo spomína na Jozefa Urbana a Ivana Laučíka, ktorým nestavia ploché pomníky, ale sprítomňuje ich ako živých priateľov. Výrazovo súčasné, ľahkou rukou písané básne, ktoré popierajú slová lyrického hrdinu: „*Prečo v tých najlepších prípadoch / príbuznosť abstrakcie a skutočnosti / musí byť taká vzdialená, / ako je rozdiel medzi piesňou / a vodou v Mŕtvom mori?*“

Slovenský spisovateľ
Mila Haugová: Miznutie anjelov

Haugová píše nepretržite. Jej potreba je autentická, žitá a písaná sa preskupuje, dotvára: „*telo priložené ku každej vete*“. Vypisuje sa zo svetlých aj bolestných okamihov – sieť jej kníh je tak nepriamou ilustráciou života, poznačeného i stratami. Na ostatnú knižku dopadá tiež partnerského rozchodu, najmä však tiež mŕtvej matky. Ten svojou naliehavosťou prikrýva motívy a témy, ktoré sa vinú celou Haugovej tvorbou – akoby preveroval ich závažnosť (láska, plynutie času, sny, fauna, flóra – tentoraz doplnené o industriálne výseky – atď.). Výsledkom nie je ich neobstátie v konfrontácii s „väčšou“ témou, ale prirodzené zapojenie tohto ústredného bodu zbierky do permanentne sa uzliacej reťaze bolesti, spomienok a zrkadliacich sa časopriestorových rovín Haugovej „*univerzálneho mikrosвета*“. Povedané platí aj pre „*blízkosť fyzického konca hrdinky*“ – odchod matky akoby ju pritiahol o kus bližšie k „*prestupnej hranici*“, čím sa kolobek života (matiek a dcér) neuzatvára, ale preskupuje. Hlas lyrickej subjektivity je napriek emocionálnemu pretlaku, ktorý chvíľami ústi do takmer „žalospevných“ veršov, pevný a zomknutý. Aj miesta, ktoré pôsobia banálne („*všetko môže kedykoľvek zaniknúť*“), vďaka kontextu ostatných veršov vyznievajú silne. Haugová má totiž schopnosť obnažiť sa, písať úprimne, na hrane pátosu, zároveň však vďaka preverujúcej sile rozumu (selekcii slov) neupadnúť do uslzeného sentimentu. Ten totiž síce „tlčie“ v spodných vrstvách básní, no ich údernosť a pôsobivosť metaforickosť zakaždým oziaria priestor textu natoľko, že sa funkčne rozpustí v básni – emocionálne pôsobivej a myšlienkovito nasýtenej. Nie je mnoho autorov, ktorí by kvantitu dokázali prepájať s konštantnou kvalitou, tobôž produktívnosťou v kontexte poézie ako takej. Obava, že sa Haugovej písanie opakovaním vyčerpá, sa u mňa zmenila na váženie si autorky za to, že má neustálu potrebu nielen písať, ale aj hľadať nové možnosti, ako svoje myšlienky a pocity uchopiť a sprostredkovať a ako napájať slovenskú poéziu na svetové zdroje básnenia a myslenia. Haugová totiž v najnovšej zbierke nielen variovane opakuje sebou napísané, ale posúva sa v rámci svojho autorského rukopisu zasa o kus ďalej po textovej špirále. Tá ju privádza na už známe miesta, no autorka vždy akoby nanovo preleští ich poetické, poetologické a motívické body, ktoré potom odrážajú jej vlastnú, zakaždým však staršiu a najmä aktuálnu tvár (opäť pokrytú bodmi významovej nedourčenosti, eliptickými skokmi, ktorých „prázdno“ sa spätne vyplní...). Haugová pritom naďalej o svojom písaní (aj žití) pochybuje: „*Je toto vôbec rukopis?*“ Práve to jej nedovolí ustať v úsilí, ktoré sa v jej prípade transformuje do vlastného prekonávania.

Miroslav Válek: Jesenná láska

Výber z autorovej lúbstovej lyriky.

Samo Chalupka: Spevy

Nové vydanie zbierky predstaviteľa slovenského romantizmu.

Sprint dva
Marta Hviezdna – Dušan Mesačný: O čom ešte vesmír nevie

Sentimentálne veršovanie nulovej umeleckej hodnoty.

Šafran
Martin Vladik: Biely Daniel

Knižka predsedu senátu Najvyššieho súdu SR mala ostať ukrytá v jeho stole. Vladika trápia problémy bezdomovectva, starých ľudí, chýbajúcich závor na železničných priecestiach, narušanie historického rázu mesta „vpádom“ supermarketov, opití turisti atď. Škoda len, že ho netrápia elementárne zásady písania poézie: vyhol by sa tak textom, ktoré sú naivné, priamočiare, na pomedzí publicistiky a ktorých „akožepointy“ urazia i priemerne nadaného študenta strednej školy: „*Ak mi nedáš / päťtisícku / Neprídem na návštevu / NIKDY*“. Druhá časť knihy obsahuje výber starších básní (Vladik má na konte už 6 zbierok „poézie“!), a hoci tie vďaka zastarejšej forme o chlp prevyšujú zbytočné riadky prvej polovice knižky, autor aj v nich predkladá texty (hlavne o stereotypnom

vztahu k žene), ktorých neprítomnosť by nikoho súdneho nemohla trápiť.

Širka Projekt d.o.o

Dr. Andrej Hriešik: Uzdravenie vierou

Náboženské a na rodné Kovačice pyšné verše, ktorých vertikálny lúč nenechal miesto iným témam. V doslove, recenzii P. Mučaju sa píše: „*Treba pochopiť, že len Boh je hodnota, ktorej treba podriaďiť všetko ostatné.*“ Výstižné, pričom autor tejto „hodnote“ podriadil aj umeleckú hodnotu.

Trian

Miroslav Kapusta: Trne a lupene

Prevažne krkolomné hovorové, civilné verše s neinvenčným obsahom.

Tripsoft

Zlata Matláková: Kytica za dverami

Prvé texty knižky sľubujú kvalitný zážitok: účinok veršov sa však znižuje priamo úmerne s počtom prečítaných strán, na ktorých sa autorka napriek výrazovej úspornosti nevyhla verbalizovaniu. Zo začiatku priťažlivá estetická, motivická a myšlienková jemnosť (prítom chvíľami nestereotypne napĺňaná „ženskosť“) voľných veršov sa postupne rozplýva v častom opakovaní identických či podobných motívov a tém: tie totiž autorka nerozvíja, ale synonymicky potvrdzuje a využíva výlučne za účelom – hoci občas pôsobivého – navodenia intimity, prípadne priblíženia stavu, v ktorom „*pozemské a nebeské / sa zlieva.*“

Veda, Vydavateľstvo SAV

Štefan Balák: Hranatý kruh

Sonetový veniec, ktorý už raz vyšiel ako súčasť Balákovkej zbierky Muškátové okná (Vydavateľstvo SSS 2006), podľa autora doslovu Emila Borčina môže v samostatnom vydaní „*zažiarit v novom prenikavejšom svetle.*“ A skutočne, takto „v popredí“ ešte silnejšie oslepí tých pár náhodných súdnych čitateľov svojou kostrbatou formou, ktorá sa potkyna o jeden sonet za druhým bez hlbšieho výpovedného zmyslu.

Vydavateľstvo Jána Jankoviča

Ján Jankovič: Tatry i velebit / Tatry a velebit

Dvojazyčná, slovensko-chorvátska, antológia slovenskej poézie, ktorá predstavuje verše P. O. Hviezdoslava, J. Kollára, S. Chalupku, J. Botta, S. Tomášika, J. Matúška, ľudové piesne a i. Autormi zborníka sú slovenský kroatista Ján Jankovič a chorvátska slovakistka a bohemistka Dubravka Dorotičová-Sesarová.

Vydavateľstvo Matice slovenskej

Lubica Kepštová: Moje srdce má prázdniny

Zbierku môžeme vnímať ako „dvojdielo“ autorky Lubice Kepštovej a výtvarníčky Aleny Wagnerovej, ktorá ho zaobalila do pôsobivej vizuálnej podoby – tá však pripomína layout detských knižiek, čo pôsobí máľuco. Kepštová je navyše autorkou detskej literatúry, aj preto by sa žiadalo výraznejšie odlišenie tejto zbierky od iných jej diel. Poetika intímnych, nielen ľubostných veršov sa vyznačuje zmierlivým, harmonickým tónom, a to aj pri reflektovaní horkejších životných okamihov. Básne sú myšlienково vyzreté a formálne zvládnuté, nijako však neprekračujú priemer subjektívnej poézie, aj s prislúchajúcimi neduhmi – hlavne v podobe klišéovitosti.

Maša Haľamová: ... a podakujem sa životu

Pri príležitosti nedožitých storočnice autorky vyšiel v edícii Knižnica Matice slovenskej výber jej spomienok, zamyslení, vyznaní a básní, z ktorých niektoré ešte neboli publikované.

Vydavateľstvo Michala Vaška

Stano Marcinko: Všetko je v poriadku

Hovorovou, slangovou slovenčinou predchnuté verše banálnej výpovednej hodnoty a nízkej umeleckej úrovne.

Vydavateľstvo PRO

Etela Farkašová: Opretá o ticho

Filozofka a prozaička Etela Farkašová vydala už druhú knihu poézie, do ktorej zahrnula aj časť básní z predošlej zbierky Na rube času. Čitatelia či čitatelky (resp. poslucháči, pretože kniha obsahuje aj CD s nahovorenými básňami) sú od prvého verša vtiahnutí do (pre túto autorku typicky) mámivého náladového univerza, v ktorom čas plynie v „*kruhodráhach*“, ticho nie je to isté, čo mlčanie, a myšlienky sa síce trieštia v snahe o „*vypovedanie nevypovedateľného*“, ich úlomky sa však zakaždým zľúčia do zmysluplnej výpovede – trebárs práve o trhline medzi označujúcim a označovaným: „*slová zase raz opustili veci, / z ktorých sa kedysi vykluli: vzdialili sa, odcudzené...*“ Hrdinka (podobne ako jej „*prozaická sestra*“ v autorkinej ostatnej próze Fragmenty) vie o absencii oporných bodov, dostihuje ju melancholické (čomu zodpovedá aj nálada mnohých básní) vedomie, že život je „*iba pár mávnutí krídel*“, no i tak, alebo práve preto sa neustále pokúša o existenciálnu aj verbálnu celistvosť a presah – oboje nachádza aspoň na chvíľu v zahmlievajúcich sa spomienkach a snoch, v intenzite práve prežívaného, v písaní a v akomsi pozitívne tieniacom vedomí, že celok je aj v úlomkoch, resp. že sa „*fraktálovo*“ zrkadlí vo svojich častiach. Napriek tomu, že autorka tematizuje diskontinuitu a neistotu, napr. v tom, či sa jej podarí „*spriatelit sa / (alebo aspoň zmieriť) / so svojím vlastným časom*“, jej výpoveď sa nesie vo veľmi pokojnom tóne, zápis sa vyznačuje pevnou štruktúrou, metaforickou zomknutosťou a subtilnosťou. Dochádza pritom nie k napätiu medzi obsahom a formou, ale skôr k precíznemu vystihnútiu životného pocitu hrdinky/autorky, ktorá nám svoje „*zdedenie*“ nielen oznamuje, ale takto nás nepriamo i zapája do precítienia skutočného (pretože nie hysterického – napokon, najväčšie životné drámy sa často odohrávajú v tichosti) stavu na (u Farkašovej prestupnej) hranici medzi „*tu*“ a „*tam*“, „*teraz*“ a „*vtedy*“ – dosadiť si konkrétne asociácie je už na čitateľovi či čitateľke. Lyrická subjektka si uvedomuje torzovitú a nepôvodnú zdanlivo originálnych postrehov, vyzdvihuje však ich autenticitu pre jednotlivý život „*tu a teraz*“. To platí aj pre poéziu tejto autorky, ktorá síce neposúva hranice súčasnej básnickej produkcie, predstavuje však ďalší formálne zvládnutý ťah na – každou novou knihou pretvárajúcim sa – textovom obraze tejto plodnej a vyrovnanej autorky. Pretože, akýkoľvek druh či žáner si E. Farkašová zvolí pre svoju výpoveď, zakaždým vytvorí mnoho-rozmerné, nezjednodušujúce a formálne fluidné dielo, ktoré je nateraz „*dajme tomu básňou*“.

Maša Haľamová: Ja som tú poéziu žila

Bibliofilský, vkusne zaobalený výber z tvorby významnej slovenskej poetky, ktorý je obohatený aj o CD so zvukovým záznamom (prednes veršov: Mária Schlosserová) a video dokumentom, v ktorom Pavol Strauss, Milan Rúfus a Maša Haľamová hovoria o svojich zážitkoch vo chvíľach, keď „*sa uchádzali*“ o báseň. Tvorbu tejto poetky považujem za nadčasovú výpoveď výraznej ženy, ktorá sa subtilne a precízne, zároveň rodovo nestereotypne (aj keď povrchný pohľad naznačuje opak) zapísala do dejín našej poézie. Kritici oceňujú najmä jej stíšene odovzdanú polohu, mravný ideál ženy oplakávajúcej muža, v jej poézii je však prítomné vzájomné zrkadlenie sa s mužom počas jeho života a (mýtické) nachádzanie jeho posmrtných stôp v prírode, ktorej sa chvíľami priam eroticky dotýka. Akoby verila, že prostredníctvom prírodných motívov, do ktorých sa vtelil, sa spojí s jeho obnovenou silou. Poézia M. Haľamovej je citlivá, nie však precitlivelá, ženská v mnohých podobách tohto slova a aj v najbolestnejších okamihoch myšlienkovy a pocitovo vyrovnaná.

Vydavateľstvo Q 111

Vlasta Hocheľová: Sen o nespavosti

Autorka zachytáva nálady a porovy svojho vnútra zasiahnutého aj okolitou realitou (predvídateľne tou bez „*správnych*“ hodnôt), z ktorého vyťahuje priemerné, chvíľami moralizátorské voľné verše. Občas prekvapí lepším miestom či básňou (*Strata I.*),

tie však zapadnú pod nánosom konvenčného zvyšku. Prípadne sa autorka pokúsi o neobvyklú reflexiu rodových vzťahov, výsledkom je však nechcené potvrdenie rodových stereotypov (báseň *Dvaja dve*).

Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov

Patricia Aratóvá-Gallová: *Piaty element*

Ďalšia zbierka, ktorá nielen že nenapĺňa očakávania vzbudené predslovom, ale ide proti nemu. Predslov Štefana Baláka: „... *hĺbka a zrelosť jej myslenia, nekonvenčnosť básnického pohľadu na oblasť najintímnejších medziludských vzťahov, až po tie celospoločenské*“. Realita zbierky: klišeovité a povrchné veršovanie, konvenčný pohľad na intímne vzťahy lyrickej hrdinky. Nekonvenčnosť totiž nespočíva v tematizovaní útrpného a nefungujúceho vzťahu, ale v nekonvenčnom spracovaní takéhoto vzťahu, a to v zbierke nenájdeme. Nehovoriac o spomínanom spoločenskom presahu: zbierka je totiž (až na sporadické výnimky) len o nešťastnom vzťahu. Doslov: „*Toto všetko, s maximálnou úspornosťou a rešpektovaním sily slova, dáva jej básniam pôsobivosť, sviežosť, svojskosť.*“ Realita: Neinvenčné, často prvoplánové oslabovanie schopnosti slova byť funkčným a pôsobivým prostriedkom na vyjadrenie myšlienok a pocitov autorky. Výsledkom je teda ďalšia kniha, ktorej básne mali radšej zostať roztrúsené (nanajvýš) po časopisoch.

Ilja Čičvák: *Slzy a bozky*

Zbierka obsahuje básne, ktoré autor napísal v rozmedzí od konca 60. rokov po 80. roky XX. storočia, a to v rôznych svetových mestách. Ide o ľubostné verše, ktoré sa vyznačujú naivným a klišeovitým spracovaním.

Robert Hakala: *Rekviem za Ježiša K.*

Hakala sa pokúša o súčasnú výpoveď, no tú nedocieli enumeratívnym zapájaním dnešných motívov do veršov (sms, enter, fax atď.). Výsledkom sú v prvej časti samozrejmosti (napr. vzťahy a starnutie) podané samozrejmou formou, v druhej časti zas prezrávanie biblických tém a príbehov násilne aktuálnym štýlom, ktorý namiesto konfrontácie alebo problematizovania „odvekých pravd“ prináša moralizovanie a zbytočné, pretože každému známe (hoci rôzne prijímané) posolstvo: Ježiš K. a jeho odkaz je stále živý.

Marta Hlušiková: *Rok červených moruší*

Básne, ktoré sú tienené hlavne vedomím unikajúceho času, nám predstavujú hrdinku, ktorá sa zamýšľa nad životom, jeho zmyslom a blízkymi (i tými mŕtvymi). Autorka píše priamo, jej výpoveď je hutná, často však pokropená premierou klišé. Až na výnimky (nepomenované básne na s. 24 – 25; aj keď zopakovanie úvodného verša na konci básne na s. 24 pôsobí samoučelne, má vyvolať intenzívny efekt, no nevyvoláva), aj lepšie textové miesta sú prekryté rušivou priamočiarosťou, ktorá zhltnú spomenutú (bezchybnú) priamosť, či moralizovaním (báseň *Že*).

Teodor Križka: *Bozk slzou*

V prvej časti svojho debutu autor predkladá bezduché duchovné básne a sentimentálne verše, v ktorých prevažne vyzýva ženu: samozrejme, len ako tradičný (s – ním ne/naplnený) objekt jeho pozorovania a adorácie. Žena má zväčša podobu nedosiahnuteľného ideálu až (božskej – stopy P. Márie) ikony. Žena ako subjektka, resp. emancipovaná či inak problematizovaná (rozumej živšia) osobnosť absentuje. V druhej časti sú zoradené „*takmer tri desiatky villonovských balád*“, ktoré sa síce vyznačujú drsnejším jazykom a spoločenským presahom, no pokiaľ ide o ich invenčnosť či umeleckú hodnotu, sú rovnako invalidné ako básne prvého oddielu zbierky. A pokiaľ ide o zobrazovanie „ženskosti“, v časti *Balady* autor síce nechá prehovoríť ženu prostredníctvom „balady na úctenke“, vloží jej však do úst to najstereotypnejšie nazeranie na mužsko-ženský vzťah („*Priťažko sa žije ženám s mužmi / bez mužov však ešte ťažšie*“), prípadne devaluje ženský subjekt na bezdúchú osobu, ktorá si „praje“ nezodpovedného („*Prosím, buď mi večne dlžný*“) a násilníckeho muža, hlavne nech je materiálne zabezpečená – tým, samozrejme, umiestňuje do negatívneho stereotypu aj „mužskosť“: „*Kúp mi ružu a chvíľu drž mi / revolver*

(...) *Polož na mňa mocné paže. / Padnem, ja však padám ladne!*“. Autor navyše svoje banálne (súčasne však nebezpečne zjednodušujúce) nazeranie na realitu a vzťahy zakončuje alibistickým, (opäť) pololudovým konštatovaním: „*Kto sa prieči láske, chradne, / kope studňu vedľa vody*“.

Ján Maršálek: *Privolávanie rána*

Autor vo svojej zbierke okato, bezducho a náhodilo recykluje obchytané témy, metafory a formálne postupy, mudruje a nábožensky moralizuje. Zacitujem výstižné verše: „*Veterné mlyny mu melú / piate cez deviate / slovo za slovom*“. Občas sa rozhodne využiť niektoré z kvanta svojich klišé akože nanovo, na viac ako priehladný synonymický kúsok mu však slabosti nestačia: „*až na vrchol ihly / nájdenej v kope dní*“. Na prebale knihy sa dočítame: „... *talent, sytý modernou poéziou a inšpiráciami súčasného sveta*“ (Rudolf Dobiáš); „... každé slovo má svoje presne stanovené a vyznačené miesto“ (Robert Hakala); „*V čase zúriacej sekularizácie umenia (...) usiluje o autentickú básnickú výpoveď*“ (Teodor Križka). Tu už nejde o to, že obálka z pochopiteľných dôvodov nezvykne obsahovať kritické hodnotenie, ale o to, že sa nájdú až traja dobrovoľníci, ktorí nerozpoznajú umeleckú suchosť a ktorých názory verejnosť môže považovať za barometer kvality; knihu vydalo známe vydavateľstvo, nie autor na vlastné náklady. No nič, na záver si dovoľím oceniť autora aspoň za jeden autentický postreh: „*Moje básne nikto nečíta / (iba Boh) / nikomu sa nepáčia / (iba tebe) / nikto ich nepotrebuje / (iba ja)*.“ Aj keď, vzhľadom na nenáročnosť časti našej kultúrnej obce, nebol by som až taký sebakritický. Na druhej strane autorovi asi ide – v zhode s jeho poetikou – o exkluzívne, zato lacné a kvalitou tvorby nepodporené vyčleňovanie sa. Nuž...

Pavol Stanislav: *Melódie každodenné*

Slovensko-ruské vydanie veršov striedavej kvality, v ktorých autor kombinuje svoj zmysel pre „*rozvíjanie sakrálnych a patriotických tradícií s bytostnou potrebou ich modernistických inovácií*“ (cit. z doslovu).

Záhorské múzeum Skalica

Eva Fordinálová: *Vôňa Záhoria*

Prírodná, intímna a duchovná lyrika konvenčných významov i formy.

Združenie ZPOZ Človek-človeku

Eva Kollárová: *Dobry deň, človek*

Príhovory a príležitostné básne, ktoré počas 10 rokov odzneli v obradnej sieni MSÚ v Starej Lubovni.

ZPMP v Petržalke

Eva Srnková: *Ranená duša*

Klišéovité a umelecky neproduktívne verše, ktoré výnimočne prekvapia sympaticky „iným“ tematizovaním známych obsahov (Mariška).

Vlastným nákladom

Stanislav Brtoš: *Loretánske veršovanie*

Zbierka invokácií z Loretánskych litánií. Umelecká hodnota či myšlienková komplexnosť, neprekvapivo, absentuje.

Zuzka Ferencová: *Okno do duše*

Ezoterické verše na úrovni súkromných zápiskov.

Katarína Hudcová: *Trblietanie za mrakmi*

V zbierke vyše osemdesiatročnej autorky sú zaradené ľubostné básne, ktorým sa doteraz vyhýbala, balady, príležitostné verše, haiku... Pre všetky platí umelecky neproduktívne a klišeovité spracovanie.

Stanislav Háber: *Štvrtstoročie lásky*

Obsahovo jednorozmerné a didaktické, formálne prozaizované, no nezvládnuté veršovanie.

Silvia Havelková: *Z kresla*

Veršovanie na úrovni súkromných zápiskov. Za všetko báseň *Stretávka*: „*Každý zmenený / niekto viac a niekto menej / ostarnu-*

tí a usmernení / niekto viac a niekto menej / len triedna / stále rovnaká / svieža / a rovnako urozprávaná.

Jana Jablonská: Pocta životu

Reflexívna i príležitostne ladená poézia, ktorá zostáva na úrovni prvotných zápiskov bez následného pretavenia do umelecky hodnotnejšej roviny.

Karol Kapeller: Žit je krásne

Emeritný profesor medicíny sa v najnovšej knižke vypisuje hlavne z tém rodnej Chtelnice, mladosti v Trnave, kde študoval, vzťahu k manželke, deťom a vnúčatám, priateľom (jeden pól básnického dialógu tu zastupuje napr. V. Turčány). Je ľudsky potešujúce, že autor rozdáva optimizmus aj po osemdesiatke, na dobrú poéziu to však nestačí. Kapellerove umelecky suché texty však ľudí (najmä z autorovho okolia) isto ovlažujú, a vlastne: „*Ak prdík suchý je, o zdraví svedčí, / netreba o ňom mať zbytočné reči.*“

Štefánia Korytáková: Dary jesene – aj pre teba

Sentimentálne a klišeovité verše

Jaroslav Krnáč: Milenci Zeme

Ústrednou témou tejto knihy je Zem: v zmysle planéty, ekológie atď. Autor však tento motív nijako funkčne nevyužil, len okolo neho nabaľuje ďalšie moralizátorské (akože tradičné hodnoty vyznávajúce, v skutočnosti iné hodnoty odcudzujúce) a prvoplánové verše, retrospektívne mapujúce autorove srdcové témy: Poľana, kresťanstvo, šťastie, bezdomovectvo, ženu (samozrejme, krehkú a nežnú) a iné.

Milan Longauer: Trvalky a lietavice

Odcitujem báseň, ktorá vypovie o umeleckej hodnote zbierky sama: „*Železná posteľ / v ničote / a nad ňou obraz / abstraktný / tak ako ja / stojím vo svete / sám / a nado mnou / anjel strážny / na ktorého jediného / čo verím.*“ Zámeno čo som nevoľžil omylom, pravdepodobne odkazuje na archaizovanú (v kontexte zbierky však neadekvátne pretvárajúcu) formu biblických spevníkov. A ak by ste mali tendenciu myslieť si, že citované nepriamočiare (hoci kostrbaté) obrazy sú v knižke vyživované myšlienkovou komplexnosťou, mýlite sa: sú akurát tak morené pseudofilozofovaním.

Ondrej Nagaj: Zastavenie

Cyklus básní obsahuje miestami moralizátorské, chvíľami nechcene komické, hlavne však umelecky nedvižné verše venované manželke Vierke, ktorej sa lyrický hrdina/autor „spovedá“ zo svojich nedostatkov, prípadne neinvenčne referuje o banálnych múdrostiach typu plynutie času: aj prostredníctvom ohmatanej triády „rodíč – dieťa – jeho/jej dieťa“, ktorú autor napája aspoň na motív žiakov a žiačok – tým však akýkoľvek náznak invenčnosti končí.

Michal Repovský: Škovránčí spev

Klišéovitá intímna a úvahová poézia.

Rudo Režňák: Hladať kameň

Autor od prvej strany obťažuje čitateľov a čitateľky svojimi nemotornými, chvíľami akože bohémymi veršami, v ktorých reflektuje svoj zdanlivo komplikovaný, v skutočnosti konformný vzťah k Bohu. Lyrický hrdina si na pomyselnom vertikálnom lane vypomáha oddychovými uzlami o „láske, živote a spol.“, príp. bezduchým mudrovaním: „*Čo povedať / keď všetko už bolo povedané / a to čo nebolo / sa nedá.*“ Tak, ako si myslí, že metafyzické presahy treba zredukovať na čiernobiele tézy o „nebe a pekle“ a vtĺcť nám ich do hlavy čo možno najagresívnejšie, prípadne najostentatívnejšie („*kriste kriste antikriste / – poviem rovno – Diabol sám / na pahorku ty čo stojíš / velebený z všetkých strán / kráľovstvo i moc i sláva patrí ti...*“), verí aj tomu, že nízky talent sa dá prehlušiť: „*Budem biť svoje verše / Kameňom do zeme / Nuž to je najistejšie / Nakoniec aj tak zblbneme.*“ Nie, ak sa vyvarujeme podobných veršov.

Gizela Slavkovská-Gáfríková: Básne

Výber z autorkinej tvorby obsahuje kompletne vydanie zbierky Potichu, ktorá vyšla scenzurovaná v roku 1974. Zvyšok tvoria texty napísané v rokoch 1968 – 2008. Lyrická hrdinka stojí pevne, no nedemonštratívne a komplexne na strane kresťanských a celkovo morálnych hodnôt. Autorka, ktorá pocítila tlak normalizácie na vlastnom tele, svojím textovaním preveruje možnosti slova, vypisuje sa zo samoty a trápenia. Poetika básní sa vyznačuje stíšeným,

presvedčivým podložením, ktoré nesie výpoveď nielen o bolestiach, ale aj o ich metafyzickej recyklácii v novú nádej: „*Prepustiť v pokoji. / Bez síry / zlobných slov.*“

Nadežda Sobeková: Taká láska

Zbierka prezentuje klišeovitu a školácky zrýmovanú produkciu plnú nevydareného filozofovania a banálnych tvrdení o láske, ľudstve či medzigeneračných stretoch: báseň Starká ma síce zaujala témou zrieknutia sa matky dcéry, ktorá narúša tradičný obraz automaticky milujúcej matky, bola však spracovaná v zhode s ostatnými básňami, čiže sentimentálne a umelecky plytko.

Viliam Sokolík: Deväť zastavení

Výber duchovných básní z rôznych časových období.

Martin Spevák: Stopy našej lásky

Zbytočná kniha, ktorá banálnym obsahom aj formou neprekračuje charakter dennikového vypisovania sa z radostí a smútkov spojených s láskou.

Ivan Šobáň: Okom duše

V doslove zbierky sa dočítame: „*Svet autora sa pohybuje v oscilácii medzi snívaným a reálnym, medzi vďakou a výčitkou, medzi autorovou empatiou a prijímaným dobrom.*“ Dodávam: medzi nevyzretosťou a klišeovitosťou a chvíľkovo vydarenejším obrazom či slovným spojením.

Teodora Tóthová-Kaňová: Sila Lásky

Sentimentálne verše strihajú jedinu tému knižky, lásku, na rôzne spôsoby, výsledkom sú však naivné obrázky, ktorých „nevyvinutosť“ ešte podčiarkuje nefunkčné zapájanie akože súčasných upomienok („*live*“, „*bez trestných bodov*“).

Severín Zrubec: Rozložená pečať leta

Subjektívna lyrika opierajúca sa prevažne o prírodné motívy vrství jeden klišeovitý a patetický obraz za druhým.

Severín Zrubec: Po vlnajších oráčnikách

Platí to isté, čo pre jeho zbierku Rozložená pečať leta.

Skutočný zážitok. No nie s bedekrom

Literatúra pre deti a mládež 2008

Mgr. TIMOTEA VRÁBLOVÁ, PhD., sa narodila 8. júna 1968. Je vedeckou pracovníčkou Ústavu slovenskej literatúry SAV. Zaoberá sa slovenskou literárnou kultúrou 17.–18. storočia. Od roku 1999 sa venuje projektom tvorivého čítania zameraných na deti a mládež.

„V tvorivosti je malý oTVOR, ktorým sa dostávame do iných svetov. Do toho, čo nevidno na prvý pohľad,“ píše Daniel Hevier v knižke *Heviho škola tvorivosti* (Perfekt). A tak Hevier kamarátsky vedie dieťa cez oTVOR, „hľadať svoje cestičky a spôsoby, ako byť tvorivý“. Knižka je sprievodcom, no nie v štýle bedekrov. Autor citlivo rešpektuje svojbytnosť čitateľa. Náročky neprogramuje dieťaťu púť – „nikto na svete ti nedá recept, know-how na tvorivosť. Ten si budeš dávať ty sám po celý život“. Svoju „školu“ autor prispôbil každodennému životu dieťaťa. Ukazuje mu, ako možno do tvorivého procesu vstúpiť, ako ho rozvinúť, osvojiť si ho za životný štýl. Ponúka mu jednoduché, no cenné podnety, ktoré ho mobilizujú k rozvíjaniu vlastnej osobnosti: „Poobzeraj sa okolo seba a zisti, ktoré vynálezy by sa dali prírode ukradnúť.“ Činorodost potrebuje človek aj pri zábave. Po hevierovsky povedané – „humor je HÚ, ktorého sa zľakne aj MOR.“ K takejto zbrani či lieku sa však človek nedostáva automaticky, podľa manuálu, ale objavovaním, experimentovaním. Hevier rád burcuje a motivuje čitateľov. Tvorivosť predstavuje ako bytostnú potrebu, „nevyhnutnú podmienku nášho prežitia“. A kniha má dôležité miesto pri rozvíjaní tohto daru. „Vieš, aký je rozdiel medzi kravou a človekom?“ pýta sa Hevier. „Keby krava nemala knihu, nemohla by prežívať. Keby človek nemal knihu, nemohol by prežívať. Pretože naše prežívanie je viac ako prežívanie.“

Nakoľko v deťoch stimuluje schopnosť „prežívania“ vlnajúca produkcia kníh pre deti a mládež? Aký obraz o literatúre môžu získať prostredníctvom týchto kníh? Učia sa (ju) vnímať?

Ó, tvor!

Slávna Alica Lewisa Carrolla by veru občas žasla, keby sa skotúlala oTVORom medzi postavičky, postavy a objekty minuloročných publikácií. Oproti roku 2007 vzrástol aj počet víl, trpaslíkov a škriatkov, osvedčených nositeľov espritu fantastického sveta. Bystrá rozprávková Alica, v ktorej nepochybne dýcha aj duša každého dieťaťa – milovníka fantastiky, by sa však mohla cítiť zaskočená, že práve s niektorými príslušníkmi starých rozprávkových rodov jej viazne konverzácia. Tieto postavy zostali totiž autorsky nedotvorené. Chýba im presvedčivosť, vlastná identita, životaschopnosť. Akoby sa autori spolahli na to, že téma z fantazijného sveta je pre čitateľa dostatočne príťažlivá už sama osebe. V ich knižkách nadobudlo zázračné, fantastické dekoratívny, pozlátkový charakter. Našťastie, prekračovanie hranice do zázračného sa zasa v iných dielach stalo oTVORom, cez ktorý naozaj možno nazrieť do životných hĺbok.

Nepresvedčivým, nedokončeným dojmom pôsobí škriatok v publikácii Ivany Jungovej *O škriatovi Bonifácovi* (Vydavateľstvo Matice slovenskej). Autorka sa usilovala vyvolať v čitateľovi príjemný pocit z harmonických vzťahov z usporiadaného bezkonfliktného rodinného zázemia. Vytvorila prívetivú ústrednú postavičku škriatka, ktorý rád koná dobré skutky. Bonifác je trochu popletom. Prvé záznaky v rodine musí vykonať vlastným dôvtipom a s námahou, lebo si zabudol zobrať čarovnú paličku. Nepodarí sa mu ani zostať neviditeľným. Odhalí ho dievčatko, s ktorým sa spriatelí. Naznačený námet je príslubom príťažlivého príbehu. Žiaľ, autorka ho nedotiahla. Čitateľsky nie je jasná ústredná idea príbehu. Postavy sú predstavené povrchne a schematicky. Vzťahy akoby nemali vnútorný vývoj, čitateľ nedostal veľa príležitostí presvedčiť sa o ich kvalite. Pritom pre deti je práve takýto zážitok podstatný.

Oveľa presvedčivejšie sa podarilo otvoriť rozprávkovú ríšu v rodine Lucie a Miška. Ich mama kúpila v kvetinárstve slamenú figúrku bosorky. Lietajúca Dominika začala v novom domove uplatňovať svoje čarodejnícke schopnosti. Marta Hlušíková sa v knižke *Kde pavúky tkajú cukrovú vatu* (Vydavateľstvo Matice slovenskej) nedala uniesť populárnym klišé príbehov s „metlou“. Dominika sa nepredvádza čarami. Je predovšetkým hodnotnou – ručne vyrobenou – figúrkou s vlastným charakterom, osobným príbehom, ktorá si po dlhom vyčkávaní v kvetinárstve konečne našla svoj domov. Zázračnú hodnotu rodinného spoločenstva prežíva Dominika nielen s deťmi a ich rodičmi, ale aj s domácimi zvieratkami, hračkami a rozličnými predmetmi v domácnosti. Autorke sa podarilo vytvoriť presvedčivý príbeh o priateľstve a o oživovaní zabudnutých vzťahov. Postavičky sa vzájomne zblížujú, delia sa o svoje príbehy i múdre skúsenosti.

Vlani vyšli aj dva nové tituly fantasy literatúry, v oboch sa autori pokúsili o zobrazenie vzťahov fyzického a duchovného sveta. Ludskí hrdinovia sa v týchto príbehoch stávajú záchrancami bájných ríš elfov, škriatkov, trpaslíkov. Tvrdým orieškom bolo presvedčivo stvárniť postavy, ktoré sa pohybujú na rozhraní obidvoch svetov. Mýtická ríša temných bytostí sa v románe pre mládež *Pohrobok* (Ikar) Štefana Konkola ocitla na pokraji katastrofy. Boj o moc spôsobuje postupnú deštrukciu kráľovstiev. Pre rolu spásneho hrdinu si autor vybral tínedžera Riša. Domáca a školská šikana sa podpísali na nízkom sebedomí, nedostatočnej sebadôvere a strachu nadaného chalana. Túži uniknúť z reality a život v paralelných svetoch je zároveň aj obrazom jeho vnútorných únikov. Pri vykresľovaní bájnej ríše autor do značnej miery vyšiel z predlôh klasickej fantasy literatúry. V tomto prostredí mu dej plynie prirodzene a pútavo, zložitejšie je to v reálnom svete, kde sa postavy pasujú s vážnymi problémami, domácim týraním.

Charakterovo vyváženým dojmom pôsobia postavičky fantasy románu Martina Huncára *Drakozdrap* (Slovo života international) pre deti mladšieho školského veku. Aj tu sa autor zameril na veľké vojenské ťaženie za záchranu rozprávkovej ríše proti temným démonickým bytostiam. Bájne prostredie pripomína hrací plán. Janko Orišek so svojimi kamarátmi musí zložiť nepriateľské pevnosti. Tieto stanovišťa ovládajú démonické sily. „Hrací plán“ umožňuje hrdinom vrátiť sa, meniť trasu, alebo si

vybrať z viacerých možností. Strach alebo charakterové slabosti ich môžu na chvíľu diskvalifikovať z hry. „Bonusom“, ktorý ich do hry vracia, je smelé rozhodnutie zobrať zodpovednosť za vlastné zlyhanie a znova bojovať s problémom. Samozrejme, v boji zaváži aj pomoc priateľov, tá niekedy prichádza nepriamo ako dôsledok osobných víťazstiev, keď dokážu víťazne čeliť pokúšeniu a nástrahám, a tak oslabiť alebo i zastaviť celkové pôsobenie nepriateľa. Sympatické na knižke je, že buduje v čitateľovi vieru v dobro, motivuje ho aktívne sa postaviť k problémom, nedať sa strhnúť negativizmom a beznádejou. Slabšou stránkou knihy je autorova tendencia „kontrolovať“ čitateľa v tom, či dostatočne dobre rozumie hodnotovej rovine textu. Sugestívne pôsobiaci príbeh Hunčár zafažuje mentorovaním a nadbytočným didaktizmom.

Škriatkovia a víly sa s trochu lacným nádychom dostali aj do zbierky krátkych príbehov **Márie Fazekašovej Jazmínkine rozprávky** (Vydavateľstvo Úsmev). Škriatok Pásikáčik, ktorý sa čiapočkou odlišuje od farebných škriatkov, a dúhová víla, iná ako jej farebné „sestry“, reprezentujú zázračný bezproblémový svet, kde sa nedeje nič dramatické. Rozprávania pripomínajú idylické, dekoratívne obrázky. Ich poslaním je navodiť príjemnú náladu pred spaním. Podľa autorky vznikali na želanie vnučky Jazmínky a naplňajú jej predstavu o témach príbehov. M. Fazekašová má autorsky blízko k lyrickému vyjadrovaniu. K pôsobivým rozprávkovým „obrázkom“ patria skôr tie príhody, ktoré vychádzajú zo vzťahu k prirodzenému prírodnému prostrediu.

Peter Kubica v knižke pre malých čitateľov **Rozprávky víly Púpavky** (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov) funkčne použil postavičku víly ako symbol naplnenia vnútorných túžob. Príbehy profilovo predstavujú zvieratká, ktoré žijú s vílou na lúke. Autor ich premyslene vykresľuje tak, aby si dieťa uvedomilo jedinečný charakter každej postavy, jej osobité poslanie. To vyjadruje zároveň túžbu či potrebu postavičky. Ich naplnenie je zápletkou príbehu. Vždy vyžaduje malý zázrak. Riešenie prichádza cez pomoc zázračne vnímavej Púpavky. Vďaka nej sa zo zajka Majka stane skvelý rozhlasový moderátor, húska Zuzka si nájde kamarátov, stonožka Božka si môže zabuť všetkých sto nôh. Autor pracuje s malým čitateľom systematicky. Hrdinom dáva rýmované ľahko zapamätateľné mená. Príbeh uvedie krátkou básničkou, ktorá charakterovo predstaví zvieratká. Knižka sa dá tvorivo využiť v predškolskej a prváckej literárnej výchove najmä pri osvojovaní problematiky literárnych postáv.

Aj debutová zbierka príbehov **Ady Žigovej O snehuliakovi s horúcim srdcom** (Ikar) je zameraná na deti predškolského a mladšieho školského veku. Predstavuje typ rozprávok pred spaním. Príznačne sa v nich sumarizujú zážitky a nové skúsenosti z prežitého dňa. Zázračno sa v tejto knihe dostáva do reality detského sveta cez jednoduché oživovanie objektov v prirodzenom prostredí dieťaťa. Rozprávky tematicky vychádzajú z problematiky, ktorá je mu v tomto období vývoja blízka: vnútorné spracovanie emocionálnych väzieb na hračky, predmety, ktoré si vytvorí alebo prijme do svojho „sveta“ (roztopený snehuliak, vlastnoručne vypestovaná cibuľa a fazuľa, farby, ktoré sa kreslením mňajú); riešenie problémov s detským strachom; budovanie dobrých charakterových vlastností (súrodenci sa učia podeliť); stimulovanie iniciatívneho prístupu k vlastným problémom (dievčatko sa samo trénuje správne vyslovovať „r“, chlapec sa naučí sám čítať). Kľúčovou a z hľadiska literárnej úrovne i najlepšou je rozprávka *O snehuliakovi s horúcim srdcom*. Je podobenstvom o prežívaní radosti a lásky v harmonickej rodine, ktorá sa prenáša aj do okolia. Oživí aj srdce snehuliaka. Začne sa rozdávať, až sa napokon zmení na vlahu pre smädne rastlinky. Slabšou stránkou autorkinho štýlu je prílišná snaha zachovať každý, hoci aj drobný detail.

Prelínanie fantastického a reálneho sveta sa stalo princípom rozprávania **Aljoza Nociara** v knižke **Rozprávky od Adamka** (SPN – Mladé letá) pre deti od štyroch do šiestich rokov. Pozitívne vzťahy rodičov a detí sú demonštrované hrami, ktoré vymýšľa

otec Adam. Hra je určená nielen na zábavu, je aj spôsobom poznávania. Hra a tvorivosť autora miestami priveľmi uchvátili, čo sa prejavilo v niektorých častiach knihy na dezorganizácii a neprehľadnosti textu, keď nakumuloval priveľa hier, nápadov, tvorivých príkladov a jeden prehlúšuje druhý. Tým sa narušilo plynulé rozprávanie príbehu. Akcie postáv sa tiež na niektorých miestach prirýchlo striedajú. V rozprávke o bagri sa prekvapený zubár spamätáva naraz z dvoch šokov. Najskôr mu cez okno nečakane vtrhne do ordinácie lyžica bagra, ktorý si chce dať opraviť zlomený zub. Vzápätí jeho pacient – bagrista bez pozdravu nasadá na lyžicu bagra a mizne spolu so svojím strojom. Hoci sú dnešné deti zvyknuté na vysokú dynamiku a akčnosť, náznaky rozprávačskej hyperaktivity v prípade Nociarových textov môžu pôsobiť kontraproduktívne na vnímateľnosť textu.

Zo všedno-nevšedných okolností zosnoval aj **Ján Milčák** svoj milčákovsky príznačný, no pre detského čitateľa nepochybne svojský, zvláštny i zázračný príbeh v knihe **Rozprávkový vláčik** (Modrý Peter). Na podivuhodnú cestu do železničnej stanice Prekvapenie sa vydajú starenka strieborná Zuzanka a starčekovia Albert a Florián. Počas cesty spoločne riešia úlohy a situácie, a tak sa postupne lepšie spoznávajú. Tak ich spoznáva aj čitateľ. Tento text si vyžaduje vnímavého a pozorného prijímateľa. Milčákov jazyk je blízky detskej reči. Je úsporný na detaily i vysvetľovania. V tom spočíva jednoduchosť a zároveň i komplikovanosť. Čitateľa neraz prekvapí nečakaná nadväznosť situácií i reakcií postáv. Za vysvetlením, významom sa musí ponoriť hlbšie. Musí si kľásť základné otázky – prečo? ako? – a hľadať vnútorné súvislosti. Reakcie postáv sú dôležitým signálom pre spoznávanie ich charakteru. Je to jediný spôsob, akým si v tejto rozprávke čitateľ vytvára predstavu o hrdinoch príbehu. Priamu charakterizáciu používa autor totiž výnimočne. Pôvabne a s psychologickou presnosťou Milčák vykreslil svet starých ľudí. V ich dialógoch zaznieva múdrosť, prežitá skúsenosť. Milčákova rozprávka svojím symbolickým a filozofickým podtextom vedie mladého čitateľa k láske a k úcte k životu.

Znalcom tvorby **Pavla Štefánika** sa **Lietajúca babka a iné rozprávky** (Regent) prihovori známym autorským jazykom. Štefánikov zvedavý huncút Maťko je na návšteve u starých rodičov na dedine. Babka i dedko majú zmysel pre humor a pochopenie pre svojich vnukov. „Dobroprajné nitky“ ich charakteru autor pospíetal s bežnými epizódami dňa. Idylické miniatúry zachytávajú pokojný život na dedine a harmonické rodinné prostredie, idylu dotvárajú rýmované poetické náladovky. Štefánikovým obľúbeným výrazovým prostriedkom je slovná hra, ktorá sa často stáva pointou príbehu. V rozprávke *Ako nešlo vajce na vandrovku* sa vajčiko síce vyberie do sveta, ale tesne pred cestou sa ešte pozohrieva v teplom popole, a tak sa z neho vyliadne kuriatko. Nosným naratívny princípom mnohých príhod je vstupovanie do rozprávky – na reálny život sa v nich nazerá očami fantázie, hry. Hrajú sa nielen deti Maťko a Peťulko, ale aj babka a najmä dedko. Pri hrách nadobúdajú všedné situácie a obyčajné veci neobyčajný, rozprávkový ráz. Vďaka tomuto princípu nevystúpil do popredia didaktizmus, na ktorý v autorovej predošlej tvorbe upozorňovala kritika. V interakcii s dieťaťom dospelé postavy v príbehoch obracajú pozornosť na to, čo môže dieťa rozvíjať, motivovať, pobaviť. Sústredenosť autora na tento princíp miestami oslabila pointu príbehu a stal sa z neho hravý, „náladový“ obrázok bez nosnej, motivujúcej myšlienky.

Príbehy z poštárskej kapsičky (DAXE) **Danuše Dragulovej – Faktorovej** sú rozprávkovou oslavou poštárskeho remesla a citlivým podobenstvom o priateľstve. Rozprávko je do príbehov premietnuté personifikovaním predmetov a zvieratiek (bicykel Bruno a kocúrik Murko) – kamarátov poštára Vilka a obyvateľov jeho poštárskeho rajónu, kde Vilko tridsaťdva rokov roznáša poštu. Autorka predstavuje poštárske remeslo ako priťažlivé, zázračné, rozprávkové poslanie. Dobré i smutné správy spoja život Vilka s miestnymi obyvateľmi do úzkeho „rodinného“ vzťahu. Spoločne sa dokážu radovať, povzbudzovať a v ťažších chvíľach i smútiť. Autorka dieťaťu primeraným spôsobom pri-

bližuje zmysel a funkciu komunity. Knižka je písaná pre deti mladšieho školského veku. Osloví ich láskavým a citlivým rozprávaním. Odkrýva zázračné okamihy harmónie a bezpečia v najkaždodennejších udalostiach a povinnostiach.

V štylizovanom rozprávaní **Konštantína Horeckého Veselé rozprávanie o ceste do Turecka** (Artis Omnis) sa čitateľ voľne pohybuje na rozhraní súčasnosti a histórie. Kamaráti Lojzo a Stano sa rozhodnú vydať do Turecka. Autor pri námete siahol po motíve tureckých nájazdov a aktualizovane ho preniesol do dnešných čias. Svoje historiky štylizuje do typu veselých pikareských próz. Iniciačnou príhodou, paródiou novodobého tureckého nájazdu, si vytvoril základ pre jednoduchý sujet. V knižke sa opakuje jednotne stavaný model hrdinských scén s neporaziteľnými slovenskými supermanmi. Autor si zvolil osvedčený model ľudových hrdinov pripomínajúci kombináciu Jánošíkovcov a Gela Sebechlebského. Jemná ironia, s akou Horecký predkladá čitateľom naslovované Slováčiská, je pozitívnu stránkou rozprávania. Ich príhody sú však takmer alchymistickým pokusom o zmiešanie elementov z rôznych historických období a kultúr. Po jonášovsky si vyskúšajú cestu v bruchu veľryby, zažijú zázraky otvárajúcich sa skál, polynézskych divochov, latinskoamerických gangstrov, vojenské sily Spojených štátov, únoscov lietadla, pirátov, japonské ponorky i sovietske výsostne „obranné“ vojenské sily. Stanú sa i sovietskymi akademikmi.

„Žiadna výnimočnosť nie je úplne dokonalá“

Hovorí Peter Vlček v jednej z **Rozprávok pre deti a ich dobrých rodičov** (Ikar). Platí to aj pre niektoré iné publikácie lanskej produkcie, kde sa rozprávkový, fantastický svet problematizuje. Autori sa snažia nájsť svojský uhol pohľadu alebo špecifický problém, cez ktorý by sa pozreli na zázračné, na fantastiku. Do tejto skupiny textov som zaradila i autorské pretlmočenia ľudových rozprávok. Každé z nich je osobitou interpretáciou folklórneho – fantastického materiálu.

Fantastické v knihe Petra Vlčka nadobudlo špecifický významový rozmer. Zostáva priestorom zázrakov a kúziel, ktoré môžu ovplyvniť život človeka. Autor však nasvecuje rozprávkovú scénu spod jedného uhla. Fantastické sa stáva miestom prízoru na reálny svet a na ľudské hodnoty. Vlček oslobodzuje model tradične chápanej čarovnej rozprávky od osudovosti alebo od povrchnej fascinácie čarami. Riešenie neprináša zázrak sám osebe, dôležitý je aj vnútorný postoj postavy. Čitateľa pobáda zvažovať motívy činov, ich dôsledky. Dvaja chudobní starkí sa ocitnú pod útlakom hladného obra. Ťažké položenie im pomáhajú postupne riešiť traja škriatkovia. Prvých dvaja sa snažia vyriešiť problém „na povrchu“, čarami, čo následne stupňuje agresivitu obra. Tretí škriatok použil svoj zázračný „prenikavý“ pohľad do vnútra problému a poradil im uctiť si obra. Starkí sa s obrom spriatelili a stal sa ich pomocníkom. Vyriešil sa tak skrytý boľavý problém obrovho násilníctva a zlosti. Vo Vlčkovom rozprávke nemá priestor fatalizmus. Aj tí, čo pochybili, dostanú šancu napraviť chyby.

Július Satinský sa v knižke **Rozprávky uja Klobásu** (Ikar) predstavuje deťom už druhýkrát v rozšírenej edícii (1. vyd. Hevi 1996). Autor nasadil čitateľom svižné tempo. Musia pohnúť rozumom, vlastným vtipom, pozornosťou, fantáziou, zvládnuť autorskú imagináciu a „(z)dravý rozprávačský prúd“, ak chcú držať krok s neúnavným rozprávačom. Rozprávači ujo Klobása a ujo Bambula majú svojský ponor do života. Poctivo a s láskavým humorom ho absolvujú s tými, čo sa brodia v toku ich príhod. Aforizmy, bonmoty, slovné hry, narážky, dialektizmy, neologizmy, expresívne a iné slová najrozmanitejšej proveniencie a lexikálnych skupín aktivizujú pozornosť čitateľov. Sumy na záver príbehov „štengrujú“ (dobrotivo do nich vyrývajú), ako vysvetľuje autor svoju údajne obľúbenú činnosť. Do arzenálu „klobásovského“ mudrovania patria témy medzi nebom a zemou. Od mytologických udalostí vysvetľujúcich pôvod neobyčajného ostromotipu rozprávača, cez vlastné pretlmočenie tradičných rozprávkových tém, historických udalostí až po samostat-

ný postoj k všesvetovým problémom ozónovej diery a nedostatku vodných zdrojov. Pre všetko sa v „klobásovskej“ filozofii nájde vlastné vysvetlenie. Aj pre „pochody“ v ľudskom organizme. Nech už sú Klobásove či Bambulove múdrosti, objavy či divotvorné objekty, akokoľvek úžasné a zázračné, fungujú len tam, kde sa s nimi narába poctivo a pravdivo.

Pôvabným a svojským spôsobom nasvecujú hranicu rozprávky a reality príbehy známej večerníčkovej postavy – Bambulky. **Bambulkine dobrodružstvo** (Noxi) Petra Guldana vyšli prvýkrát vo vydarenej knižnej adaptácii. Bambulka a jej dedo Jozef sú postavy z reálneho sveta. Bambulka prišla do dedovho života zázračne, ako darček v škatuli z čarovného Bambulkova. Podobne ako vo Vlčkových príhodách, aj v Bambulkiných dobrodružstvách sa čitateľ učí posudzovať kvalitu výnimočnosti, hoci i tej rozprávkovej. Neznáma krajina, odkiaľ dievčatko prišlo, má aj svojské, v ľudskom svete nie veľmi prijateľné hodnotové parametre a maniere. Porovnanie života dvoch svetov umožňuje autorovi nenásilne hovoriť o etike, etikete a o dobrých zásadách. Práve deti v predškolskom i ranom školskom veku si ich potrebujú osvojiť. Nad všetkými princípmi bdie múdra rozvaha, srdečnosť a láska deda Jozefa, a postupne sa stáva pre dievčatko lepšou, skutočnejšou rozprávkou než záhadné Bambulkovo. Autorská stratégia je primeraná nižšej vekovej skupine detí. Jazyk autora je precízne budovaný, aby bol adekvátny detskému vnímaniu a porozumeniu. Dieťa ľahko pochopí príbeh a má priestor na to, aby sa s postavami zblížilo, porozumelo ich konaniu a získalo vlastný názor. Výchovný náboj je odľahčený aj tým, že poučenie je sústredené do básničiek – pesničiek.

Zázračná výnimočnosť prestáva byť dokonalou, ak jej pôsobenie obmedzujeme vlastnými predstavami a ľudskou pýchou, prezrádza podobnosť knižky **Miroslava Demáka Husle** (ESA, 2. vyd.). Príbeh pripomína starobylé hrdinské rozprávania. Huslista zomiera a poverí svojich priateľov Básnika a Maliara odovzdať jeho husle tomu, „*kto dokáže najviac*“. Pred hladajúcimi Básnikom a Maliarom defiluje plejáda alegorických postavičiek, ktoré, hoci v novodobom „háve“, reprezentujú staroveký mytologický „inventár“ živlov a prírodných úkazov, rozličné prejavy prírodných síl. O uznanie hrdinov sa uchádzajú aj ľudské postavičky so zvláštnymi príbehmi a osudmi. Odpoveď prichádza, až keď sa Básnik a Maliar v pokore vrátia k sebe, do svojho intímneho prostredia. Pochopia, že „*najviac dokáže*“ malé dieťa, lebo pred ním sa rozprestiera celý neodžitý príbeh s pestrou paletou možností a hrdinských výziev. V hodnotnom príbehu sa zaujímavosť spájajú prvky modernej autorskej a tradičnej ľudovej rozprávky. Problematický pre detského čitateľa môže byť jazyk autora, občas so zložitými syntaktickými konštrukciami.

Rozprávka sa stala zázračným „rámikom“, cez ktorý sa možno hlbavo a s úžasom pozrieť na zdanlivo všedné každodenné príhody Tomáša a jeho priateľov v knižke **Petra Glocka Rozprávky z čarovnej záhrady** (Daxe). Múdrym rozprávkarom je Tomášov ujo sused. Jeho zázračná priateľka – dievčinka Rozprávnička je možno spomienkou, predstavou alebo i dedičstvom, ktoré rozprávkar údajne získal z rozprávok a pesničiek svojej mamy. Je aj literárnym odkazom na autorovu knižku O múdrej Aničke, šalamúnskej hlavičke (2000). Podobne ako v nej autor zosnoval dohromady realistickú i fantastickú látku, skombinoval viaceré útvary, ktoré vychádzajú z folklórneho materiálu – bájky, riekanky, hádanky, príslovia a porekadlá, vinše. Tento bohatý materiál je umne a hutne votkaný do krátkych príhod, „zázračne“ ozvláštňuje udalosti jedného školského roka v Rozprávkarovej čarovnej záhrade. Príbehy môžu byť pre detského čitateľa podnetnou výzvou. Glockovo funkčné prepájanie modernej a ľudovej rozprávky vyžaduje od neho vyššiu mieru pozornosti, učí ho vnímať nielen dejovú líniu, ale sústrediť sa aj na obraznosť a malebnosť jazyka, podporuje jeho obrazotvornosť. Tvorivým spôsobom mu sprostredkuje myšlienkové bohatstvo a poetiku folklórnych útvarov.

Vlani vyšli aj dve publikácie približujúce dedičstvo ľudových

rozprávok, tak ako ich poznáme z podania dávnych zberateľov a tvorcov autorskej ľudovej rozprávky. Obe sú výberom a autorským prerozprávaním **Ondreja Sliackeho**. *Braček jelenček* (Vydavateľstvo Matice slovenskej) obsahuje štyridsať rozprávok, ktoré autor prerozprával na základe textov Pavla Dobšinského. Vo výbere *Hovoriaci vtáčik* (Vydavateľstvo Matice slovenskej) sú okrem známych textov spracované aj tie, ktoré podľa autora „dosiaľ unikali pozornosti literárnych štylistov“. Hutné a kultivované Sliackeho podanie je cennou pripomienkou hodnôt ľudového rozprávkárstva, ale aj ich premostením s modernou autorskou výpoveďou. V autorovom rukopise sa odzrkadľuje bohatá osobná skúsenosť z kontaktu s pramenným materiálom a citlivosť pre zachovanie osobitostí jeho charakteru.

Ku klenotom klasickej knižnej tvorby pre deti patrí knižka **J. C. Hronského** *Zlatý dážd* (Vydavateľstvo Matice slovenskej). Hronský sa pokúsil využiť látku ľudových rozprávání na vytvorenie vlastnej autorskej rozprávky. Jeho príbehy sú svojším pohľadom na zázračno v ľudskom živote. Autor sa zameriava na životné situácie, ktoré hrdinovia pociťujú ako ťažké sociálne bremeno alebo psychický tlak. Nešlo mu však len o vykreslenie polohy svojich postáv. Pozorne si všima motívy ich konania vo chvíli, keď nastáva uláhčenie situácie a problém sa rozprávkovo zázračne vyrieši. V niektorých prípadoch hrdinovia nezvládajú zlepšenie pomerov. Nemohúcnosť a beznádej v nich vyvolali pasivitu, apatiu, detskú túžbu po „rodičovskej“ starostlivosti, ktorá v nich vyvolala nezdravé, nenásytné reakcie. Hronský však nevidí svoje postavy čiernobielo. Neodsudzuje ich. Na hrdinoch, ktorí zlyhali, je vidieť aj dobré charakterové stránky. Voči ich detinskej nezrelosti stavia ideál zrelého, zodpovedného, aktívneho prístupu k životu. Vnútorňa zrelosť sa prejaví v tom, že hrdina zázrak nezneužije. Je ochotný ďalej usilovne pracovať a vlastnými rukami zveľaďovať to, čo dostal. Snaha uniknúť k lacným bezstarostným riešeniam bez námahy je syndrómom chorobného stavu aj súčasnej spoločnosti. Dnešného čitateľa osloví aj spisovateľovo majstrovstvo – svieži autorový jazyk, hutne a dramaticky vystavaný príbeh. S Hronského tvorbou pre deti sa malí čitatelia môžu zoznámiť aj v ďalšom vydaní knižky *Smelý Zajko* (SPN – Mladé letá). Už v desiatom vydaní vyšla aj iná, tiež veľmi obľúbená detská publikácia **Marianny Grznárovej** *Matko a Kubko* (SPN – Mladé letá).

Svedectvom o majstrovstve tradičného slovenského ľudového rozprávkárstva je publikácia **Štefana Moravčíka** *Záhorácke rozprávky alebo Proč majú prasce ocace na vrcúľky* (Vydavateľstvo Matice slovenskej) pre deti staršieho školského veku a mládež. Moravčík zručne prerozprával rozprávky v záhoráckom dialekte podľa materiálu fondov Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, ktorý v roku 1932 zozbieral Ludovít Šmelík. Rozprávky pretlmočil tak, aby im ponechal patinu pôvodného rozprávkárskeho naturelu, zachoval napríklad dejové odbočky a nečakané prepletenia, ktoré spájajú fabulu jednej rozprávky s inou, alebo i s viacerými ďalšími. Čitateľ sa ľahko môže vžiť do úlohy poslucháčov, ktorí si krátili dlhý čas pri pálení uhlia, alebo za dlhých zimných večerov a počúvali výrečného rozprávkara uhliara uja Blažejka Kostku, o ktorom píše autor v záverečnej poznámke. Ten podľa nálady, osobnej invencie alebo i pod vplyvom iného, nového podania prepletal základnú osnovu príbehov. Viaceré príbehy sa vyznačujú drsnosťou a strohosťou nielen v spôsobe výpovede, ale aj v prejavoch postáv. Aj v tomto zostal Moravčík verný typickým črtám tradičného rozprávačstva. Autor pridal k publikácii výberový slovníček záhoráckych pojmov.

O prebásnenie či skôr len o zveršovanie desiatich známych rozprávok z európskeho ľudového fondu sa pokúsila **Terézia Mešťanová** v knižke *Veršované rozprávky* (Knižné centrum). Literárna kvalita tejto publikácie má slabšiu úroveň. Autorka zrejme nemala ambíciu pokúsiť sa o básnickú adaptáciu rozprávkového materiálu. Jednoducho zveršovala základnú dejovú líniu príbehov. Nevenovala sa dôsledne poetickéj výstavbe textu, o čom svedčia nepravidelnosti v rytmickej organizácii veršov, vysoká frekvencia gramatických rýmov atď. Zveršovaním

obľúbených rozprávok však vytvorila pre deti mnemotechnickú pomôcku, ktorá sa bude určite využívať.

K folklórnemu rozprávkovému materiálu sa s obľubou vracali klasici slovenskej poézie – štúrovskí básnici. Vo Vydavateľstve Q 111 vyšla báseň **Sama Chalupku Valibuk**. Pred pár rokmi sa ho pokúsil deťom priblížiť Daniel Hevier v antológii klasickej poézie *Odkliata panna*. Rodinná kniha básní odkliatych pre deti (Mladé letá 1993). Spomínam ju preto, lebo bola záslužnou snahou o sprostredkovanie slovenskej klasicistickej a romantickej básnickej tvorby detskému čitateľovi. Expresívne ilustrácie Ladislava Czurmu v novom vydaní prekvapivo dominujú nad básnickou výpoveďou. Zobrazenie Valibukovho nepriateľa – démonického potvory – pripomína akčné 3D animácie. Obrázky však mladším čitateľom poslúžia ako „medzistupeň“, ktorý ich neskôr privedie k samému textu.

Dotyk zázračna vo folklórnych kresťanských tradíciách s vianočnou tematikou priblížil detským čitateľom **Anton Habovštiak** v publikácii *Kráľ nad kráľmi sa narodil. Kresťanské vianočné tradície, vinše, rozprávky, betlehenské hry a piesne* (VSSS). Výber zachytáva celistvý okruh žánrov (básnických, prozaických i dramatických), ktoré sa za posledné storočia rozvíjali v slovenskej kultúrnej tradícii. Autor vychádza najmä z kultúrneho zvykoslovja Oravy, zo svojho roduška. Publikácia je výnimočným a prínosným pokusom výberovo sprístupniť bohatú škálu literárnych útvarov. Je usporiadaná chronologicky podľa vianočného liturgického kalendára od Adventu až po sviatok Troch kráľov. Samostatný oddiel knižky tvoria vianočné piesne aj s notovanými nápevmi. Habovštiak zasvätené predstavuje čitateľovi radostné a slávnostné zvykoslovie Vianoc. Ich atmosféru sa autorovi podarilo vnieť do knižky najmä cez prizmu osobných spomienok.

Štvornohé rozprávky

Príbehy o zvieratkách zvyčajne patria k vďačným a ľahko čítaným textom. Aj v minulom roku predstavovali početnú skupinu. Komplikácie s udomáčňovaním mláďatka v novej rodine sa stali námetom knihy **Gabriely Futovej** *Psia škola kocúra Červenochvosta* (SPN-Mladé letá). Zvyčajných hlavných psích hrdinov autorka zamenila za kocúrika. Psíkov sa však celkom nevzdala. Pestvám Červenochvosta musia čeliť sučky Lila a Džina. Autorka z autopsie dobre pozná „psychológiu“ svojich zvieracích postáv, čo dodáva jej príbehom dôveryhodnosť. Silnou stránkou Futovej rozprávání je zľahka napísaný pútavý príbeh podávaný cez osobnú skúsenosť hrdinu, čo vyvoláva v čitateľovi pocit autentickosti. Zámerom je pomôcť čitateľovi vžiť sa do „myslenia“ zvieratka. Je svedkom jeho konania, jeho vnútorného prežívania. Môže spoznať detailnejšie jeho potreby a zabaviť sa na situáciách, do ktorých sa kocúrik svojím „bábätkovským“ myslením dostal. Jej láskavý, chápatý, no pritom triezvy prístup k zvieratkám je pre deti podnetným príkladom. Ako spisovateľka je udomáčená v tejto téme. Bude iste zaujímavou výzvou pre čitateľa, keď sa rozhodne autorsky popasovať s úplne novou problematikou. Jej spisovateľský potenciál má nesporne mnoho ďalších neobjavených dimenzií.

Po úspešnom debute Zverinec na siedmom poschodí (Vydavateľstvo Slovart 2006) vydal **Peter Gajdošík** voľné pokračovanie *Zvieratko pre Tadeáša* (Artis Omnis). Tadeášova rodina početná predchádzajúcimi katastrofami s domácimi miláčikmi sa odhodlá splniť chlapcov sen výberom najneškodnejšieho zvieratka – malého mandžuského škrečka. Toto rozhodnutie spustí lavínu nových katastrof. Autor ich modeloval z neobvyklých okolností, keď prirodzené správanie zvierat vyústi do neočakávanej pohromy a z reakcií problematického okolia. Gajdošík skvele využíva situačnú komiku. Humorné situácie buduje na jemnej nadsádzke okolností a podmienok deja (dedko venuje rodine sliepku Viktóriu, ktorá v panelákovom prostredí začne nebezpečným spôsobom skrývať znesené vajčka; strýko Karol si na čas dovolenky odloží v rodine hypnotizujúcu užovku). Gajdošíkovo rozprávanie je ľahko čitateľné a príťažlivé.

Problematiku zvieratiek z mytologického hľadiska predstavuje **Edita Rihariová** v svojej druhej knižke *Malý tučniak. Ako Pán Boh stvoril zvieratká* (Don Bosco). Stvoriteľský princíp sa tematizuje v Rihariovej príbehoch neobvyklým spôsobom. Poukazuje na to, ako stvoriteľský zámer ďalej pokračuje. V jej rozprávaniach nie je charakter zvierat Bohom nemenne daný, ale procesualne sa dotvára podľa toho, ako jednotlivé zvieratá reagujú na životné výzvy a situácie. Medzi zvieratkami a Stvoriteľom prebieha neprestajná interakcia a vzájomne dôverný dialóg. Rozprávky sú zamyslením nad poslaním živých tvorov, predstavujú deťom proces dozrievania charakteru i získavania múdrosti. Autorka si všima jedinečnosť zvieracích druhov. Odkrýva hodnotu a pozadie aj tých kvalít, ktoré okolie povrchno odmieta a zaznáva. Príkladom je príbeh o kukučke. Každý by ju mohol odsúdiť za to, že znáša vajcia do cudzích hniezd. Autorka má naporiadzi nečakané vysvetlenie. Pán Boh ochraňuje kukučino potomstvo pred diabolským hadom, ktorý sa chce pomstiť kukučke na jej deťoch. Príbeh predstavuje typickú črtu Rihariovej rozprávky – hľadanie porozumenia, z ktorého vyjde i riešenie problému. Štýl jej výpovede často zaostáva za myšlienkovým bohatstvom príbehu. Nie vždy sa jej podarí autorský zámer, vtípnú a prenikavú myšlienku, či prekvapivý postreh brilantne sformulovať. Čitateľa však môže presvedčiť priamočiarosť a autenticita. Pripomína dávne mytologické príbehy, needitované, neprikráslené, naivne rozprávkové, a práve v tom aj hlboké.

Príbeh **Jána Vrabca Koník Zlatko** (Knižné centrum) je adresovaný najmenším čitateľom, a preto sa autor usiloval jednoducho opísať život žriebätká, jeho narodenie a prvé objaviteľské výpravy po dvore a blízkom okolí. Príhody majú príznačnosť denníkových záznamov. Sú písané v prvej osobe, z pohľadu hlavnej postavy. Rozprávania nadobudli sentimentálny nádych najmä tým, že sa autor snažil inak zaujímavé postrehy z reálneho života zvierat na dvore ozvláštniť pridaním „dekoratívnych“ rozprávokovo pôsobiacich prvkov – Zlatko má na čele zlatú hviezdu; na Štedrý večer sa ovečky v maštali narodí zlaté jahniatko.

Knižka **Stanislava Štepu Lastovičie rozprávky** (Ikar) je zábavným a príjemným čítaním pre predškolákov a deti mladšieho školského veku. Autorský jazyk je úsporný, primerane zrozumiteľný, príbuzný jednoduchému detskému vyjadrovaniu. Desať rozprávání opisuje zrýchlený školský rok na Školskej ulici. Spoločne ho prežívajú lastovičie mláďatá i deti Ninka a Filipko, na dome ktorých si lastovičky uvili hniezdo. Medzi obidvoma rodinami sa pestujú vzácné dobré susedské vzťahy. Tvorivo využíva obrazné spojenia postavené na slovných hrách. Filipko a Ninka nemôžu lietať so svojimi lastovičiami kamarátmi vo vzduchu. To im nebráni zalietať si s nimi aspoň na bicykli. Štepkove príbehy približujú deťom hodnoty priateľstva a partnerskej spolupráce. Ukazujú im dôležitosť vnímania potrieb iných. Kamarátska pomoc v pravý čas nie je opisovaná ako heroizmus, ale je podávaná s ľahkosťou a hravosťou, ktorá patrí k zdravému slobodnému vzťahu.

Aj debut **Štefana Debnára Rozprávky včielky Terky** (Knižné centrum) opisuje priateľstvo ľudí a zvierat. Knižka sa pohybuje na pomedzí vecnej a beletristickej literatúry, kombinuje príbehy a výklady. V knižke sa stretávajú dve dejové línie. Prvá zachytáva život včiel, cez nosnú postavu múdrej včielky Terky. Druhá dejová línia vychádza zo skúseností a príhod uja Frniaka, včelára. Vševedúci rozprávač voľne prepája obe línie. V niektorých prípadoch konfrontuje odlišné vnímanie ich reprezentantov (keď príde ujo Frniak stáčať med, včielky v ňom vidia nepriateľa; ujo Frniak sa pozerá na správanie včiel z pohľadu skúseného včelára). Kniha je štruktúrovaná do krátkych jednostránkových kapitol venovaných témam zo života včiel, ktoré sa končia prísloviom.

Rozprávky z lesa (Vydavateľstvo PRO) **Márie Taškovej** sú písané pre čitateľov od troch do šiestich rokov. Autorka sa cielavedome sústreďila na spoznávanie farieb, ročného kolobehu v prírode, na základný opis života zvieratiek a na sledovanie sociálnych väzieb prostredníctvom vzťahov v spoločenstve zvieratiek a vzťahov medzi zvieratami a ľuďmi. V snahe priblížiť texty vní-

maniu detí používa autorka osvedčené didaktické postupy: čitateľ si opakovaním dejových prvkov upevňuje pojmy, alebo ich sleduje v iných významových kontextoch. Príbehy zvieratiek osvetľujú charakterové problémy, poukazujú na vývoj a dozrievanie postavičiek. Čitateľ sa s problémom môže ľahko stotožniť a môže hľadať jeho jednoduchú aplikáciu na vlastnú skúsenostnú bázu. Slabšou stránkou textov je miestami rozvláčne tempo rozprávania. Dĺžka príbehov zbytočne presahuje optimálny rozsah vnímateľný nižšou vekovou skupinou detí.

Už v druhom vydaní vyšli *Rozprávky tatranské* (Knižné centrum) spisovateľa **Antona Rákaya**, známeho milovníka Tatier. Sú zbierkou dvadsiatich príbehov zo života zvieracích obyvateľov našich veľhôr. Viaceré texty vychádzajú geneticky z klasických bájak (tematicky i formálne). Autor napríklad spracováva tému o voľbe kráľa zvierat alebo poukazuje na dôsledky negatívnych charakterových vlastností – lenivosť jazveca Bonifáca, posmievačnosť sojky Valiky. Rákay čitateľom odkrýva aj kontext problémov spojených s ochranou životného prostredia Tatier. Zabudnuté rádio upúta bystrú zvedavú veveričku. Zapne ho, ale nevie ho vypnúť, čím zneprijemní ostatným zvieratkám život. Maškrtný maco doplatí na to, že sa ulakomí na zvyšky konzerv z kontajnerov. Príbehy sú napísané sviežim štýlom, príjemne poznačeným osobným zaujatím autora.

Citátom zo známej encyklopedickej knihy o zvieratkách nemeckého zoológa Alfréda Edmunda Brehma otvára **Ján Uličiansky** poznávaciu výpravu za životom príťažlivých tvorov v rovnomennej knižke *Veveričky* (Perfekt). Autor sa vybral cestou starých spisovateľských majstrov, ktorí svoje vecné tvrdenia osvetľovali drobnými príbehmi – exemplami, paralelami. Pozýva čitateľa zažiť príbeh s veveričkou Veronkou. „Čulé, veselé a neškodné zvieratko“ dáva pritom do konfliktného prostredia, vystavuje ho civilizačnému stresu, odkrýva problematiku jeho kontaktu s ľuďmi. Príbeh presahuje hranice prírod z prírody. Je psychologickým rozprávaním o krízových okamihoch v živote. Obnažuje krehkosť vzťahov, zraniteľnosť dôvery a priateľstva. Veverička Veronka je dlhodobo stresovaná nedostatkom lesnej stravy. „Nervovo“ sa zrúti, keď drevorubači zotnú strom, kde býva. Na radu lesného doktora datla sa vyberie do kúpeľného mestečka Oriškova, aby sa zotavila a užila si opak – ľudskú starostlivosť. Dôsledky nezdravej starostlivosti ľudí spôsobujú, že zo slobodných lesných zvierat sa stávajú malé „cirkusantky“, ktoré sa predvádzajú, aby upúťali pozornosť a získali maškrtky. Takto strácajú schopnosť postarať sa o seba. Osobitou rovinou príbehu je vzťah Veronky a malého chlapca. Ich príbeh je o vzájomnom poznávaní, zblížení, a pritom o rešpektovaní vnútorných hraníc. Chlapec je na vozíku a veverička túži po tom, aby mohol opäť behať. Priateľstvo prináša obojmu „pacientom“ postupné uzdravenie. Veverička opäť nadobudne sebadôveru a vráti sa do prirodzeného prostredia. Dokáže opustiť pohodlný „kúpeľný štýl“ a byť znova pravou veveričkou. Mnohovrstevný a mnoho významový príbeh núti dieťa rozmýšľať a prekonávať povrchovú dejovú líniu. Takýto typ literatúry utvrdzuje v deťoch identitu vnímavého kultivovaného čitateľa knižiek i života.

Dieťa nie je nepodarok, ale niekto

Táto myšlienka z Heviho školy tvorivosti tematizuje problém, ktorého sa chtiac-nechtiac dotkne takmer každé dielo realisticky zachytávajúce život detí. Súvisí s hodnotou jedinečnosti dieťaťa a s jeho identitou. Raz si ju potrebuje uvedomiť samo dieťa, inokedy jeho okolie. Minuloročné príbehy odkrývajú známy fakt: tento zápas vyžaduje veľa úsilia, no jeho pozitívny dosah je nesmierny.

Výnimočnou publikáciou je *Trapoška* (Perfekt), antológia víťazných poviedok štvrtého ročníka súťaže vydavateľstva Perfekt o pôvodnú poviedku pre deti a mládež. Koncentrovane a z rôznych stránok predstavuje škálu detských problémov. Autori otvárajú i bolestné témy; psychologické, sociálne, etické konflikty. Za všetky spomeniem niekoľko príkladov. Víťazná poviedka *Trapoška* G. Futovej otvára citlivú tému „úspešných ľudí“. Prostredníctvom príbehu autorka kladie čitateľom závažné otázky. Je

známkou životnej úspešnosti človeka jeho kariéra? Je ním vzdelanie? Nakoľko sú deti ovplyvnené povrchnými spoločenskými predsudkami, postojom, že ľudia so sociálne nižším statusom sú hodní šikany a pohrdania? V próze Jany Bodnárovej *Kamarátka, ktorá počuje i pavúky*, sa boj o jedinečnosť spája s otázkou prijatia dievčatka s „vlastným svetom“ a osobitým vnímaním. Navonok pôsobí zvláštne. Má nezvyčajne tvorivú fantáziu a vnímavosť. Svojím citlivým prístupom k okoliu však prelomí predsudky a nedôveru svojej susedky a stanú sa kamarátky. V príbehu Petra Gibeya *Volejbalový turnaj* si telesne postihnutý Tomáš vyberie za svoj životný sen volejbal. Pomôže mu tréner Patrik. Dokáže vybudovať úspešný tím z hráčov, ktorých by iné mužstvá neprijali, len preto, že vie nájsť ich jedinečné kvality a silné stránky a stavať hru na nich. Povedka Jany Juráňovej *Znaky alebo čítanie sveta* hovorí o pute medzi dedom a vnukom, to privedie vnuka, aby sa začítal do príbehu zabudnutého pomníka z druhej svetovej vojny. Tým sa vyčlení z davu svojich vrstovníkov. Začína totiž vidieť okolo seba skutočné živé stopy. Sú iné ako sprejerské šifry jeho kamarátov. Prinášajú hlboké odkazy o živote. V antológii si deti môžu vybrať zo žánrovo aj autorsky pestrej ponuky, aj keď kvalita textov je rôzna.

„Veď som šikovná. A múdra. A takmer dokonalá.“ Šesťročná dievčatko – dokonalá Klára – v rovnomennej knižke **Gabriely Futovej** *Dokonalá Klára* (SPN–Mladé letá) má o sebe nespochybniteľnú predstavu. Vo svojej rodine (okrem triezveho deduška) je zbožňovanou primadonkou, dokonalým „obrázkom“, mimoriadne nadaným jedináčikom. Futová sa problémom identity dotkla aj v predchádzajúcich knižkách. V porovnaní s nimi je postava Kláry vybudovaná najpresvedčivejšie. Ako prváčka nastupuje do školy s vedomostným náskokom. Vie už čítať i počítať. Zaostáva však v emocionálnej a sociálnej rovine. Nevie si budovať zdravé väzby ani s vrstovníkmi, ani s dospelákmi mimo svojej rodiny. Chýba jej úcta. Od okolia očakáva zbožňovanie a službu. Tak sa to naučila doma. Autorka sa sústredila na ťažiskový problém Klárinho charakteru; na problém s vlastnou hodnotou. Príbeh má prirodzenú gradáciu postavenú na prehlbovaní kontrastu medzi tým, čo si o sebe hlavná hrdinka myslí, a tým, ako ju vníma okolie. Typické pre autorku je rozprávanie v prvej osobe z pohľadu Kláry. Takto sa čitateľ ľahšie stotožní s konfliktom medzi jej vnímaním a prežívaním a reakciami iných ľudí. Autorka sa pustila do závažného problému. Problematické osobnosti Futovej autorsky veľmi dobre „sahnú“. Sú „živé“ a čitateľsky atraktívne práve preto, že im necháva slobodu.

Príbeh psa Bukyho (Ikar) **Igora Majzlana** sa dotýka problematiky identity a sebaistoty z úplne iného uhla. Jonatán sa s mamou Olíviou presťahuje do Bratislavy, a to v kritickom období začiatku prázdnin, keď má chlapec obmedzené možnosti zoznámiť sa s vhodnými vrstovníkmi. Zdanlivo nemilé prekvapenie sa ukáže byť najpríhodnejším riešením v zložitej situácii. Olíviina priateľka im prinesie psa Bukyho, ktorého majú strážiť, kým sa vráti s dovolenky. Uzavretý Jonatán bojuje so samotou, nudou a šikanou miestnych výrastkov. Spontánny, hravý Buky sa prejavuje aj ako verný kamarát a zástanca zároveň. Pomôže Jonatánovi zbaviť sa stresu zo zmien, vyslobodiť sa z vnútornej izolácie a nájsť si nových kamarátov. Autorovi sa presvedčivo podarilo zachytiť známu skutočnosť, že domáce zvierata sa pre deti v uzavretosti a v stresovom stave stávajú dôležitým mediátorom. Rozprávačom je Jonatán, ich-forma podporuje aj myšlienku o dôležitosti vnútorných hraníc a intimity prežívania hrdinu.

Publikácia **Jožko Mrkvička – Moja supernajlejšia knižka** (Vydavateľstvo Maticy slovenskej) **Jozefa Pavloviča** sa otázkou identity a psychického vývoja detí na prvý pohľad nedotýka. Je však postavená na princípe sebareflexie, motivácie a budovania sebaistoty, ktoré si dieťa upevňuje cez konfrontácie so situáciami a konaním zle prospievajúceho, no svojím spôsobom sympatického a zábavného žiaka Jožka Mrkvičku. Kladnou motiváciou pre dieťa je porovnávanie vlastnej vedomostnej bázy s nedostatkami v Jožkových vedomostiach. Jožka Mrkvičku poznajú celé generácie čitateľov z úspešného seriálu v časopise *Slniečko*.

Pavlovič nadviazal na tento obľúbený seriál, ako aj na knižku Márie Ďuríčkovej *Jožko Mrkvička Spáč* (1972) a deťom opäť ponúka možnosť zabaviť sa nielen na komických situáciách, ale aj na slovných a gramatických hrách, vtipných výrokoch a komentároch, v ktorých vymýšľaní patrí k našim majstrom.

Dôvodov na boj s vlastnou hodnotou má hlavný hrdina Dávid z knižky **Jaroslavy Blažkovej** *Ostrov kapitána Hašašara* (Vydavateľstvo O 111) viaceru. Nízky vzrast a slabšia fyzická konštrukcia ho v škole preduroujú na to, aby sa stal objektom posmechu a šikany. Komplikované rodinné pomery mu pridávajú na rozpoltenosti, osamelosti a úzkosti. Dávid je inteligentný a veľmi tvorivý, čo však podporuje aj jeho sklony unikáť z ťažkého položeného do vysnivaného sveta. Jeho krajinou sa na chvíľu stáva Ostrov kapitána Hašašara. Blažkovej knižky patria stále k živým a podnetným dielkam. Vydavateľka vhodne doplnila reedíciu o poznámkový aparát na miestach, ktoré by čitateľovi mohli byť nejasné, lebo si vyžadujú porozumenie „dobových kódov“ obdobia socializmu. O uvedenej knižke neskoršia literárna kritika tvrdila, že bola poznačená dobovými ideologickými schémami. S odstupom času sa možno nanovo pozrieť na text. Blažková sama totiž ponúka indicie, ktoré naznačujú iné možnosti čítania niektorých takýchto miest v texte. Na prvý pohľad by nám tajná pomoc Dávidovej skupiny chorým deťom a starým ľuďom mohli pripomínať pionierske hnutie. Autorka však možno zámerne naznačila iné interpretačné možnosti. Deti sa nechcú volať timurovci, radšej sa na odkazy k darom podpisujú ako neznámi dobrodinci (čo významovo odkazuje skôr k predkomunistickej ére).

Osviežením v knižnej produkcii pre mládež je kniha **Zmätené dvojčky zo slepej uličky. Neobyčajné postrehy dvoch školákov** (Forza Music) **Gabriely Futovej** a **Romana Brata**. Pocity „slepej uličky“ sú pre dospievajúce príznačné v mantinelových bezvýchodiskových situáciách i v pocitoch outsajderstva, v emocionálnej zmätenosti a nevyvážených prejavoch správania. Hlavní protagonisti rozprávajú na striedačku svoj intímny príbeh odvážne, úprimne každý sám za seba. Dialóg je rozohraný nielen na úrovni postáv, ale aj medzi autormi. Každý z autorskej dvojice má pod patronátom svojho hrdinu. Je to skvelý nápad a z knižky dýcha príjemné naladenie, ľahkosť, zábava, ktoré pravdepodobne sprevádzali túto spoluprácu. Rozprávanie dvojčiek Rie a Riša umožňuje pozrieť sa na situácie „z obidvoch strán mince“. Futovej Ria je zdravo sebavedomá, inteligentná, citlivá partnerka dospievajúceho Brata po chlapčensky, zdanlivo pomalšie dozrievajúceho Riša. Postrehy dvojčiek prezrádzajú, že obidvaja sú osobnostné, svojím spôsobom vodcovské typy, vhodné modelové postavy. Príznačne veku kolíšu v pevnosti svojho charakteru, tápajú medzi detskosťou, detinskosťou a zrelým úsudkom. Sú dôveryhodným príkladom súrodeneckej dvojice, ktorá si vnútorné porozumenie a vzájomnú lásku už dáva otvorene na vedomie len zriedka. Zato zo zákulisia neprestávajú byť jeden druhému ochranou i oporou. V spoznávaní mužsko-ženských problémov sa vzájomne obohacujú o cenný pohľad z tej druhej strany. Autorom sa podarilo udržať vierohodnosť výpovede svojich postáv (dôležitý atribút, aby decká v tomto veku po knihe siahli), a pritom citlivo viesť čitateľa, aby si zmeral vlastné intímne priestranstvo triezvejším, reálnejším metrom. Spolahlivým kompasom im pri tom bola aj úcta – k dospievajúcim deťom i k procesu dospievania.

Dospievajúce sa tematizovalo aj v knižke **Jany Pudlákovej** *Byť tak Bondom* (SPN–Mladé letá). Napriek príťažlivému titulu s naznačeným príslubom akčnosti sa navonok život Jána Bondu, protagonistu príbehu, nevyvíja mimoriadne dramaticky. Drámy a akčné situácie však prebiehajú, príznačne jeho veku, v jeho vnútri. Autorka nevedie čitateľa za ruku, aby mu priamočiaro odryla všetky „karty“ vnútorného vývoja postavy. Necháva ho rozmýšľať a porovnávať, ako a v čom sa posúva konanie hrdinu. Zamieriava sa pritom na Bondov problém vytvárania sociálnych vzťahov v rodine i v kolektíve, na jeho hľadanie vlastnej identity, na učenie sa zdravej sebareflexii, na problémy so se-

baistotou, uvedomovaním si vlastných emócií a potrieb. Riešenie bohatej škály vnútorných problémov posúva Bondu z letargie k aktívnemu prístupu k životu. Príbehy rozpráva hlavný protagonista. Čitateľ má preto možnosť porovnať si jeho uvažovanie s vonkajším správaním, sledovať jeho vnútorný vývoj. Kniha je napísaná živo, slabšou stránkou je prehustenie akcií, ktoré neposúvajú dej výrazne dopredu. Sú len množením miniatúrnych príbehov a navyše sa vzhľadom na tému a postup deja dajú vopred očakávať.

Denníkové záznamy patria k obľúbeným literárnym formám v prózach pre dospievajúcich. Formu denníka má aj próza **Anežky Szabóovej Modré nebo** (Regent). Príbeh i spôsob jeho stvárnenia sa pohybuje vo zvyčajnom rámci takýchto próz. Prínosom autorky je, že sa pokúsila o kultivovanejší, výrazovo umiernennejší jazyk. Inak knižka úrovňou mimoriadne neprekročila „tieň“ denníkovej literatúry, ktorá sa u nás vydáva za posledné roky.

Básničky či veršovance?

V minulom roku vyšlo aj niekoľko výberov básnickej tvorby pre najmenších čitateľov.

Malovaná abeceda (Vydavateľstvo ELÁN) **Jána Smreka** slávila už jedenáste vydanie, tentoraz s novými ilustráciami Vladimíra Machaja. Je potešujúce, že pomocou abecedných veršikov, ktoré nie sú len veršovačkami, ale zvukovo i obrazne malebnými a vtipnými básničkami sa môže rozvíjať vzťah k nášmu jazyku aj v ďalších generáciách detí.

Vydavateľstvo Perfekt vydalo pre najmenších dobre zostavený výber z ľudovej veršovanej slovesnosti **1, 2, 3, 4, 5 ... už viem všetko naspamäť**.

Milým osviežením v knižnej produkcii bývajú knihy, ktoré ilustrujú alebo píšu deti. Takýmto príkladom je aj kniha **Jána Čápuku Čvirikance** (Artis Omnis) pre začínajúcich čitateľov. Čvirikance, ako napovedá sám názov, sú veršovačky o prírode, o zvieratkách, ale aj o sviatkoch, o zábavných či rozprávkových postavkách, „posluškoch“ i „neposluškoch“ a vzácnych ľuďoch. Mnohé témy môžu detskí čitatelia poznať z autopsie. Sú zväčša skôr zveršovaním nejakého nápadu, malého príbehu, obrázku.

Alenka v krajine oblakov (SPN–Mladé letá) je ďalšou z básnických kníh **Jozefa Moravčíka Jakubovca**. Tematizuje v nej život zvieratiek, hračiek a objektov z najbližšieho prostredia dieťaťa. Vtipné postrehy, hádanky, jazykolamy budú pre dieťa inšpiratívne i zábavné.

Prírodná tematika tvorí obvyklý rámec básniček pre deti od **Ondreja Nagaja**. Jeho nová knižka **Slniečko** (Knižné centrum) sprostredkováva deťom emocionálny vzťah k prírodnému i k ich civilnému prostrediu. Básne sú príznačne nestrojeným poetickým výrazom, malebnosťou. Odzrkadľuje sa v nich bohatá ľudská skúsenosť, zážitková báza, ktorá dodáva pohľadu na drobnosti okamihov príznačnú hĺbku.

Ročný kolobeh je frekventovanou tematikou i štruktúrnou bázou zbierok veršovaniak pre deti. Vlni sa k nim zaradila aj knižka **Milana Kendu Rok nakúka spod klobúka** (DAXE). Kendove verše sú vhodné pre školákov. Drsné príhody s tragickým koncom (**Čeluste na konci prázdnin**), minipríbehy chlapčenských zábav a pestiev oslovia najmä čitateľov-chlapcov. Básničky prezrádzajú autorovu osobnú pasiu v tvorivej práci so slovom. Texty sa mu však niekedy vnútorne „lámu“ na tom, že neodhadne únosnosť spájania poetických obrazov reprezentujúcich vzájomne odlišnú výrazovú škálu.

Vtipné veršovačky o škole a živote prváka prináša výber **Gabriely Dittelovej Štrbavá knižka** (Perfekt). Autorka kladie dôraz na epickú líniu. Básničky sa preto dajú ľahko prerozprávať alebo prepísať do prózy. Takáto pomôcka môže byť vítaným spestrením prváčkových i druháčkových hodín čítania.

Vydarený výber poézie pre najmenších predstavuje zbierka **Jany Šimulčíkovej Už dočiahnem na kľučku** (Buvik). Básničky s nápaditou a vyváženou poetickou výstavbou citlivo zaznamenávajú okamihy – svedectvá o harmonickom zázemí rodinných vzťahov, momentky z detských objavov, veselo portrétujú cha-

rakterové črty detí, ich drobné neúspechy i veľké úspechy dozrievania.

K 80. jubileu básnika **Milana Rúfusa** vyšiel v 3. vydaní výber z jeho dvoch dávnejších básnických titulov **Lupienky z jabloní** (1993) a **Kniha rozprávok** (1972) pod názvom **Deťom** (SPN–Mladé letá). Ako nová vyšla zbierka básniček – detských modlitieb **Anjeličku, môj strážničku** (Buvik). V jednoduchých, no obsahovo i výrazovo hlbokých básničkách autor sprostredkúva deťom posolstvo o láske a bezpečí – v najbližšom rodinnom kruhu, v prírode i v celom kozme. Žiaľ, odteraz sa budeme z týchto živých básní tešiť len v reedíciách a výberoch.

Veselí sprievodcovia za poučením

Pre prváčikov zostavila **Mária Števková** vynikajúcu publikáciu **Poslušné písmenká** (Buvik). Je šitá na mieru nielen pre dieťa, ale aj pre učiteľa a rodiča. Dospelákom otvára veľký priestor na motiváciu, interaktívnu, tvorivú hru na rozvíjanie čitateľských zručností detí. Publikácia má tri časti. V **Písmenkove** sa dieťa zblížiže s vizuálnou podobou grafém. V oddiele **Zvieratkovo** deti pracujú s postavami a s ich charakteristikou. Posledná časť publikácie – **Spievankovo** – je príznačne názvu venovaná téme spievania. Deti v nej nájdu známe ľudové pesničky. Pesničkové motívy sa objavujú aj v textoch príbehov.

Maliar a ilustrátor **Ján Vrabec** v knižke **Leonarda. Kreslíme a malujeme** (Knižné centrum) ponúka aktivity na rozvoj kreslenia, fantázie, výtvarného cítenia, ale spätne aj na získavanie citlivosti pre „reč“ obrazov, pre schopnosť „čítať“ vo farbách, v tvaroch, v kompozíciách, vo výtvarných technikách. Svojou premyslenou metodikou vybočuje z rámca bežných príručiek a rýchlokvasných manuálov. Malá maliarka **Leonarda**, pra-pra-pra vnučka slávneho majstra **Leonarda da Vinciho** je sprievodkyňou a rozprávačkou. Postupuje sa od jednotlivých elementov obrazu až po zložitejšiu kompozíciu a spoznávanie štruktúr. Sprievodkyňa **Leonarda** môže byť pre čitateľa dobrým motivačným prvkom. Na ilustračných fotografiách vystupuje ako veľká-malá maliarka, ktorá sa suverénne pohybuje po svojom ateliéri i po vonkajšom plenéri. Niektoré z jej kresbičiek sú ukázkami techník. Takto sa prirodzene vytvorila rovnováha medzi ideálom kresieb veľkých maliarov a maliarskej tvorivosti a zručnosti malých detí.

Čítanka Slniečka (Editor **Ondrej Sliacky**, Literárne informačné centrum) je pekným premysleným editorským projektom pre štvrtákov. Svojím obsahovým zameraním vhodne zapadá do štvrtáčkeho obsahu učiva, a to nielen slovenského jazyka a literatúry, ale aj vlastivedy. Antológia textov z mesačníka **Slniečko** je usporiadaná v tematických cykloch podľa mesiacov školského roka. Sprevádza čitateľov kultúrno-historickým bohatstvom Slovenska. Historické, literárnohistorické, etnografické, zeme-pisné zaujímavosti sa prelínajú s lyrickými obrázkami o prírode, ročných obdobiach, s bájkami, s povestami, s rozprávkami, s autorskými príbehmi i s básničkami. V bohatom výbere nechýbajú ani vtipné myšlienky a, samozrejme, obľúbený seriál príbehov **Jožka Mrkvička**. Bohatý textový materiál je zrkadlom širokého tematického záberu **Slniečka**. V knižnej podobe nadobúda osobitý charakter. Sprostredkováva deťom celistvý pohľad na našu krajinu a kultúru. Pedagóg ju bude môcť v školskej praxi podnetne využívať

Na získanie prvej informácie sú užitočné bedekre. (Pod)priemerný turista však zostane pri tom, že si príbeh svojej cesty limituje pomysleným odškrtnutím zážitkov, ktoré mu odporúča informátor z hľadiska všeobecne nastaveného vkusu. Možno aj preto, že kniha osebe je preňho najmä konzumným objektom. Aj v minuloročnej produkcii nájdeme tendencie zjednodušiť čitateľovi cestu. Niekedy sa tomu alibisticky hovorí – prispôbiť sa záujmom, potrebám i vkusu súčasných detí. Dobré, motivujúce knižky, ktoré čitateľa provokujú, vedia ho pomknúť, sa však predsa len nestratili. Možno sa nečítajú masovo. Nič to. Dejiny ovplyvňujú jednotlivci, nie masy.

V priestore ustavičného diania

Slovenská literárna veda 2008

PaedDr. JAROSLAV VLNKA, PhD.,
 sa narodil 18. októbra 1971
 v Bánovciach nad Bebravou.
 Pracuje na Univerzite sv. Cyrila
 a Metoda v Trnave.

Literárna veda na Slovensku má už rokmi osvedčený systém, odborné publikácie sú prevažne knižnými výstupmi z grantov, ktoré rôznymi spôsobmi prezentujú výskumné úlohy a vedeckú činnosť. Rok 2008 bol v oblasti produkcie výsledkov literárnovedného výskumu porovnateľný s predchádzajúcim rokom. Najmä z hľadiska počtu vydaných publikácií, ich vedeckej úrovne a hodnoty, ale takisto spôsobu realizácie. Menej sa už naň ponášal z pohľadu kvantitatívneho rozvrstvenia podľa vedeckej špecializácie a popularizačného zacielenia. Počet publikovaných literárnovedných kníh, slovníkov, kritických vydaní a rozličných iných odborných materiálov a prác s populárnym nádychom a v ročením 2008 znovu prekročil číselnú hranicu 40. Dosiahol aktuálny počet 42 publikácií, s ktorými ráta nasledujúce hodnotenie. Vzhľadom na skúsenosti z minulosti môžeme s istotou tvrdiť, že uvedený počet ešte porastie a definitívne sa ustáli v jesennom období. Keďže nezanedbateľné množstvo literárnovedných publikácií reálne vychádza až v nasledujúcom roku a uniká zachyteniu, táto sumarizačná reflexia si nenárokujú na komplexnosť, hoci naše úsilie sa k nej približuje. Kritériá výberu v našom hodnotení literárnej vedy sa vyznačujú šírkou záberu. Zaradili sme doň súborné kritické vydania tvorby výrazných osobností z rôznych období literárnej histórie, ktoré okrem pôvodných diel obsahujú mnoho cenných faktografických informácií o súbehu životov a diel, taktiež výlomky z dobových kritických ohlasov a epilógy vypracované spravidla v rovine vedeckej eseje či odbornej štúdie. V tomto smere vlani mierne prevládli výsledky plodnej spolupráce vydavateľstva Kalligram s Ústavom slovenskej literatúry SAV, na ktoré sa počtom doťahovali knihy z vydavateľskej dielne Maticy slovenskej, raz v spolupráci s Literárnym informačným centrom. Zriedkavejšie boli zastúpené publikácie iných vydavateľstiev (F. R. & G., Vydavateľstvo Michala Vaška, Lúč). Kritické vydania zvyčajne finančne podporilo Ministerstvo kultúry SR. Minulý rok znamenal upevnenie zastúpenia literárnoteoretických prác, ktorých počet sa zmenil. Výraznejší vzostup nastal vo vydávaní kníh z odvetvia literárnovednej komparatistiky. Poklesol však počet syntetizujúcich literárnohistorických publikácií. Nazdávame sa však, že to nie je znakom nastupujúceho vývinového trendu, ale je to záležitosť časová a súvisí s nasýtením knižného trhu v predchádzajúcom období. Vzostupnú tendenciu sme zaznamenali pri monografických a špecifických analytických knihách, ktoré vychádzali častejšie ako vlani v univerzitných vydavateľstvách, čo len potvrdzuje poznatok z minulých období, že ťažisko literárnovedného výskumu sa čoraz viac presúva do akademického prostredia. Najmä v tomto prípade bolo problematické zachytiť a reflektovať vydané pub-

likácie, ktoré zápasia s vlastnou dostupnosťou a distribúciou. Lahšiu úlohu sme, naopak, mali pri knihách, ktorých autori sa s problémom dostupnosti vyrovnávali aj v roku 2008 prostredníctvom popularizácie vedeckého výskumu. Navzdory problémom s časovým posunom vydávania, ktoré paradoxne rieši čas, zostáva nám jasná nasledovná prezentácia literárnej vedy v roku 2008.

Naše hodnotenie otvára prehľad kritických vydaní. Opäť ako v predchádzajúcom roku dominovali publikácie z edície *Knižnica slovenskej literatúry*, ktoré zviditeľnili účinnú kooperáciu vydavateľstva Kalligram a ÚSL SAV. Renomovaný literárny historik a kritik **Milan Hamada** je zostavovateľom knižnej publikácie *Poézia slovenskej katolíckej moderny* (Kalligram a ÚSL SAV). Tento reprezentatívny výber poézie a kritické reflexie tvorby básnikov katolíckej moderny je doplnený komentármi diel, kalendáriom aktivít a tvorivej činnosti, medailónmi autorov a rozsiahlou obrazovou prílohou. Hamada uzatvára tento výber vyčerpávajúcim a odborne založeným doslovom, ktorý nadobúda charakter vedeckej štúdie. Zvýšenú pozornosť venuje vývinovým súradniciam katolíckej moderny, jej formovaniu v kontexte súdobej literatúry, na priesečníku vplyvov avantgardných smerov. Analyzuje najmä obdobie nástupu tohto poeticko-generačného zoskupenia, rozoberá názory Pavla Gašparoviča Hlbinu na intencionalitu tvorby katolíckej moderny, ktorý „ako katolícky básnik – kňaz s modernistickými ambíciami (...) už na začiatku formuluje program absolútnej poézie v bermondovskom duchu“. Hamada si všima dôsledky avantgardného pôsobenia na typologický výraz umeleckej štruktúry katolíckej moderny, jej básnické špecifiká vymedzuje vo vzťahu a porovnaní so slovenskou nadrealistickou poéziou. Katolícka moderna „s nadrealizmom má spoločný program očisťovania poézie od mimoestetických zložiek, smerovanie k novému lyrizmu...“ Hamada sa zamýšľa aj nad transcendentným a senzuálnym vnímaním básnického slova a označuje individuálne odlišnosti básnikov katolíckej moderny. Zhodnotenia kontextových a vývinových vzťahov, interpretačné postrehy a sýte faktografické informácie túto publikáciu predurčujú na uplatnenie v pedagogickej praxi a využitie v ďalšom systematickom literárnovednom výskume.

Literárna vedkyňa a teoretička **Zora Prušková**, ktorá sa ako zostavovateľka pričínala o kritické vydanie knihy **Alfonz Bednár: Sklený vrch** (Kalligram a ÚSL SAV), je taktiež autorkou kalendária života a tvorby, komentárov, vysvetliviek i analytického doslovu. Publikácia predstavuje výber z Bednárových kratších próz z obdobia 50. a 60. rokov minulého storočia, opätovne prináša vrcholný román autora, ktorý dal názov celému výberu. Dôležitou súčasťou sú filmové scenáre autora. Upozorňujú na výrazný prínos do slovenskej kinematografie, na invenčnú a efektívnu spoluprácu Alfonza Bednára s režisérom Štefanom Uherom. Úspešnosť spoločných filmových projektov rozhýbala novú vlnu česko-slovenského filmu, čím sa zreteľne zapísali do histórie. Zostavovateľka publikácie v doslove *Alfonz Bednár „iný“ autor v období jediného tvorivého názoru*, ktorý nadobúda atribúty štúdie, uvedie čitateľa do komplikovaných čias nepriazne pre slobodnú kreativitu. Napriek tomu, že Bednárovi „dielo bolo objektom ideologického vytesňovania“, jeho autor sa nevzdával práva na autenticitu umeleckej výpovede, a preto neskľzol k ideovo-estetickým skresleniam a umeleckým zjednodušeniam. V súslednosti so sympatickým tvorivým

činom autora Prušková vytvára nezaťažený portrét diela a osobnosti Alfonza Bednára.

Literárna vedkyňa a vysokoškolská pedagogička **Marta Součková** pripravila kritický výber zo žánrovo a štýlovo rôznorodého diela autora medzivojnového obdobia pod vecným názvom **Jozef Čiger Hronský: Prózy** (Kalligram a ÚSL SAV). Výber sleduje tvorbu autora, v ktorej doznievali realistické vplyvy, objavovali sa expresionistické podnety a prejavovala sa odvaha experimentovať s prozaickou formou. Pozostáva z vybraných poviedok zo súborov realistického typu U nás (1923), Domov (1925), Medové srdce (1929) a Tomčíkovci (1933), tiež z expresionisticky upätých próz z knihy Sedem srdc (1934) a z experimentálneho románu o komunikačnom probléme Pisár Gráč (1940). Výber dopĺňa jedna poviedka – Smiech Rozálie Ďurišovej – z posmrtno vydaného súboru Pohár z brúseného skla (1964). Otázka foriem a charakteru komunikácie podnietila Součkovú k napísaniu doslovu, zameraného práve na komunikačný problém. K pochopeniu jeho rozsahu, zmyslu a pälčivosti nás vedie už jeho názov: *K spôsobom komunikácie v Hronského prózach a s nimi*. Esejisticke ladené zamyslenie sa začína parafrázou Wittgensteina, „o čom sa nedá hovoriť, o tom treba mlčať – azda tiež platí, že len ten, kto vie byť ticho, dokáže zmysluplne vypovedať“ a vyúsťuje v literárnom poznatku: „mlčanie i hovorenie má v texte svoje miesto, na rozdiel od života však autor potrebuje slová na vyjadrenie ticha a naopak, v mnohých, najmä tragických situáciách, ich musí vynechať, hoci by v realite odznegli“. Součková sa postupne dopracuje k solidnej typológii postáv a špecifikácii prehovorov, mlčania a komunikácie s druhými ľuďmi a so sebou, determinovaných komunikačnou situáciou, prostredím, povahou vzťahu alebo osobnými dispozíciami a fatalizmom postavy. Reflexie, ktoré idú naprieč tvorivým vývinom Hronského a prenikajú svetom jeho protagonistov, Součková zaklučuje zistením: „Hronského v naznačenom zmysle zaujímal predovšetkým vnútorný svet jednotlivca, nie vonkajšie dejiny ľudstva, azda s výnimkou románu Svet na Trasovisku.“ Súčasťou výberu, okrem doslovu, komentárov, vysvetliviek, kalendária života a diela napísaných zostavovateľkou, sú fragmenty z osobnej korešpondencie autora so súčasníkmi (J. Škultéty, B. S. Timrava, E. B. Lukáč) a ohlasy dobovej kritiky aj aktuálnej odbornej reflexie jeho tvorby (A. Mráz, M. Považan, A. Matuška, J. Števec, J. Kopál, V. Petřík, M. Bátorová, J. Kuzmíková a ďalší). Takisto písomne zaznamenané spomienky z pera jeho najbližších, priateľov a generačných rovesníkov, ktorí s ním zdieľali podobný údol (J. Okál, J. E. Bor, K. Čulen a manželka Cecília Čigerová-Hronská), ktoré dotvárajú celistvý obraz tejto osobnosti.

Literárna historička **Marcela Mikulová**, zameraná na obdobie realizmu, pri editovaní knižného výberu **Božena Slančíková Timrava: Prózy** (Kalligram a ÚSL SAV), vychádzala zo svojho doterajšieho výskumu o parciálnych otázkach uvedenej etapy literárneho vývinu, ktorého výsledky boli uverejňované časopisecky, ale aj knižne. Súhrne napríklad prostredníctvom kolektívnej odbornej didaktickej práce Panoráma slovenskej literatúry II. (2005) alebo antológií významných autorov obdobia Slovenský literárny realizmus II. a III. (2007, 2008). Známe poznatky z výskumu, spolu s novšími nápadmi a zisteniami o Timravine diele Mikulová reflektuje v ťažiskovej štúdii *Nič – len láska*, ktorú nájdeme na mieste epilógu. Zároveň obsahuje zdôvodnenie výberu – Mikulová vyberá tie prózy, „ktoré zobrazujú lásku v niektorej z jej podôb“. Bola to totiž láska a jej nedostatok, rozplynutie alebo nedosiahnutie, ktorá motivovala Timravu k napísaniu značnej časti prozaických prác, vdýchla im umelecký výraz a poskytla nepomerne viac, než by sa mohlo na prvý pohľad zdať. Mikulová zdôrazňuje šírku, univerzálnosť a naliehavosť tejto témy, ktorú napokon potvrdzujú prezentované poviedky, pôvodne uverejnené najskôr na stránkach Slovenských novín (Za koho ísť?, Ondro Karman), potom v Slovenských pohľadoch (Nemilí, Bál, Veľký majster, Bez hrdoosti, Márnosť všetko) a neskôr v časopise Živena (Čapákovci, Skon Pala Ročku, Všetko za národ). Zostavovateľka analyzuje prózy so ženskou hrdinkou, dedinskou tematikou a problematikou medziľudských, prevažne partnerských vzťahov v úzkej väzbe s osobným

bytím, myslením a povahovými vlastnosťami Timravu. Mikulová ukazuje, že danosti, ktoré determinujú existenciu človeka v negatívnom smere a vedú ho k rezignácii na vlastné šťastie, sú darom pre tvorbu. „Timravina duševná nespokojnosť bola trvalým impulzom jej tvorby, ťažiskom dramatického napätia i zdrojom provokatívneho vnútorného hľadania. Vďaka nej nás i dnes fascinujú jej záznamy spodných prúdov lásky,“ tvrdí Marcela Mikulová v publikácii, ktorá okrem autorských častí: doslovu, kalendária a komentárov a vysvetliviek, obsahuje aj transkripcie a výlomky z Timravinej korešpondencie a kritických ohlasov na jej tvorbu. Potvrďuje úspešné zvládnutie zámeru a prispieva ku komplexnejšiemu poznaniu života a diela realistického autorky.

Jeden z najaktívnejších literárnych vedcov posledného obdobia **Július Pašteka** pripravil na vydanie dielo **Mikuláš Šprinc: Pustovníci zo Skalky. Svätý Andrej-Svorad a svätý Beňadik** (Lúč), ktorého autorom je príslušník katolíckej moderny. Oslavne akcentované rozprávanie Mikuláša Šprince o živote svätcov je skomponované ako umelecká biografia a vyznieva ako citlivý návrat básnika do čias zrodu kresťanstva v starobylej Nitre, meste pod Zoborom. Odborný rozmer Šprincovej knihy dodáva až výstupná štúdia Júliusa Pašteku, pomenovaná symbolicky: *Literárny návrat Mikuláša Šprince domov*. Štúdia má opisno-interpretáčnu povahu. Spracováva a reflektuje životopisné i bibliografické mílniky básnika. Pašteka najskôr vytvára domáci profil náčrtom vývinu tvorby M. Šprince až do chvíle odchodu do emigrácie. Plodnej a rozsiahlej exilovej tvorbe zostavovateľ vyčlenil samostatnú kapitolu, v ktorej asociatívne uvádza Maurovo stredoveké legendu *Život svätých pustovníkov, vyznávača Svorada-Andreja a mučeníka Benedikta* a zamýšľa sa nad jej prienkami a presahmi do Šprincovho diela o známych „pustovníkoch zo Skalky“.

Literárna historička **Tatiana Kusá** preložila z latinského originálu literárnu pamiatku z obdobia baroka – dielo **Daniel Krman ml.: Itinerárium. Cestovný denník** (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov). Autorka prekladu sa usilovala „zachovať základné členenie Krmanovho štýlu“ a zdôrazniť jeho beletristický charakter. Kusá sa opiera o reedíciu Cestovného denníka z roku 1969, jej spracovanie vysvetliviek vychádza zase z vydania z roku 1975. Publikáciu dopĺňa vecne napísaný epilóg, nasýtený biografickými údajmi. Vyznačuje sa pokusom o sprítmomenie dobovej atmosféry odkrývaním súvislostí medzi životom, obdobím a dielom. Faktografické ladenie doslovu získava dôležitosť zvýraznením Krmanovho spôsobu spracovania a zakomponovania faktov do svojho diela, pri ktorom uplatnil umeleckú licenciu a idealizáciu. Autorka doslovu vyzdvihuje osobné zaujatie a tvorivé nadšenie Daniela Krmana pre tému a súčasne historickú hodnovernosť jej segmentov. Za silnú stránku Krmanovej stratégie považuje drobnokresbu, ktorou „spestril typový register postáv v staršej slovenskej literatúre“, do pozornosti dáva „cenné poznámky o národopisných zvláštnostiach obyvateľstva“, reflektované v rámci cestopisného denníka.

Literárny teoretik a historik **Michal Gáfrík** edične pripravil kritické vydanie diela **Martin Rázus: Zdvihnite život!** (Matica slovenská), ktoré doplnil vzhľadom na jeho zameranie náležitým životopisom a bibliografiou. V odborne cennej štúdii *Básnik tragiky života* sa Gáfrík díva na Rázusa ako na „etickú osobnosť“, teda človeka, ktorý vyvíja enormné úsilie vo vytrvalom pátraní po „zmysle ľudského bytia“ a pokúša sa nájsť miesto a spôsob plnohodnotného uplatnenia. Gáfrík obzvlášť zvýraznil „Rázusovo hľadačstvo“, ktoré akceleruje vo výchovnom pôsobení jeho poézie. Zostavovateľ nezabúda ani na vplyv spoločensko-historických udalostí, poukazuje na ich zrkadlenie v tvorbe básnika. Výnimočné postavenie autorskej stratégie Martina Rázusa v kontexte slovenskej literatúry je zakotvené v osobitosti jeho subjektívnej lyriky, v ktorej prekvapujúco neabsentuje spoločenská angažovanosť, ani potreba premeny aktuálneho stavu.

Literárny historik **Jozef M. Rydlo** zostavil rozsiahlu a obsažnú reedíciu publikácie **Karol Srmeň: Návštevy** (Matica slovenská). Antológia prekladov svetovej lyriky poukazuje na široké pole prekladateľskej pôsobnosti tohto reprezentanta katolíckej moderny.

Nájdeme v nej preklady z rôznych jazykov: od starogréckej poézie (Sapfó, Anakreon, Pindaros) až po Strmeňových básnických súčasníkov (R. Morales, T. Rózewicz, R. Lowell.). V Strmeňovom výbere prevláda rozmanitosť duchovne zameranej básnickej tvorby francúzskej, španielskej, nemeckej a poľskej literatúry. Antológia je završená epilógom, v ktorom sa reflektuje prijatie Strmeňových Návštev literárnou kritikou v historickom priereze. Publikácia prináša odborné hodnotenia tohto monumentálneho prekladateľského diela od M. Tomčíka a J. Hvišča, ale aj hodnotiacu autoreflexiu Karola Strmeňa o prekladateľskej činnosti v znovu uverejnenom rozhovore s Martou Zamborovou (Literárny týždenník, 1992).

Na dvojazyčnom, slovensko-anglickom výbere z poézie nedávno zosnulého veľikána slovenskej literatúry 20. storočia – **Milan Rúfus: Niešť bremeno a spievať/ To Bear the Burden and Sing** (Matica slovenská a Literárne informačné centrum) – sa ako prekladateľ podieľal takisto básnik John Minahane a bibliografická poznámka a doslov napísal **Viliam Marčok**. Sugestívne aj odborné fundovane zachytil vstup básnika do literatúry. Zamyslel sa nad Rúfusovým hľadaním dôstojného miesta v dobovom kontexte. Úsilie básnika vykresľuje dramaticky a politicky akcentuje ako vzdor proti nomenklatúre, keď píše: „v kontexte domácej komunisticky angažovanej poézie si ho vyvzdoroval ťažko“. Marčok vníma básnické gesto Milana Rúfusa zjavne v širších spoločensko-kultúrnych a hlbších vývinových súvislostiach, ale nezriedka aj v ich predstihu. Opätovný návrat Rúfusa k symbolizmu a moderným básnikom zdôvodňuje ako zámer. Vysvetľuje ho nasledovne: „*doviedol na príčiny strokotania avantgardných programov na apokalyptickej realite vojny*“ a zvnútorňuje zaujímavým interpretačným zistením že „*Baudelairov tajomný svet symbolov zmenil na kolo-beh simulakrov*“.

Popredný literárny teoretik, vysokoškolský pedagóg a básnik **Ján Zambor** zostavil prvý slovenský výber z poézie nevšedného čuvašského, po rusky píšuceho básnika **Gennadij Ajgi: Obdarená zima** (F. R. & G.). Výber okrem Ajgiho básnickej tvorby sprítomňuje emotívne pôsobivú spomienku manželky básnika Galiny Ajgijovej o jeho posledných dňoch. Súčasťou výberu sú príležitostná poézia a próza, ktoré sú prejavom úcty, obdivu a uznania (J. Zambor, V. Kupka). Z hľadiska literárnovednej relevancie má význam štúdia Jána Zambora na mieste doslovu, nazvaná *Lyrika bolestnej stigmatičnosti a fascinujúcej prvotnosti*. Ide o analýzu Ajgiho básnickej perspektívy a stratégie, ktorá vychádza zo zvnútorneného čitateľského zážitku a nárokuje si na komplexnosť. Zambor považuje Ajgiho za básnika, ktorý narába s tichom a necháva voľný priechod emóciám v ich úprimnej prirodzenosti. V jeho poézii sa stretávajú vplyvy čuvašskej tradície, ruských avantgardných literárnych smerov a emacňuje sa prírodné bytie. „*Výrazom vysokej miery citlivosti Ajgiho lyriky sú v nej lyricky účinné obrazy záchvevov, ktoré sú často zákrmitmi zraniteľnosti, bolesti a tragizmu*.“ Po formálnej stránke sa vysoká citlivosť prejavuje stieraním hraníc, čoho dôsledkom je žánrový synkretizmus. Zambor takisto sleduje recepciu tvorby G. Ajgiho v slovenskom a českom literárnom prostredí.

Významné množstvo publikácií vzniklo v oblasti literárnej histórie. Išlo spravidla o monografické práce, ktoré na rôznom stupni ucelenosti a rozličnými metódami reflektovali tvorbu konkrétneho autora, generácie či etapy literárneho vývinu. Boli dielom autorov, kolektívov alebo vyšli ako zborníky z konferencií. Niektoré z nich už majú tradíciu a vyvstali z potreby hodnotovej diferenciácie a začleňovania aktuálne vydaných umeleckých diel do kontextu a vývinových súradníc slovenskej literatúry. Väčšina nájde uplatnenie v pedagogickom procese, resp. stane sa zdrojom pre pokračujúci vedecký výskum. Ambíciou časti literárnohistorických publikácií bolo osloviť široké čitateľské publikum.

Tento cieľ si vzali za svoj aj literárni historici a teoretici **Augustín Maťovčík**, **Peter Cabadaj** a **Pavol Paranička**, ktorí pripravili **Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia** (Literárne informačné centrum a Slovenská národná knižnica). Ide o rozšírené vydanie rovnomenného lexikónu z roku 2001. Slovník je koncipovaný

ako široký výber „*básnikov, prozaikov, dramatikov, literárnych a kultúrnych historikov, vedcov a kritikov*“. Kritériom výberu autorov sa stala „iba“ podmienka publikovania dvoch knižných literárnych diel po roku 1900. Vzhľadom na nastolenú koncepciu sa v slovníku vedľa seba ocitli štýlovo rôznorodí a kvalitatívne odlišní autori, od výrazných osobností pôvodnej tvorby a literárnej vedy až po začínajúcich publicistov a kritikov. Ak zostavovatelia slovníka neuplatnili mimoliterárne kritériá výberu, tak potom ani kritériá umeleckej a odbornej kvality, ktorá je na druhej strane, najmä pokiaľ ide o nedávne roky, stále diskutabilná a otvorená. To, že v slovníku absentujú niektorí mladší zaujímaví autori, ako I. Lukáčová, ale sú prítomní autori s grafomanskými sklonmi (Pavel Urban), je v istom zmysle stále akceptovateľné. Skutočnosť, že sa do slovníka so širokým záberom, povedľa časopisecky publikujúcich básnikov a kritikoch nedostali relevantní spisovatelia a renomovaní autori odbornej literatúry (J. Kuzmíková, L. Čúzy), zostáva otázkou. Napriek tomu publikácia naplní vytýčené ciele najmä z funkčného hľadiska. Prehľadnou kompozíciou a vecným spracovaním hesiel uspokojí široký okruh čitateľskej verejnosti a množstvom odkazov na kritickú reflexiu aj odborného adresáta.

Literárny historik, kritik a vysokoškolský pedagóg **René Bílik** v minuloročnej publikácii **Duch na retazi** (Kalligram) vychádzal z doterajších postrehov a zistení uverejnených v monografii *Industrializovaná literatúra* (1994) a v knihe *No a čo!* (2001). Zaostruje pohľad na skryté mechanizmy literárneho procesu a života v období totalitného režimu (1945 – 1989), v ktorom boli produkty umeleckej tvorby neraz nástrojmi moci. Zhodnocuje zámery a postoje spisovateľov k funkcii a významu literárnej tvorby vo vzťahu k skutočnosti a spoločenskému systému. Poukazuje na spory o orientáciu a pozoruje formovanie ideologického a estetického modelu literatúry v danom časovom rozpätí. Naznačuje mocenské presahy literatúry vo favorizovanej koncepcii socialistického realizmu. Z Bílikových úvah vyvstáva otáznosť lineárneho plynutia literárneho vývinu. Vyslovuje názor, že „*v žiadnom dynamickom systéme... nejestvuje len jednosmerný pohyb jeho zakladajúcich komponentov*“. Najnovšia publikácia R. Bílika je cenným príspevkom k dejinám literárneho myslenia na Slovensku.

Literárna vedkyňa **Zora Prušková**, ktorá sa sústreďuje na problematiku súčasnej literatúry, sa v minulom roku dočkala reedície monografie s výstižným názvom **Keď si tak spomeniem na šesťdesiate roky...** (Ars Poetica) – prvýkrát vyšla pred pätnástimi rokmi vo vydavateľstve Proxy. Publikácia zahŕňa analytické štúdie napísané pomerne komplikovaným, ale kultivovaným vedeckým štýlom. Prušková pracuje metódou hlbkových interpretačných sond, preniká do vývinovo produktívnych literárnych diel D. Tarku, R. Slobodu, V. Šikulu, J. Johanidesa, P. Vilikovského, D. Mitanu, J. Puškáša a D. Kužela, príslušníkov generácie Mladej tvorby, z ktorých mnohí určovali trendy a tvorili umelecky hodnotné diela ešte aj v 90. rokoch 20. storočia. Prušková si všima kontextové súvislosti, spôsoby intertextového nadväzovania, vzájomné ovplyvňovanie, pričom využíva postštrukturalistické a postmodernistické filozofické a literárno-teoretické podnety R. Barthesa, R. Rortyho a J. – F. Lyotarda.

Literárny vedec, prekladateľ a prozaik **Tomáš Horváth** publikoval najvýznamnejšiu prácu monografického charakteru uplynulého roka, knihu **Ján Hrušovský a modernizmus** (Slovak Academic Press). V súbore prísne analytických štúdií sa Horváth zameral na dosiaľ málo prebádanú tému literárnej vedy: Hrušovského prozaickú tvorbu medzivojnového obdobia. Publikácia posúva výskum danej problematiky vpred a mení tak jeho súčasný stav k lepšiemu. Horváth upriamuje pozornosť na ranú tvorbu autora v poprevratovom období, interpretuje zvolené poviedky súboru *Pompiliova Madona* (1925), novelu *Muž s protézou* (1925) a prózu *Dolorosa* (1925), v ktorých Hrušovský zobrazuje inšpiratívny arzenál vlastných zážitkov nadobudnutých počas 1. svetovej vojny a pobytu v Taliansku. Autor bystrých tvorivých aj odborne založených štúdií pracuje metódou striktných analytických prienikov do umeleckej štruktúry textov a vnáša nový argumentačne

vymedzený pohľad na tradičné významovotvorné modely interpretácie Hrušovského prózy, ktoré doteraz mali prevažne didaktickú povahu a uprednostňovali význam expresionizmu na ich utváranie. Horváthove interpretačné riešenia invenčne rozrušujú vžitú predstavu o vplyvoch a inšpiračných zdrojoch a stratégii stvárnenia námetov v tvorbe tohto medzivojnového autora. Na úkor expresionistických tendencií sa významnejšie nakláňajú na stranu modernistického umenia. Publikácia Tomáša Horvátha je cenná najmä v jednotlivostiach, v bravúrnych interpretačných postrehoch a zisteniach. Na základe dôsledných analýz vybraných próz smerujúcich do vnútornej štruktúry reflektuje sériu ďalších prvkov, ktoré boli pre Hrušovského autorský štýl špecifické. Za také možno pokladať pestrú škálu variácií motívu smrti či estetiky účinné a individualizované vytváranie postavy osudovej ženy (la femme fatale). Zúžený pohľad na parciálne otázky sémantického významu Hrušovského diela Horváth zmysluplne včlenil do širších kontextových súvislostí.

Mladý vysokoškolský pedagóg a literárny vedec s básnickou skúsenosťou **Ján Gavura**, známy aj ako literárny kritik, systematicky zameraný na súčasnú poéziu, debutoval zaujímavým literárnovedným dielom **Ján Buzássy** (Kalligram). V analyticky komponovanej monografii o významnom príslušníkovi staršej básnickej generácie si Gavura všima sémantickú stránku a intertextový rozmer básní. Smeruje k vytvoreniu vlastného interpretačného modelu Buzássyho poézie a ponúka prvý ucelený pohľad na jeho tvorbu, ktorý formuje v súvislostiach so súdobou literárnou situáciou a osudmi básnika, takisto v bytostnom vzťahu k existencii a v etickom rozmere jeho poézie. „*J. Buzássy hneď na začiatku svojej tvorby spojil básnické umenie s umením života a za spoločné východisko a cieľ si zvolil mravný imperatív,*“ nazdáva sa Ján Gavura, a tak ako býva zvykom, monografiu završuje chronologickým prehľadom života a diela básnika.

Nádejná autorka v oblasti vedecko-interpretáčného výskumu súčasnej literatúry **Eleonóra Krčméryová** publikovala knihu, ktorej tému zreteľne vyznačuje opisný názov **Poznámky k poetickému (de)generácii. Pohľad na mladú slovenskú prózu 90. rokov** (Stimul). Publikácia predstavuje knižnú verziu obhájenej dizertačnej práce na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Autorka sleduje prozaické výboje mladej generácie vstupujúcej do literatúry v hektickom období obnovenej plurality po roku 1989. Krčméryová však neponúka komplexný pohľad na vývinovú genézu prózy, nepokúša sa ani o prehľadové dejiny, jej prístup k zvolenej problematike je výberový. Knižka obsahuje interpretačné prieniky do esteticky a umelecky favorizovaných textov M. Kopcsaya, Ballu, V. Pankovčína, V. Šikulovej a J. Juráňovej. Popri významovej interpretácii otvára poetologické otázky, charakterizuje autorskú stratégiu zobrazovania skutočnosti a spracovania námetov a v konečnom dôsledku naznačuje vývinové súvislosti. Ďalší mladý literárny vedec **Zvonko Taneski** je autorom literárnoteoreticky orientovanej práce **Metaforické modely obraznosti v poézii Jána Ondruša** (Logos), ktorá je takisto ako v predchádzajúcom prípade knižným vydaním dizertačnej práce. Taneski si všima variácie obraznosti v poézii príslušníka tzv. trnavskej skupiny – Jána Ondruša. V čase zvýšeného záujmu o tvorbu tohto básnika sa Taneski pokúša prispieť do odbornej diskusie vlastnými interpretačnými zisteniami a postrehmi.

Vysokoškolský pedagóg a literárny historik **Pavol Holeštiak** napísal spomienkovú publikáciu **Exulant, ktorý neodišiel** (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov), v ktorej vypracoval osobnostný portrét Pavla Hrtusa Jurinu. Kniha o tomto prozaikovi katolíckej moderny, využívajúcom v tvorbe prvky ornamentalizmu, obsahuje bohatý faktografický materiál, životopisné súradnice, prozaické začiatky aj prekladateľské pokusy. Holeštiak opisuje Jurinovu málo známu tvorivú činnosť predovšetkým v austrálskej emigrácii, eviduje frekvenciu a úroveň jeho literárnych príspevkov uverejnených v krajských časopisoch Slovákov v Amerike, Most, Kanadský Slovak atď. V predmetnej publikácii prevažuje štatisticko-informatívny prístup nad opisno-analytickým. Holeštiak doslova mapuje odbornú reflexiu o P. Hrtusovi Jurinovi

v slovenských periodikách, ku ktorej pripája výsledky anketového sociologického prieskumu poznania osobnosti a tvorby tohto spisovateľa, zrealizovaného medzi vysokoškolskými a stredoškolskými študentmi, kultúrными pracovníkmi a kysuckými krajanmi. Výraznejším prínosom tejto publikácie je viacero doteraz neznámych faktov o P. H. Jurinovi.

Spisovateľ, literárny kritik a publicista **Jozef Leikert** prispel do knižnej produkcie uplynulého roku spomienkovou monografiou **Taký bol Ladislav Mňačko** (Luna). Balansuje na hranici literatúry faktu a odbornej popularizačnej práce. Jej hodnota spočíva v množstve nazhromaždených archívnych materiálov, ktoré zviditeľňujú dosiaľ nepoznané zákutia dynamického života a tvorivej práce tohto kontroverzného beletristu a publicistu, unikajúceho presnému zaradeniu. Leikert pri spracovaní náročnej témy využíval „*modernú metódu oral history, ktorá patrí medzi najprogressívnejšie pri tvorbe vedeckých diel*“, pričom mohol ťažiť z vlastných reminiscencií na osobné stretnutia z Ladislavom Mňačkom. Jozef Leikert, v zmysle vopred naplánovaných zámerov, vyvíja úsilie s cieľom „*preniknúť k pochopeniu*“ Mňačkovej osobnosti v historickom priereze premien spoločnosti a politických systémov, v ktorých autor žil a tvoril. Stanovený cieľ sa autorovi tejto svojskej „oral history“ darí dosiahnuť.

Mladé adeptky literárnej vedy **Zuzana Bariaková** a **Martina Kubealaková** pripravili zborník **Podoby outsiderstva v umeleckej literatúre** (Univerzita Mateja Bela) vydaný na CD. Vzišiel z príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, ktorá sa uskutočnila na Fakulte humanistiky UMB (2007). Príspevky na atraktívnu tému v zborníku uverejnili pedagógovia a študenti z akademického prostredia a niekoľkých vzdelávacích inštitúcií na Slovensku, ale aj prispievatelia zo susedných krajín (K. Krnová, I. Jančovič, H. Jakubík, V. Žemberová, M. Petříková, H. Jakubík, R. Novák, A. Janiec-Nyitrai, M. Písková, J. Šveda a mnohí iní). Príspevky sú rozčlenené podľa zamerania a spôsobu spracovania tematiky do dvoch častí. **Človek z okraja uprostred literatúry** je názov prvej časti, ktorá obsahla štúdie zacielené na varianty preskupovania literárnej fikcie umeleckého diela s bezprostrednou skúsenosťou autorovho života. Fenoménu výrazovo prestrej prezentácie literárneho hrdinu zo spoločenskej periferie sa v príspevkoch usúvzťažňujú s bytostným ustrojením spisovateľov, ktorí sa z rôznych príčin ocitli v úlohe outsidera alebo sa rozhodli zaujať pozíciu outsidera – produktívnu pre literárnu tvorbu. Druhá časť **Outsider v textových svetoch literatúry** zahŕňa príspevky reflektujúce metamorfózy „outsiderstva“ z hľadiska princípu tematizácie a kategórie postavy, v konkrétnych etapách vývinu literatúry od stredoveku až po súčasnosť. Bezprostredná súvislosť s existenciou autora tu už nie je podmienkou. Do centra pozornosti sa dostáva výlučne „textové“ outsiderstvo zdôvodnené spravidla slohovo a historicky. Zborník uzatvárajú štúdie o outsiderstve v literatúre pre deti a mládež, v germánskych a frankofónnych literatúrach. Jedným z atribútov príspevkov zaradených do zborníka je čitateľská pútavosť, ktorú si vyžiadalo spracovanie atraktívnej výskumnej témy. Dôležité sú početné impulzy, ktoré prináša pre budúci výskum.

S vročením uplynulého roku sme zatiaľ iba zaregistrovali publikácie, ktoré vyšli nedávno a spája ich potreba diskusie o otvorených problémoch súčasnosti. Hovoríme o zborníkoch zaoberajúcich sa životom literárnu históriu, ktorá zasahuje do prítomnosti, a aj aktuálnou literárnou situáciou. Ide o vedecké zborníky s rodiacom sa odbornou tradíciou. Zborník **K poetologickým a axiologickým aspektom literatúry po roku 1989 III.** (Prešovská univerzita) zostavila literárna vedkyňa **Marta Součková** a obsahuje príspevky účastníkov vedeckej konferencie (Z. Rédey, M. Součková, V. Žemberová, J. Pácalová, Z. Petříková, J. Gavura, E. Pariláková, J. Šrank, L. Somolayová, J. Vlnka, Z. Stanislavová, D. Kršáková, R. Passia a iní), v ktorých sa z perspektívy vlastnej odbornej špecializácie a záujmu sústredili na problematiku a trendy literatúry prevažne 90. rokov minulého storočia. Zborník zachytáva nápadité impulzy a inšpiratívne názory. Zborník **Literárnokritická reflexia slovenskej literatúry 2007** (Ars Poetica a ÚSL SAV) je spoločným dielom širokého autorského kolektívu (V. Barborík,

K. Csiba, J. Gavura, M. Jareš, D. Kršáková, E. Prihodová, Z. Rédey, L. Somolayová, M. Součková, I. Taranenková a iní) a prináša príspevky z druhého ročníka medzinárodného vedeckého seminára zorganizovaného ÚSL SAV. Podobne ako v predchádzajúcom roku mali príspevky najmä bilančný alebo analytický charakter, ktorý nadobúda rozmer uceleného zhrnutia tvorby alebo systematických interpretačných riešení parciálnych otázok literárneho vývinu či výrazných tvorivých počinov.

Popularizačný pól literárnej histórie reprezentuje básnik a textár **Kamil Peteraj**, ktorý uviedol na knižný trh spomienkovú knihu *Aby to fungovalo* (Forza), zrealizovanú vo forme rozhovorov. Odpovedal na otázky, ktoré kládol spisovateľ Ján Štrasser. Publikácia je silne popularizačná a čitateľsky ústretová. Odkrýva a prezentuje tvorivé vzopätie Kamila Peteraja na pozadí historického vývinu. Je koncipovaná ako príbeh života a nadobúda charakter úprimnej spovede o profesionálnych cieľoch, ktoré logicky viac súvisia s textárstvom a hudobným priemyslom. Rozhovory sa posúvajú do rôznych rovín, ťažisko literárnej tvorby a textárskej produkcie sa rozplýva na spoločenskom a politickom podklade. Pútaivé rozprávanie len miestami naberaá dimenziu odbornej reflexie. Literárnej tvorbe a literárnemu smerovaniu sa Kamil Peteraj venuje v časti *Každý spisovateľ si myslí – literatúra som ja*, v ktorej sa prihlásil k básnickému posolstvu Jána Smreka, Valentína Beniaka a Miroslava Váľka.

Spisovateľka a literárna kritička **Jana Juráňová** sa predstavila fiktívnou biografiou *Žila som s Hviezdoslavom* (Aspekt). Dotýka sa v nej problematiky literárnej vedy iba okrajovo, faktografickým vykreslením kontextu doby a rodinného zázemia tohto veľikána realizmu. Aká bola živná pôda pre tvorbu ideovo, esteticky aj formálne vyspelého diela Pavla Országha Hviezdoslava, ktoré nesporne patrí ku klenotom národnej literatúry, je kľúčovou otázkou autorky. Juráňová upriamuje pozornosť na dôležitú osobu po Hviezdoslavovom boku, jeho manželku Ilonu Országhovú, ktorá stála v ústraní literárneho diania a v tieni svojho muža, ale významne sa podieľala na úspechu jeho tvorby. Hoci dielo Jany Juráňovej čerpá z archívnych materiálov Slovenskej národnej knižnice a Vajanského korešpondencie s Hviezdoslavom (Vajanský zblízka. Bratislava, 1987), formálne lavíruje medzi literárnohistorickým a literárnomúzejným výskumom a je efektívne naplnené hypotetickým obsahom. Jeho ťažisko spočíva v beletrizácii neľahkého životného údela ženskej protagonistky Hviezdoslavovho života, je uložené v hypotéze pocitov a myšlienkových pochodov Ilony Országhovej, pevne zviazaných s osudom manžela.

V oblasti literárnej teórie vzniklo niekoľko podnetných publikácií. **René Bílik** vo svojom úspešnom publikačnom roku v ďalšej knihe rozpracoval špecifickú problematiku literárnej genológie. Odborný záujem zaostrel na *Historický žáner v slovenskej próze* (Kalligram). Monografickú prácu osnoval literárnohistoricky. Literárne texty historického žánru skúma najmä z teoretického hľadiska a interpretačne. Rozhodne sa neuspokojuje s meravým súhrnom a terminologickým zaradením žánrových modifikácií do jednotlivých literárnych období. Historický žáner vníma synteticky, v pohybe dejín aj v zrkadlení literárneho života ako pružný organizmus, ktorý sa utvára na priesečníku umeleckých smerov a historických podnetov. Autor sa v invenčnej monografii o historickom žánri hlási „ku genologickej koncepcii, ktorá žánre pokladá za formy videnia a chápania skutočnosti, funkčne orientované na splnenie cieľa“, ktorý „sa zvykne stotožňovať s estetickým zážitkom chápaným ako možnosť prežiť cudziu životnú situáciu ako svoju“. Bílik sa inšpiruje Ricoeurovým analogickým princípom a Gadamerovým momentom ozvláštnenia, ktoré sa pre neho stali kritériami vymedzenia priestoru premien historického žánru. Metamorfózy sa znázorňujú interpretáciou vybraných literárnych textov z romantickej, realistickej a súčasnej tvorby. Bílikovým žánrovým a sémantickým analýzám nemožno uprieť objavnosť v hodnotovej a estetickej hierarchizácii a rozlíšení. Podarilo sa mu vniknúť do hĺbky štruktúrnych a vývinových súvislostí natoľko zásadne, že jeho zistenia obohacujú tradičné poznatky a predstavujú podnetný zdroj nasledujúceho výskumu.

Do literárnej teórie nemalou mierou prispel aj známy teoretik a historik literatúry science-fiction **Ondrej Herec** knihou *Z teórie modernej fantastiky* (Literárne informačné centrum), ktorá predstavuje sympatický pokus o ustanovenie teórie modernej fantastiky. Herec sa hneď v úvode vyznáva z nadšenia pre fantastiku a vyslovuje myšlienku, že „*príbehy sú miesta, kde sa rodia zázraky*“. Ako sa neskôr ukáže, vo vymedzení teoretických pojmov vedeckej fantastiky sa opiera o formalistický princíp ozvláštnenia. Práve zvláštnosť a inováciu pokladá za kritériá, ktoré odlišujú science-fiction od „bežnej“ literatúry. Publikácia spracováva a otvára viacero tém, ktoré súvisia s jej zameraním. Autor sa v samostatných kapitolách zaoberá odrazom tradície a ľudovej slovesnosti v modernej fantastike, uvažuje o žánrovej skladbe fantasticko-literatúry, pomenúva prvky ozvláštnenia a chronotopy. Uvažuje o fenoménoch a mýtoch populárnej kultúry, analyzuje spôsob heroizácie jej hrdinov z hľadiska rodovej príslušnosti. Venuje sa tiež špecifickým témam. Jeho pozoruhodná stať o upírskej erotike zostáva v rovine zovšeobecnenia, množstvo zaujímavých nápadov by si zaslúžilo hlbšie rozpracovanie. Podobný charakter má Hercova nápaditá kapitola o hororovom žánri. Upozorňuje v nej na jeho paradoxnú povahu vychádzajúcu z napätia medzi atraktívnym pôsobením na príjemcu a rečou zla. Súčasťou knihy je aj „Malý slovník pre nefanov“ – Herec v ňom len opakovane odkazuje na rozpracovanejší terminologický slovník *Vademecum popkultúry* od Juraja Malíčka. Prínos Hercovej publikácie je silný v jednotlivostiach, viaceré zistenia naznačujú, že autor ich v budúcnosti podrobí systematickej analýze a jej výsledky prezentuje.

Traja predstavitelia mladej vedeckej generácie zaoberajúci sa estetickými princípmi literatúry a masovej kultúry **Juraj Malíček**, **Michaela Malíčková** a **Peter Zlatoš** zostavili publikáciu, ktorej povaha je signovaná názvom *Zborník o populárnej kultúre: Popkultúrny hrdina vo virtuálnej realite* (Vydavateľstvo UKF). J. Malíček do spoločného zborníka prispel výkladovo a informatívne orientovanou prácou nazvanou *Hla popkultúrny hrdina (Typológia popkultúrneho hrdinu)*, ktorá sa najviac dotýka literárnej oblasti. Predpokladané zameranie príspevku sa kryje s problematikou súčasnej typologizácie protagonistov umeleckých a populárnych diel. Príspevok je veľmi široko koncipovaný, a preto sa neraz obmedzuje na strohý výpočet faktov a ponúka len záznam subjektívnych postrehov. Malíček si všíma predovšetkým hrdinu stvoreného americkým filmovým priemyslom, extrémne varianty superhrdinu, akčnej ženy či antihrdinky. Spracováva tému, ktorú analyzoval (a komplexnejšie) už Umberto Eco alebo Gilles Lipovetsky. Literárni hrdinovia rôzneho významu, zaradenia a typu, ako Harry Potter, Ilja Muromec alebo pán Tragáčik defilujú povedľa MacGyvera, premožiteľky upírov Buffy, Sandokan sa v Malíčkovom bezhraničnom lunaparkovom opise prelína s majorom Zemanom, Barbar Conan stojí na rovnakej úrovni s Móricom Beňovským. V divokom výbere však solídna typologizácia hrdinov, ktorú by sme očakávali, predsa len absentuje, autor poskytne výpočet vlastných dojmov a základných charakteristík, napríklad: „*nemá bohatý vnútorný život*“ alebo „*je schizofrenik*“ atď. Pričom sa ani nedovoľáva odborných zdrojov a trochu na škodu veci neprepája vlastné zistenia s odbornou reflexiou. Dva zborníkové príspevky Petra Zlatoša *K tvarosloviu a estetike videohier* a *Digitálna technológia a interaktivita* sú z hľadiska literatúry zaujímavé zamyslením sa autora nad vplyvom interaktívnej komunikácie na vytváranie súčasných jazykových modelov, reflektovaných literárnou tvorbou. Štúdia Michaely Malíčkovkej *Tematizácia herných modelov filmovým médiom* je sviežim dielkom z oblasti filmových vied a zaoberá sa spôsobom vytvárania fikcie a generovaním tém vo filme.

Ambicióznym umenovedcom a pedagógom z Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre **Juraj Malíček** predstavil samostatnú knižnú prácu *Vademecum popkultúry. Estetika popkultúry s dôrazom na jej okraj, perifériu, subžánre* (UKF). Je to vydarená odborná príručka s vyhráňujúcim pojmovým charakterom. Sviežne a náorne reflektuje východiská, obsah a ciele popkultúry. Pokúša sa bližšie špecifikovať vzťah umeleckej periférie k centru. V rovine zovšeobecnenia sa zamýšľa nad jazykom a výpovednými hodnotami

mi popkultúry. Podstatnú časť publikácie napĺňa primárny autor-
ský zámer, tvorí ju užitočné terminologické *vademecum popkul-
túry*. Abecedne zoradené heslá glosujú najmä žánrovú skladbu
popkultúry a jej výrazové prostriedky a postupy.

Spisovateľka a prekladateľka **Viera Prokešová** a jej bulharská
kolegyňa **Christina Balabanová** zostavili vedecký zborník *Podob-
y hrdinu v literatúre a v kultúrnej pamäti* (ÚSVL SAV), ktorý
vzišiel z podnetnej spolupráce Ústavu svetovej literatúry SAV a In-
štitútu literatúry Bulharskej akadémie vied ako súčasť spoločného
projektu *Hrdina: centrá a stopy kultúrnej pamäti*. Ide o širokú
problematiku, ktorá súvisí najmä z literárnoteoretickými otázkami.
Prispievatelia sa touto vedeckou témou zaoberajú z rôznych
perspektív nastolených ich odbornou špecializáciou. Slovenskí
bádatelia P. Koprda, V. Petřík, M. Bátorová a V. Marčok aj bulharskí
literárni vedci G. Grigorov, D. Gospodinov, T. Madžarovová, L. Ma-
linovová, P. Antov, B. Minkov alebo Ž. Colakovová sa venujú feno-
ménu teoretickej kategórie protagonistu v slovanských literatú-
rach, spravidla v priamom alebo sprostredkovanom vzťahu so
vzburou proti spoločenským konvenciám a ideologizácii literatú-
ry v socialistickom zriadení. Hrdina často reprezentuje autorský
subjekt, stáva sa jeho aktívnym zobrazením v literárnej tvorbe
a odkazuje na postoje a umelecké postupy, ktoré vnášajú progresívne
impulzy do zaužívaných schém literatúry a myslenia o literatúre.

Na poli porovnávacej literárnej vedy/komparatistiky a teórie
prekladu/translatológie sme v uplynulom roku spozorovali výraznejší
nárast. Táto početnosť na kvalite netratila a vychádzala z potreby
medzikultúrnej komunikácie a samozrejmosti prelínania literárnych
inšpirácií v otvorenom svete našej prítomnosti. Literárne
teoretičky **Judit Görözdí** a **Gabriela Magová** zostavili a pripravili
na vydanie dvojazyčný slovensko-maďarský vedecký zborník
Tvorivosť literárnej recepcie/Az irodalmi recepció kreativitása
(ÚSVL SAV a Veda). Zaujímavá publikácia obsahuje duplicitné príspevky
napísané v pôvodnom jazyku a preložené, ktoré odpovedajú na otázky
porovnávacej literárnej vedy, teórie prekladu a všeobecne aj na
teoretické otázky literatúry. Spoločným znakom textov zaradených do
zborníka je záujem a úsilie riešiť otázky kultúrnej identity, pluralitného
presahovania kultúr a areálového ovplyvňovania maďarskej a slovenskej
literatúry. Príspevky sú rozdelené do troch blokov. Do prvého bloku,
ktorého názov *Tvorivosť literárnej komunikácie* je určujúci, sú
zaradené štúdie zamerané na interpretáciu procesu osvojovania
ideovo-estetických podnetov inonárodných literatúr, rozmanitosti
tvorivých spôsobov literárnej recepcie. Nedávno zosnulý literárny
teoretik a komparatista **Ján Koška** si vo vstupnej štúdii všimol
fungovanie vzájomnej interakcie národných literatúr. Vníma ju ako
tvorivú komunikáciu, v ktorej sú pojmy ako príjemca alebo darca
bezpredmetné. Literárna vedkyňa **Libuša Vajdová** vo svojom príspevku
sústredila pozornosť na príjem a reflexiu rumunskej literatúry
v slovenskom kultúrnom prostredí v rôznych obdobiach 20. storočia.
Čerpá z vlastného výskumu a rozvíja jeho výsledky. Recepciou
anglosaských literatúr v Maďarsku sa zaoberá **József Szile**. Osobitými
filozofickými, slohovými a estetickými vplyvmi na diela konkrétnych
autorov sa v jednotlivých štúdiách sústredili **Marcela Mikulová**,
Róbert Gáfrík a **Timotej Kubiš**. Nasledujúci blok štúdií nesie
výpovedný názov *Umelecký preklad*. Otvára ho štúdia **Márie Kusej**
zachytávajúca „literárno-kultúrno-historické rámce premien“
slovenského myslenia o preklade. Odlišnými motívami prekladu,
subjektívnymi, jazykovými predpokladmi jeho vzniku sa zaoberajú
András Kappanyos a **Lászlo Ferenczi**. Zväčša prehľadové a
literárnohistoricky akcentované práce napĺňajú záverečný blok
Polstoročie literárnej vedy. V jeho rámci **Endré Bojtár** ponúka
teoretický náčrt stredoeurópskej porovnávacej vedy. Sumarizujúce
zistenia o súčasnom stave a histórii maďarskej komparatistiky
predstavuje **Tamás Berkes**. Nový pohľad na zrkadlenie totalitného
jazyka socialistického realizmu v literárnej vede prezentuje vo
svojom článku **Magdolna Balogh**. Prehľadom vývinu literárnej
teórie v rokoch 1945 – 1990 sa zaoberá **András Veres**. Teoretickým
otázkam prijatia psychoanalýzy sa venuje **Adam Bžoch** a tradíciu

medziliterárnosti si na pomedzí vedy a umeleckej tvorby všima
Ladislav Franek. Zborník vznikol na základe príspevkov z vedeckého
sympózia z 25. a 26. októbra 2005 a nesie sa v duchu kreatívneho
dialógu o problematike literárnej teórie a komparatistiky.

Literárny teoretik, vydavateľ a v súčasnosti aj najproduktívnejší
prekladateľ zo srbčiny, chorvátčiny, slovinčiny a macedónčiny
Ján Jankovič sa v uplynulom roku prezentoval dvojazyčným výberom
z obdobia, ktoré vyhraňuje názov *Poézia slovensko-srbskej
vzájomnosti 1827 – 1938* (Juga). Publikácia však ponúka podstatne
viac. Zahŕňa niekoľko odborných reflexií autora, ktorých
ústredným pojmom sa stalo prelínanie dvoch blízkych slovanských
kultúr na báze básnickej tvorby. **Jankovič** prelínanie vníma
ako ideovo-estetický rozmer tvorivej činnosti aj literárnovedného
výskumu, ktorý určuje vzájomné ovplyvňovanie ako prejav
personálnych vzťahov a spoločného publikačného priestoru.
Prelínanie je vo svojej podstate inšpiratívne a v dôsledkoch
vývinovo produktívne, teda nezačína ani nekončí sa vo
vznanom časovom rozmedzí. Dôkazom je táto publikácia
doplnená portrétmi srbských a slovenských spisovateľov,
ktorých tvorba bola vhodne sprítomnená jej prostredníctvom.

Literárna vedkyňa **Jana Truhlářová** knihou *Na cestách k
francúzskej literatúre* (Veda) predstavila stručné prehľadové
dejiny prekladu a recepcie francúzskej literatúry. Sleduje
osvetové ciele, reflektuje príjem frankofónnej kultúry v
slovenskom literárnom prostredí a približuje osobnosti,
ktoré prispeli k zviditeľneniu francúzskej literatúry
systematickou vedeckou činnosťou. Vyzdvihuje
neúnavnú prekladateľskú činnosť a individuálny prínos
Josefa Felixa, ktorý si už dlhšie zaslúžil samostatnú
sumarizačnú publikáciu. Dočkal sa jej v uplynulom roku a
pričinil sa o ňu renomovaný literárny vedec
Július Pašteka v monografii *Jozef Felix ako
literárna osobnosť* (Vydavateľstvo Michala Vaška).
Pašteka koncentruje pozornosť na všestranné aktivity
tohto významného literárneho vedca, nekompromisného
kritika, ktorý sa nezriedka dostával do polemických
sporov v otázkach pôvodnosti literárnych diel.
Pozornosť Pašteku neunikne ani **Felixov** prínos z
pozície mimoriadne čínorodého prekladateľa – do
slovenčiny preložil vyše päťdesiat kníh z rôznych
románskych jazykov. Publikácia prináša prvý
komplexný pohľad na axiologický význam a osobnostný
prínos **Josefa Felixa** do kontextu slovenskej literatúry
20. storočia.

Zborník *Esteticko-antropologická koncepcia literatúry a
Andrej Červeňák* (Univerzita Konštantína Filozofa) obsahuje
príspevky z rovnomennej konferencie, ktorá sa konala
pri príležitosti životného jubilea profesora **A. Červeňáka**
v roku 2007. Stretlo sa na nej niekoľko významných
osobností slovenskej literárnej vedy, rusistov,
spisovateľov a kultúrnych pracovníkov známych
mien, ako **Milan Jurčo**, **Mária Bátorová**,
František Štraus, **Peter Liba**, **Soňa Pašteková**,
Ivo Pospíšil, **Vasilij Riabov**, **Ladislav Ťažký**
či **Ján Tužinský**, ktorí sa takmer výlučne
zamerali na zhodnotenie významu, vplyvu a
obsahu Červeňákovej esteticko-antropologickej
koncepcie literatúry. Zborník sa dotýka
problémov literárnej komparatistiky a teórie
literatúry. Cestou rekapitulačných štúdií
inšpiruje a súčasne vzdáva poctu
jubilujúcemu vysokoškolskému pedagógovi,
teoretikovi literatúry a rusistovi, ktorého
osobnosť už dávno zviditeľnila jeho
vedecká práca a tvorivá činnosť.

Na kultúrne a literárne vzťahy
ameriava pozornosť zborník štúdií a
osobnostných portrétov *Osobnosti ruskej a
ukrajinskej emigrácie na východnom
Slovensku* (Štátna vedecká knižnica –
Prešov), ktorý zostavili literárna
historička **Lubica Harbulová**, poetka
Mária Nachajová a rusistka
Lubica Babotová. Štúdie a články
zaradené do zborníka sledujú činnosť
osobností emigrácie z rôznych
odvetví kultúrneho života, ktoré
presídlili do Československa v 20.
rokoch 20. storočia v rámci
emigračnej vlny vyvolanej
nesúhlasom s VOSR. Literárnej
problematike, ale z osvetového
hľadiska sa venuje **Olga Guryová**
a takisto **Lubica Juríčková**.

Renomovaní českí literárni vedci
Vladimír Reis a **Jiřina Kintnerová**
napísali komparatívne zameranú
prácu *Kultura mezi Čechy a
Slováky* (Academia). Nebola
publikovaná v slovenskom
vydavateľstve, s našim
hodnotením však súvisí. Dotýka
sa medzikultúr-

nych a literárnych vzťahov. Ide o zaujímavý príspevok do literárnej komparatistiky, ktorý zasahuje aj slovenský literárny kontext. Z tohto hľadiska treba upozorniť na porovnávaciu analýzu rozdielnosti a podobnosti vplyvu literárnych konvencií a umeleckej tradície na báseň Ivana Kraska *Solitudo* a báseň Modlitba od Karla Hlaváčka.

Do pozornosti dávame aj encyklopedické dielo *Slovník ruskej literatury 11. – 20. storočia* (Veda) s vročením 2007, ktoré sme vlni nezaznamenali, od kolektívu renomovaných odborníkov a doktorandov z Ústavu svetovej literatúry SAV a filozofických fakúlt UK v Bratislave, UKF v Nitre a Prešovskej univerzity. Kolektív viedla rusistka a vysokoškolská pedagogička **Olga Kovačičová**. Cenná publikácia obsahuje i prehľadové dejiny ruskej literatúry od obdobia stredoveku po súčasnosť, ktoré sú ladené prevažne informatívne a majú vysokú výpovednú hodnotu. Jej podstatu tvorí približne 550 hesiel o tvorbe ruských spisovateľov uvedeného časového rozpätia. V slovníku sa zároveň reflektujú texty anonymných autorov stredovekej literatúry. V rámci hesla sa neraz charakterizuje situácia pre tvorbu, literárny proces a život daného obdobia. Autorské heslá navyše zahŕňajú množstvo praktických odkazov na odborné pramene a internetové zdroje. Slovník ruskej literatúry 11. – 20. storočia sa vyznačuje širokým záberom a nasýtenosťou informáciami. Prístupným podaním dokáže osloviť rôznorodú skladbu čitateľov od úzko špecializovaných odborníkov cez pedagógov a študentov až po laických nadšencov pre literatúru.

Do oblasti literárnej kritiky a publicistiky môžeme včleniť knihu *Proti aj za. Kritika sa kritikou opravuje* (Vydavateľstvo matica slovenskej). Jej autor, literárny vedec, publicista, kritik a vysokoškolský pedagóg **Milan Jurčo**, ktorý je predovšetkým uznávaným špecialistom na literatúru pre deti a mládež, zostal verný svojmu odbornému poslaniu. Zozbieral vlastné kritické reflexie, články a recenzie „stylizované otvorene polemicky“ a vytvoril tak súbor, ktorý „nesie v obrátenom garde pomenovanie známej *Matuškovej knihy Pre a proti*“. Najnovšiu publikáciu autora môžeme vnímať ako „dorzum knihy“ Z prelomu storočí, z rozhrania žánrov (2006). Na rozdiel od ústretového a pozitívne ladeného esejistického štýlu tejto knihy sa v nadväzujúcej publikácii výraznejšie priklonil k záporným postojom a stanoviskám. Cieľ však zostáva podobný. Ostré kritické tóny výpovedí Milana Jurča zaznievajú v prospech invencie a progresívnych prvkov detskej literatúry. V záujme súladu literárneho vývinu a umeleckej kvality autor bez mimoliterárnych asociácií a s nadhľadom esteticky utrieduje, zhodnocuje a koriguje bezprostredné reakcie kritikov. Kľúčovým úmyslom je nové čítanie kritikov o literatúre pre deti a mládež. Jurčo sa snaží o revíziu dobovo akcentovaných záverov ich pisateľov. Takisto sa pokúša pretaviť iritujúci generačný pocit do čínorodej práce, „zúčastniť na formovaní tváre doby, do ktorej sme boli osudom vrhnutí“. Zmysluplné aj argumentačne jasné zdôvodnenia kritických prehodnotení pomáhajú čitateľom tejto knihy rozširovať obzory.

Spisovateľ, literárny kritik a esejista **Jozef Bob** knihou *Krížová cesta kultúry* (Matica slovenská) mieri do priestorov literárnej kritiky a publicistiky. Do publikácie zaradil reflexie o kultúrnom a literárnom dianí, eseje, články a rozhovory s autormi, ktoré uverejňoval po roku 1989 v rôznych časopisoch. Zamyslenia o literárnych dielach, živote a historických stimuloch sa klenú na zvýraznenom pozadí spoločenských pohybov a kultúrneho vývinu a kladú závažné otázky ďalšieho smerovania. V súbehu rôznych skutočností a impulzov doby rozkrýva spisovateľské osudy a opisuje tvorivé cesty Jozefa Čigera Hronského, Romana Kaliského a Jána Chryzostoma Korca, pričom interpretácie autora knihy niekedy celkom zjavne opúšťajú rámec literatúry.

V závere nášho hodnotenia uvádzame ešte tri publikácie z kategórie jubilejných a spomienkových vydaní, ktoré inicioval dátum v kalendári alebo potreba rekapitulácie činnosti. Literárnovedný rozmer týchto publikácií nebol iba pomyselný, poznatky interpretácie a archívnej hodnoty sa vcelku nestrácali v popularizačnom zameraní, hoci ich význam zostával vzhľadom na koncepciu druhotný.

Literárny vedec špecializujúci sa na literatúru pre deti a mládež **Ondrej Sliacky** má zostavovateľský podiel na vydaní knihy *Pamodaj šťastia, rozprávka. Pocta Pavlovi Dobšinskému 1828 – 1885* (Literárne informačné centrum). Publikácia vyšla pri príležitosti 180. výročia narodenia spisovateľa a 150. výročia publikovania jeho Slovenských povestí. Kniha pomerne živo sprítomňuje tvoriť úsilie aj neľahké životné osudy tohto výnimočného hýbateľa slovenského literárneho života a kultúry, ktorého aktivity boli naozaj rôznorodé. Pôsobil súčasne ako rozprávkár, prekladateľ, etnológ, publicista, redaktor, pedagóg a kňaz. Sliacky uvádza výber empatickou chronológiou života a pestrých tvorivých činností Pavla Dobšinského, pričom uplatňuje esejistický štýl a vnútorné zainteresovaný prístup. Nie je to však jediný odborný text, ktorý je súčasťou tejto jubilejnej publikácie. Pôvodná Dobšinského tvorba sa prelína s interpretáciami a reflexiami literárnych vedcov a spisovateľov (D. Podracká, L. Feldek, M. Leščák, V. Marčok), ktoré prekračujú úcta k osobnosti P. Dobšinského, ale najmä k jeho tvorbe, ktorá ani s odstupom času nestráca čitateľskú príťažlivosť.

Kultúrni a osvetoví pracovníci, redaktori a literárni kritici **Michal Eliáš** a **Štefan Haviar** sú zostavovateľmi knižnej publikácie *Zlatá kniha Matice slovenskej* (Matica slovenská) venovanej najstaršej kultúrnej ustanovizni na Slovensku, ktorá má evidenčný, sumarizujúci charakter, pripomína a bilancuje všestranné kultúrne a, samozrejme, aj literárne aktivity od vzniku v roku 1863 až na prah dnešných dní. Dotýka sa aj činnosti zahraničných pobočiek Matice slovenskej a výraznejšie reflektuje prácu pobočky v Amerike do roku 1945. Autori tejto ilustratívnej publikácie, doloženej množstvom obrazových zložiek, fotokópií významných listín, vykresľujú mnohorozmernosť činnosti Matice slovenskej v riešení spoločenských úloh, realizácii vydavateľských plánov a možností prezentácie slovenskej kultúry doma a v cudzine. Prostredníctvom odborných zdrojov a dobových prameňov, ale aj výpovedí matičných pracovníkov je zaznamenávaná flexibilita postojov a odlišnosť funkcií tejto kultúrnej inštitúcie v historických aj spoločenských premenách. Vyzdvihuje sa tu osvetové, kultúrne aj tvorivé pôsobenie osobností, ktoré boli pracovne aj bytostne späté s Maticou slovenskou a podieľali sa na jej fungovaní a celospoločenskom význame.

Kultúrni pracovníci, redaktor a spisovateľ **Dušan Roll** a autorka literatúry pre deti a mládež **Magda Baloghová**, zostavili výber z diela *Maša Halamová: ...a podakujem sa životu* (Matica slovenská). Jubilejná publikácia vyšla k 100. výročiu narodenia poetky, ktorá vo svojej tvorbe vyznávala etické hodnoty, tradičnú úlohu rodiny a čistotu lásky. Ide o výber zo známych publikovaných textov aj menej známych básní z archívu. Podobne ako doslov Magdy Baloghovej *Tajomstvo storočného atramentu* nadobúda charakter zosobnenej spomienky.

Cieľom hodnotenia literárnej vedy za rok 2008 bolo umožniť pohľad na mnohorozmerný priestor zámerov a prúdov literárnovedného výskumu zachyteného prostredníctvom publikácií. Túto hodnotiacu správu sme osnovali na princípe trichotomického členenia literárnej vedy a vydané literárnovedné publikácie sme postupne radili podľa príslušnosti k literárnej histórii, teórii a kritike. Text nášho hodnotenia je rámcovaný na začiatku: kritickými vydiami pôvodnej tvorby, v ktorých sa spája vedecký výskum so svojím vlastným predmetom – literatúrou a v samotnom závere: príležitostnými publikáciami, ktoré sa, naopak, dotýkajú iniciátorov – vedcov, spisovateľov a kultúrnych inštitúcií. Touto správou sa k čitateľovi dostáva prehľadný sprievodca minuloročnou literárnovednou produkciou a hoci nie je definitívny, dúfame, že aspoň z rozhodujúcej miere odhaľuje tematickú rozmanitosť literárnovedných publikácií, pretože šťastí nám – z danej perspektívy aj dôsledkoch oneskoreného vydávania – unikajú. Na druhej, ale dôležitej strane je toto ustavičné dianie, výrazným znakom literárnovedného výskumu aj potešiteľným znamením. V princípe svedčí o životaschopnosti slovenskej literárnej vedy, vytrvalej čínorodosti a entuziazme jej tvorcov. Paradoxne sa tak stáva pevným základom do budúcnosti.

Rôznorodé témy, rozdielna kvalita

Slovenská literatúra faktu 2008

PhDr. IVAN SZABÓ (9. 7. 1939), publicista, spisovateľ. Pôsobil v rozličných printových médiách. Popri redakčnej práci napísal celý rad kníh z oblasti literatúry faktu pre deti aj dospelých. Okrem toho sa venuje kultúrnej publicistike, predovšetkým recenzovaniu kníh a píše popularizačné články z našej histórie.

Už od 60. rokov minulého storočia si literatúra faktu hľadá miesto v kontexte slovenskej literatúry. V tom čase literárni teoretici Ján Poliák a Milan Jurčo upozornili, že tento druh literárnych textov má síce korene vo vecnej literatúre (špeciálne v literatúre populárno-náučnej), no treba ich od týchto textov oddeliť. Napokon aj preto, lebo tieto texty sa „dali dohromady“ aj s ďalšou súčasťou vecnej literatúry, a tou je literatúra publicistická, ktorej časť tvoria žánre beletristickej publicistiky. Z tejto genetickej syntézy sa potom sformovala literatúra faktu definovaná základným poslaním „literárne spracovať dokumentárne fakty, vedecké fakty a fakty o udalostiach historických i súčasných“. Literatúra faktu tvorí podsystem populárnej literatúry (T. Žilka), no v Čechách jestvuje časť teoretikov, ktorí tento druh textov chápu ako samostatný literárny žáner. Zhoda medzi teoretikmi však panuje v tom, že literatúra faktu má svoje miesto na rozhraní umeleckej a vecnej literatúry. Z toho možno usúdiť, že literatúra faktu obsahuje viacero publicisticko-umeleckých žánrov, ba aj ich kombináciu (cestopis, spomienky, memoáre, eseje, denníky, monografie osobností, biografické prózy, literárnu montáž atď.). Aj to umožňuje do literatúry faktu pojať prvky žurnalistickej investigatívnej, vecnej literatúry a niektoré beletristické prvky (napr. naratívnosť), no v nijakom prípade fabuláciu. Literatúra faktu sa skladá z určitého (nie presne vymedzeného) percentuálneho podielu zážitkovosti a dokumentárnosti, pričom dokumentárnosť prevažuje. Všeobecne možno konštatovať, že pôsobenie textov literatúry faktu na prijímateľa sa vyvíja skôr v rovine racionality ako emocionality. Zo skúsenosti možno vyvodiť záver, že po dielach literatúry faktu vo zvýšenej miere siaha zvyčajne mužská časť populácie. Špecifikum literatúry faktu spočíva v svojskom spracovaní faktov. V praxi to znamená, že spisovateľ fakty lapidárne nezoraduje vedľa seba či za sebou, ale „rozpráva“ o nich. Hľadá medzi nimi súvislosti i vzťahy, vždy ukazuje ich odvrátenú (neznámu či málo známu) tvár. Na základe uvedených kritérií sme postupovali pri hodnotení publikovaných pôvodných diel literatúry faktu roku 2008.

Život a osud

Vlani sa viacerí autori literatúry faktu zamerali na prezentovanie životopisných monografií celého radu známych i menej známych osobností, aby pútavo predstavili čitateľom ich životný príbeh.

Príkladom dobre zvládnutého predsavzatia je kniha **Jozefa Leikerta** o spisovateľovi a novinárovi Ladislavovi Mňačkovi **Taký bol Ladislav Mňačko** (LUNA). V prípade L. Mňačka ide nesporne o charizmatickú osobnosť provokujúcu k napísaniu knihy. Mňač-

kov život je plný osudových paradoxov, ktoré nabádajú nielen ich zaznamenať, ale aj hodnotiť.

Jozef Leikert pri koncipovaní diela pracoval s viacerými prameňmi. Boli to autorove osobné stretnutia s Mňačkom, dobové materiály a dokumenty (napr. zápisnice zo zasadaní výboru Spolku slovenských spisovateľov) a napokon aj spomienky ľudí (oral history), ktorí sa s Mňačkom stretli. Na tomto základe vznikol vzrušujúci portrét nevšednej osobnosti, ktorá aktívne pôsobila v období dogmatizmu päťdesiatych rokov minulého storočia, pocítila životodarnú esenciu slobody Pražskej jari, sklamanie z okupácie Československa vojskami Varšavskej zmluvy v auguste 1968, trpkú príchuť emigrácie a napokon po roku 1989 aj návrat domov. Jozef Leikert sa pri písaní knihy nevyhýbal ani omylom (ľudským či ideologickým) v spisovateľovom živote, no konštatoval, že to bol človek, ktorý si dokázal zlyhania priznať a „*netrval na nich, ba dokázal sa z nich aj poučiť*“.

Osud ďalšej významnej osobnosti novodobej histórie Slovenska nájdeme v knihe **Milana Stana** (vydavateľa, výtvarníka, ktorý sa v ostatnom období prejavuje aj ako píšuci autor) **Dva životy Rudolfa Schustera** (Štúdio humoru a satiry). Exprezidenta Slovenskej republiky Rudolfa Schustera s autorom spája vyše tridsaťročné priateľstvo, ktoré sa datuje od čias, keď Milan Stano a akademický maliar Ernest Zmeták chodili maľovať do okolia Košíc. Tam vznikli prvé kontakty. Rudolf Schuster sa pri stretnutiach predstavil nielen ako komunálny politik, ale aj ako zberateľ a milovník umenia. Kniha vznikla na základe Schusterovho rozprávania a autor postavil príbeh na chronologickom slede udalostí. Začína exprezidentovými spomienkami na detstvo, na štúdium v Bratislave, na prácu vo vedeckých ústavoch, na účinkovanie v komunálnej politike, na pôsobenie v diplomacii, až do času jeho zvolenia za prezidenta Slovenskej republiky. Autor spracúva životný príbeh Rudolfa Schustera v dvoch líniách – vo sfére verejného života a v súkromí. Schusterovo rozprávanie (perom Milana Stana) zaujme čitateľa vo viacerých rovinách, často aj epizódami, ktoré sa v žiadnych „oficiálnostiach“ nikdy nevyškýtli. Milan Stano zaznamenal exprezidentovo rozprávanie vecne, bez prikrášľovania, čo do určitej miery z človeka vysokej politiky urobilo človeka „každodenného“.

Do biografickej literatúry z nedávnej (vojnovnej a povojnovnej histórie) tematicky zablúdil aj **Slavo Kalný**. Jeho kniha **Zabudnite na Kocha** (Albert Marenčin Vydavateľstvo PT, ďalej len Marenčin PT) patrí k tým, ktoré objavili nové (doteraz nepreferované) tematické skutočnosti. Hrdinom Kalného knihy je chirurg Karol Koch, ktorý prišiel do Bratislavy roku 1919 aj so skupinou lekárov okolo prof. S. Kostlivého. Bol to všestranne aktívny človek, ktorý sa angažoval vo vtedajšom spoločenskom živote mesta. Roku 1929 prišiel s myšlienkou výstavby sanatória, neskoršie ústavu pre mrzáčikov na Patrónke atď. Popri verejnej činnosti sa však zapájal vo vojnovom období aj do ilegálneho protifašistického odboja v skupine Justícia (skupina niesla meno podľa názvu kníhkupectva v centre mesta). Slavo Kalný sa pustil po neľahkých chodničkách hľadania životných osudov Karola Kocha, ktorý bol trňom v oku Nemcom (vypísali odmenu na jeho hlavu) a po vojne aj novej štátnej a politickej moci, ktorá ho odsúdila vo vykonštruovanom procese na mnohoročné väzenie.

Deprimovaný Koch vtedy vyhlásil, že „*ak sa chcete dostať do veľkých neprijemností, urobte niečo užitočné pre svoju vlasť*“. Doku-

menty a svedectvá, ktoré sa podarilo predostrieť čitateľovi v knihe, sú príkladom par excellence, ako sa píše dobrá kniha literatúry faktu.

Úplne iná tematika očarila Jána Čomaja v knihe *Mág z Očovj* (Perfekt), a to folklór. Za jeho nositeľa si vybral husľového majstra Jána Berkyho-Mrenicu, očovského rodáka, dlhoročného vedúceho ľudovej hudby v SLUK-u. Primášov príbeh vznikol aj vďaka autorovým osobným spomienkam na husľového virtuóza, z mediálnych vystúpení, kde Ján Berky-Mrenica rozprával o sebe, sčasti aj vďaka knihe *Veselo s husličkami po svete*, ktorú J. Berky-Mrenica pred časom napísal. Čomajova kniha je pútavo napísaný životopis chlapca, z ktorého sa (vďaka hudobnému talentu) stal namiesto zámočníka huslista. Našiel si miesto v SLUK-u, s ktorým cestoval po svete a navštívil päťdesiatdva štátov, niektoré aj viac ráz. Jeho hudba odzrkadľovala stav duše a pri vystúpeniach ňou vyvolával obrovské nadšenie. Mnohé epizódy z jeho života sa tradujú z pokolenia na pokolenie (napr. aj tá, ako odmietol koncertné turné so slávnym jazzovým trubkárom Louisom Armstrongom, či jeho operácia zázračnými lekármi na Filipínach). Čomaj je pohotovým rozprávačom príbehov iných ľudí. Lahké pero a cit pre mieru robia z neho obľúbeného a plodného autora literatúry faktu. Autor pripomína, že Ján Berky-Mrenica (zomrel v roku vydania knihy) má aj svojho nasledovníka – primáša Jána Berkyho ml. Okrem čítania textu si možno husľovú hru Jána Berkyho-Mrenicu vypočuť aj na príbalnom CD. Ide tu (podľa mojej mieny) o vhodný a vydarený marketingový ťah vydavateľstva.

Ivan Szabó je autorom dvoch kníh, ktoré sa taktiež viažu k hudbe a k folklóru. Začiatkom roku 2008 vyšla kniha *Príbehy primášov* (Štúdio humoru a satiry). Ján Čomaj o nej napísal: „*Kniha o majstroch ľudovej hudby – slávnych cigánskych primášoch, ktorí sa zo Slovenska dostali do sveta, na veľké scény i na kráľovské i cisárske dvory. Autor si dal námahu obísť archívy slovenských miest mestečiek a vypátrať čo najviac údajov v matrikách, v rodových šľachtických kronikách a iných archívnych záznamoch o legendárnych hudobníkoch. Historický materiál pospíetal s legendami. Autor tak vytvoril pútavé portréty desiatich najslávnejších primášov troch posledných storočí.*“ (Slovenské pohľady, 1/2009). Záverečnú kapitolu knihy tvorí *Malý slovník primášov*, autor v ňom uvádza základné životopisné údaje o takmer stovke primášov od minulosti po súčasnosť.

Druhou knihou z pera Ivana Szabóa je príbeh dlhoročného člena SLUK-u Janka Petrenku nazvaný *Tanečník z Východnej* (Štúdio humoru a satiry). Ide o životopisnú knihu sólistu SLUK-u, ktorý v súbore strávil tri desiatky rokov a tanec naplnil jeho detský sen. Slavo Kalný o knihe napísal: „*Vďaka nespočetným veselým príhodám je monografická knižka plná humoru a šibalstva. Taký bol aj prejav tanečníka – nabitý humorom, komikou, dynamickými kúska-mi, nad ktorými sa tajil dych.*“ (Fórum č. 3, 2009).

S umením je spojená kniha životopisov viacerých popredných osobností slovenského výtvarného života. **Ludovít Hološka** ju nazval *Reč obrazu* (RECO). Autor je maliar, teda k viacerým osobnostiam výtvarného umenia má blízko. Hološka ponúkol čitateľovi „neotrepáný“ pohľad na život a dielo maliarov Mitrovského, Palugyaya, Mudrocha, Zmetáka, Mrázovej, Šimerovej-Martinčekovej, Kraicovej a ďalších. Treba pozitívne hodnotiť, že autorovi nešlo iba o vymenovanie biografických údajov či údajov o tvorbe týchto predstaviteľov moderného slovenského maliarstva. Hološka konfrontoval ich tvorbu s kontextom doby, v ktorej žili a tvorili. Dokázal, že i táto „ťažká“ téma sa dá napísať príťažlivou formou.

Ivan A. Petranský v diele *Život pod hviezdou* (Vydavateľstvo Michala Vaška) sa pokúsil vykresliť osudy a životný príbeh „všednej“ rodiny Munkovcov. Napriek tomu, že je to „rodinná“ kronika, autor sa zameral predovšetkým na životný príbeh jedného jej člena, nadaného a talentovaného mladíka, novica jezuitu Tomáša Dezidera Munka. Autor pripúšťa, že spomínaná rodina Munkovcov „vo veľkých dejinách“ nezohrala nijakú úlohu, predsa jej príbeh stojí za povšimnutie. Je za ním tragédia ľudí, ktorí sa síce narodili ako Židia, no neboli typickou židovskou rodinou. Autor napísal, že

„*životný zápas o hľadanie pravdy ich priviedol ku Katolíckej cirkvi a vyústil do hlbokaj a úprimnej konverzie.*“ Napriek tomu neušli rasovej perzekúcii. V posledných týždňoch vojny prišli o život. Na pochode nemecký vojak zastrelil bezvládneho Tomáša Munka. Keď jeho otec prosil, aby to neurobil, zastrelil aj jeho.

Tragický príbeh rozpráva autor s presnosťou vedca. Vecne opisuje rodinnú genézu Munkovcov, kariérny postup otca rodiny, štúdium detí a hľadanie pravdy, ktorú rodina nájde v konverzii na katolícku vieru. Vyvrcholením príbehu je tragický koniec rodiny. Toto dielo patrí k tým knihám literatúry faktu, ktoré síce dávajú prednosť dokumentárnosti pred zážitkovosťou, no tragická sága Munkovcov je osebe silne emotívna. Vedecká vecnosť, citlivé narábanie s faktami a množstvo dokumentárneho materiálu robia z knihy zaujímavé čítanie o ľuďoch „všedného života“ v dobe, ktorá im nepriala.

Do dejín slovenského drotárstva nás zaviedla taktiež biografická kniha **Dušana Mikolaja Odrôtovaný svet Karola Guleju** (Perfekt). Autor napísal biograficko-topografický príbeh znalca dejín tohto tradičného slovenského remesla, poukázal na jeho úpornú snahu získať čo najviac materiálov zo spomínanej oblasti. Karol Guleja, ktorý strávil život v emigrácii (emigračná vlna po roku 1968), no nevzdal sa bádateľského úsilia ani v Nemecku a trepezlivo zbieral a triedil materiály o drotárstve. Popri základných biografických údajoch o drotároch sa zaujímal aj o osudy ich rodiny. Kompletizoval korešpondenciu a vecné predmety. D. Mikolaj využil aj osobné stretnutia s Karolom Gulejom, čo mu umožnilo preniknúť až do vnútra tohto výnimočného znalca drotárstva. Dokumentárnosť a zážitkovosť tvoria jednoliaty celok, čo v konečnom dôsledku znasobuje význam tohto diela.

Na osobnosti našej vedy, ktoré významom svojich objavov prekročili nielen hranice Slovenska, ale aj svojej doby, upriamujú pozornosť aj dve knihy **Margity Valehrachovej** (obidve vo vyd. Perfekt). Životopisný príbeh Jozefa Murgaša a jeho neľahký zápas spojený s presadením technických vynálezov približuje *Technik v reverende*. Dlh voči Štefanovi Aníanovi Jedlíkovi, profesorovi fyziky a mechaniky, ktorý má na konte 76 vynálezov, čiastočne spláca titul *Zabudnutý vynálezca*.

Vlani vyšlo viacero knižných titulov, v ktorých centre pozornosti stáli katolícki i evanjelickí duchovní. Väčšinou išlo o biografické texty. Tieto knihy možno považovať za tematické a obsahové obohatenie literatúry faktu. Ich uverejňovanie pred rokom 1989 nebolo z ideologických dôvodov množné. Texty z kompozičnej stránky však neprinášajú nijaké nové prvky. Majú tradičnú chronologickú štruktúru. K takýmto knihám patrí biografický príbeh o rehoľnom kňazovi Košickej arcidiecézy z pera **Jozefa Gnipa Pátera František Paňák SJ** (Dobrá kniha). Tí, ktorí ho poznali, vedeli o jeho názoroch na dianie mimo cirkvi počas reálneho socializmu. Netajil sa trocha želaniami, ktoré našli miesto v jeho modlitbách (aby sa skončil komunizmus, a tým aj prenasledovanie kňazov; aby sa traja blahoslavení košickí mučeníci stali svätými; aby sa na nových sídliskách stavali kostoly). Podľa autora textu Boh vypočul dlhoročnú kňazovu modlitbu. Z chronologickej šablóny sa čitateľ dozvie o kňazovej rodine, rodisku (Orava), štúdiu na právnickej fakulte, potom o životnom hľadaní, ktoré sa skončilo teologickým štúdiom a napokon vysviackou za kňaza. Kapitola *Utrpenie pre vieru* sa zameriava na kňazovo odsúdenie a pobyt vo väznici (Bratislava, Ilava, Valdice). Autor vyzdvihuje Paňákovu ľudskú a pastoračné pôsobenie (Košice) až do smrti roku 1997 a hodnotí jeho prínos k činnosti cirkvi.

Ďalšou knihou z cirkevnej oblasti je životný príbeh Mons. RNDr. Júliusa Gábriša od **Jozefa Halka Arcibiskupov zápas** (Spolok sv. Vojtecha – VOJTECH) a životopis kňaza A. Beňa, ktorý zaznamenal **Michal Hora Po strmých chodníkoch** (Shalom). Do tejto oblasti patria aj dve knihy **Vladimíra Chrobáka Martin Križan. Medzi Kivarmi v ekvádorskom pralese** (Don Bosco) a **Anton Figura. Misionár v Karibiku** (Don Bosco). Obe knihy patria do novej edície *Slovenskí saleziánski misionári*, ktorú začalo vydavateľstvo Don Bosco vydávať preto, aby mohlo „slovenskej verejnosti predstaviť osobnosti nášho národa, ktoré prispeli nemalým vkladom do šire-

nia radostnej zvesti medzi národmi alebo skupinami žijúcimi bez poznania Krista," ako sa píše v úvode jednej z kníh. Prvou publikáciou zo spomínanej edície je životopis misionára Martina Križana, ktorý takmer tridsať rokov strávil v Ekvádore medzi príslušníkmi indiánskeho kmeňa Kivarov. Autor sa pri zaznamenávaní misionárskeho príbehu opiera o bohatú korešpondenciu a iné dostupné zdroje. Misionár Martin Križan sa narodil roku 1912 vo Veľkom Záluží. Roku 1929 odišiel do Talianska, kde sa stal saleziánom a o päť rokov neskôr sa plavil loďou do Ekvádoru. Tam absolvoval teologické štúdium (1941 – 1944) a v 50. a 60. rokoch plnil kňazské poslanie na viacerých ekvádorských misijných staniach. Zaujímavé čítanie poskytujú časti knihy o príchode prvých misionárov do Ekvádoru (1888) i poznatky o tom, že pred príchodom misionárov Kivari nepoznali pluh, pestovali mnohoženstvo, ktoré odôvodňovali jednoduchou logikou, muži vraveli: „Ak budem mať len jednu ženu a tá mi ochorie, kto mi bude variť?“ Don Križan sa roku 1972 vrátil z Ekvádoru na Slovensko, kde pracoval ako správca fary v Šurianskych a roku 1990 zomrel. Vladimír Chrobák v druhej biografickej knihe zaznamenal osud ďalšieho slovenského saleziánskeho kňaza, misionára Antona Figuru (rodáka zo Šenkvic) pôsobiaceho v Karibskej oblasti (Kuba, Salvádor, Haiti, Dominikánska republika). Aj ten sa stal saleziánom v Taliansku a v Salvádore ho vysvätili za kňaza. Aj on si svedomite plnil úlohu misionára a trápenia každodenného života v krajinách, kde bola revolúcia na každom kroku, znášal statočne. Doslova naplnil slová zakladateľa saleziánov Dona Bosca: „Oddychovať budeme až v nebi.“ To sa v prípade misionára Antona Figuru naplnilo roku 1996 na Haiti. **Rajmunda Ondruša** SJ zaujali životné osudy jezuitu V. Javorku (1883–1966). Napísal o ňom knihu *Z Černovej do Žiliny cez Rím, Šanghaj a gulag* (Dobrá kniha).

Spomínané publikácie spája racionálny prístup k téme, dôraz na zážitkovosť a pozitívne zhodnotenie osobností z pohľadu cirkevnej histórie.

Spomienky zostanú

Ludská pamäť je zásobník, do ktorého sa ukladajú naše zážitky, aby sa rokmi pretransformovali do spomienok, memoárov. Vyprázdňovaním pamätového zásobníka sa na knižnom trhu prezentovala široká plejáda textov. V roku 2008 tvorili veľmi početnú množinu literatúry faktu. Samozrejme, ukázalo sa, že vydané spomienky majú rôznorodú kvalitu a rozličnú schopnosť osloviť publikum. Niektoré z kníh sa stali skôr rodinnou kronikou, ktorá si (pravdepodobne) ani nenárokuje na širšiu percepciu. Ich autori sa zvyčajne orientujú na prezentáciu regiónu či obce, píše o jej minulosti, o zvykoch počínajúc rozličnými obradmi až po miestne kulinárske špeciality. Hodnota publikácií spočíva v zachytení koloritu minulosti a snahy priblížiť minulú dobu súčasnej generácii. Príkladom takto chápaných spomienok je kniha **Terézie Kvapilovej** *Nad Závodami* (Družstvo Apokalipsa). Autorka si na rozhovor o téme zvolila zvedavú vnučku Zuzku („Predstavovala som si ju ako pri mne sedí, kladie mi zvedavé otázky a ja jej na ne odpoviem.“). Vnučka sa pýta spisovnou slovenčinou a odpovede starej mamy sú v závodskom variante záhoráckeho dialektu. V knihe nechýba záhorácko-slovenský slovník na vysvetlenie menej známych výrazov. Redakčnou chybou je, že číslovanie strán niektorých kapitol nezodpovedá skutočnosti.

Do oblasti literatúry zameranej na región patrí aj kniha **Pavla Erdziaka** *30 rokov malého štrbského maratónu* (Podtatranské noviny). Autor je jeho zakladateľ a výročie mu slúžilo na zosumarizovanie udalostí okolo tohto športového podujatia. Žurnalistickú zručnosť autora dokumentuje zmysel pre vyzdvihnutie primátov a zvláštností maratónu, ktoré našli uplatnenie v názvoch kapitol (prvú bežcu zo zahraničia, prvú ženu na trati, prvý zahraničný víťaz, prvý Bratislavčan, prvá časomiera a pod.). Kniha okrem zážitkovosti ponúka aj vecnosť prezentovaných predovšetkým dokumentárnou fotografiou a tabuľkovými výsledkami v jednotlivých ročníkoch.

Ludmila Keleová v knihe *Ošklbané detstvo* (DALI-BB) ponúka čitateľom pohľad na svoje detstvo a menej známe skutočnosti o ži-

vote Čechov, ktorí v druhej polovici 19. storočia podľahli cárskej verbovačke Mikuláša II. a odišli žiť a hospodáriť na Ukrajinu. To bol prípad autorkiných predkov. Jej rodičia sa po vojne opäť presťahovali do Československa, no spomienky na detstvo sa autorke hlboko vryli do pamäti. Jej spomienky sú plné detailov a drobných epizód a tvoria nosnú časť knihy. Druhá časť knihy tvoria príbehy o ľuďoch, ktorí čímsi zaujali autorku. **Ludmila Keleová** vo svojom rozprávaní uprednostnila zážitkovosť pred dokumentárnosťou. Preto je vhodným doplnkom jej prózy štúdiu univerzitného profesora Jaroslava Vaculíka *Z histórie voľninských Čechov*, ktorá zorientuje čitateľa v historickom kontexte opisovaných udalostí.

Spomienky na rodičov a svoj život zaznamenala **Helena Jurasovová**, dcéra operného speváka Dr. Janka Blaha a opernej speváčky Heleny Bartošovej, v knihe *Janko Blaho v spomienkach* s podtitulom *Smutnosmiešne (s)povedačky spolovice Skaličanky* (Elán). Autorka čerpala z bohatého spomienkového materiálu a text rozdelila na niekoľko častí. V časti *Rodina* sa venuje histórii rodu, v kapitole *Školy* je zasa o štúdiu. V ďalšej kapitole *Vienok* je kus osobnej histórie poznačenej prácou s folklórnym súborom *Vienok*, ktorý autorka roku 1968 založila. Obsahom poslednej kapitoly *Za pesničkami po Záhorí* sú zápisky Janka Blaha z potuliek za ľudovou piesňou v tomto regióne. **Helena Jurasovová** napísala zaujímavé spomienky, v ktorých autorskú reč doplnila množstvom citátov i ohlasov nielen na život otca, ale aj na vystupovania súboru *Vienok*. Bohatá je aj fotodokumentácia knihy.

Hokejista **Jozef Golonka** je známy ako výborný rozprávač, jeho príhody poznáme z novín, rozhlasu a televízie. Bolo len otázkou času, kým jeho spomienky niekto spracuje do uceleného knižného útvaru. Podujala sa na to **Marika Studeničová**, ktorá má s tvorbou kníh podobného obsahu bohaté skúsenosti (**Vilma Jamnická**, **Vladimír Durdík**), v knihe *Jozef Golonka. Rebel s číslom 9* (Verbis). Autorka sa pokúsila o komplexný pohľad na život nášho niekdajšieho vynikajúceho hokejistu, zaznamenala jeho filozofiu i množstvo epizód. Golonkove rozprávanie viedlo k tomu, že občas pripustila aj výnimky zo spisovného jazyka, len aby nič neubrala z autentickosti rozprávačového jazyka.

Na spracovanie spomienok herečky **Evy Kristinovej** sa podujal **Ján Čomaj** v knihe *Eva Kristinová – Spomienky herečky* (Perfekt). Nie je to prvá Čomajova kniha z tejto oblasti, v minulosti podobným spôsobom písal o popularizátorovi antickej kultúry **V. Zamarovskom**, umeleckom fotografovi **O. Neherovi**, o sochároch **T. Bartfayovi** a **A. Račkovi** alebo o keramikárovi **I. Bizmayerovi**. Napriek tomu, že za spracovaním životného príbehu **Evy Kristinovej** stojí **Ján Čomaj**, kniha je písaná v „ich“ forme, čo poukazuje na autorovu schopnosť vžiť sa do jej príbehu bez straty herečkinej autenticity. **Eva Kristinová** v knihe ďakuje autorovi, „ktorý to za mňa vyrozprával“. **Eva Kristinová** sumarizuje a hodnotí jednotlivé etapy života. Spomína na rodinu (výnimočné postavenie v knihe má jej otec, ktorý odišiel za prácou do Ameriky, potom sa vrátil a bojoval v légiách za vznik ČSR, zúčastnil sa odboja v druhej svetovej vojne, no namiesto poďakovania sa mu dostalo perzekvovania) či na celý rad ľudí, ktorých na životnej ceste stretla a vážila si ich (spolupráca s režisérmi, vzťahy s kolegami na javisku). Ak sa zaujímavý životný príbeh stretne s autorom, ktorý má talent spracovať ho, vznikne čítanie pripomínajúce napínavý román.

Aj keď je rozhovor (interview) publicistickým žánrom ocitajúcim sa predovšetkým na stránkach novín a časopisov, predsa sa v ostatnom čase prepracoval aj do knižnej podoby. V tejto forme sa možno vyjadriť o človekovi na širšom priestore. Otázky možno koncipovať tak, že rozhovor je obohatený o príbehy zo života, o názory na minulosť, o dianie v prítomnosti, o vízie do budúcnosti a pod. Tak knižný rozhovor môže svojím spôsobom obsahovať aj prvky autobiografie či memoárov. Podobnú formu spracovania si vybral **Ján Štrasser** pri profile známeho básnika a textára **Kamila Peteraja** *Aby to fungovalo* (Forza Music). Vzniklo tak dobré interview a **Ján Štrasser** sa neraz dostal pod kožu **Kamila Peteraja**. Úprimnosť, otvorenosť, znalosť zákulisia šoubiznisu a vlastný názor – to sú kvality tejto knihy. **Kamil Peteraj** hovorí o detstve,

o štúdiách, o profesii a o básnickej a textárskej tvorbe. Spomína si na obdobie, keď bol dramaturgom Bratislavskej lýry, na priateľstvá s Marikou Gombitovou, s Mekym Žbirkom, Mariánom Vargom, Pavlom Hammelom a ďalšími. Otvorene píše, čo ich spájalo, čo vyvolávalo medzi nimi napätie. V rozhovore prezradí čosi aj o svojich záľubách, medzi ne patrí fotografovanie. Niektoré jeho vyjadrenia znejú ako bonmoty či aforizmy. Stručne možno konštatovať: Štrasser bol zasvätený pýtajúci sa a Peteraj zasa úprimný, vtipný a rozumný odpovedajúci. A čo viac má čitateľ od knihy rozhovorov očakávať?

Zuzana Antalová v knihe *Z prednej strany mreží* (Matica slovenská – Ústav pamäti národa) zverejnila spomienkové zápisky o živote a prenasledovaní svojho manžela evanjelického biskupa Jána Antala. Sú to spomienky na šesťdesiate roky, keď prenasledovanie predstaviteľov evanjelickej cirkvi bolo súčasťou politiky komunistickej strany (prišlo o desať rokov neskoršie ako prenasledovanie katolíckej cirkvi). Spoločné zážitky s manželom, osud, ktorý jej umožnil „byť pri tom“, robia jej spomienky emotívnejšie a dôvernejšie. Autorka sa podujala uverejniť svedectvo o tom, ako žili „postihnutí postihnutých“. Úprimne píše, ako prežívala manželovo zatknutie, jeho pobyt vo väznici a spomenula si pritom i na osudy iných manželiek evanjelických duchovných. Kontext doby upresňuje štúdiá Miroslava Klobučníka vychádzajúca z dokumentov ŠtB, jej zasahovania do socialistickej justície na pozadí politického procesu so skupinou KVP. V štúdiu je podstatná časť venovaná životnému príbehu duchovného Jozefa Juráša, ktorý za svoj postoj voči socialistickému režimu prežíval trpký osud plný neistoty a napokon bol odsúdený na trinásťročné väzenie. Po roku 1968 sa dostal na slobodu a mnohé jeho autentické výpovede autor vkomponoval do svojej štúdie.

Jana Liptáková je autorkou regionálnej publikácie *Očarená pohľadom z čerešne* (Krajské osvetové stredisko Košice), ktorej jadrom sú spomienky dcéry na fotografku, etnografku, choreografku, zberateľku ľudových piesní, kostýmovo výtvarníčku a režisérku Melániu Nemcovú. Spomienky sú subjektívnym obrazom talentovanej ženy, ktorá svoju prácu (a život) zasvätila folklóru. Kniha je koncipovaná ako literárna montáž doplnená článkami, rozhovormi, spomienkami na Melániu Nemcovú. Vyžaruje z nich úcta k práci tejto zanietenej folkloristky.

Nesporne medzi najzaujímavejšie memoáre vlnajšieho roka patrí kniha **Alexandra Macha** *Z dalekých ciest* (Matica slovenská). Jej kvalita spočíva v tom, že jeden z najvýznamnejších predstaviteľov Slovenskej republiky z rokov 1939–1945 čitateľovi ponúkol svoje videnie týchto aj po rokoch kontroverzných udalostí z histórie Slovenska. Alexander Mach začal písať pamäti na žiadosť priateľov po dvadsaťtriročnom väzení. Po krádeži rukopisu z chaty na Pile, kde sa A. Mach často zdržiaval (podľa všetkého vykradnutie bolo v réžii štátnej bezpečnosti), rukopis nahlodaný zmlod. Napokon sa našiel v pražskom archíve, odkiaľ ho roku 1997 získal Karol Kubík, Machov zať. Kniha vyšla osemnásť rokov po Machovej smrti a čitateľ sa dozvie nielen to, ako vyzeral Machov život vo viacerých štátnych väzniciach Československa, ale aj o jeho zmyšľaní v období pred vznikom Slovenskej republiky roku 1939, počas jej trvania i o kontexte, v akom vznikala a existovala. Alexander Mach príliš nefilozofuje, skôr zrozumiteľne vysvetľuje svoje postoje v rozličných otázkach a definuje aj svoj podiel na udalostiach, keď bol aktívne v politike. Časť spomienok venuje aj spolupráčom. Mnohí z nich boli komunisti, ktorých zomlelo mlynské koleso v 50. rokoch (Husák, Novomeský, Clementis a iní). Fotografie z rodinného archívu sú zaujímavým doplnkom knihy.

Na spomienkach, ich kontexte a inšpirujúcich názoroch je postavená kniha **Mikuláša Hubu** *Ideál, skutočnosť, mýtus* (Vydavateľstvo PRO). Autor je známy environmentalista, jeho kniha je teda venovaná životnému prostrediu. Zdôrazňuje, že ochranárstvo ako poslanie sa nezaobíde bez ideálov. Ideály majú byť hncou silou každého zmysluplného poslania. Autorove spomienky sú občas poznačené nostalgiou, no nechýba im ani apelatívnosť, ktorá podčiarkuje potrebu zrealizovať pohľad na skutočnosť vôkol nás.

Kniha **PhDr. Vincenta Máčovského** *Spoveď posledného komunistického biskupa alebo Slovenská odysea* (Jozef Kubašík – tlačiareň J+K) prináša spomienky „komunistického biskupa“, ako sa prezývali tajomníci okresných či krajských národných výborov, ktorí mali v referáte „starostlivosť“ o cirkevné záležitosti. Autor sa vyznáva, že v knihe by chcel písať „pravdu a nič len pravdu“. To má byť motto pre úprimnosť výpovede. Kniha sa začína detstvom (hrdina sa narodil v Nových Zámkoch) a chronologicky pokračuje v písaní o svojej kariére. O štúdiách (knihoveda), o záľubách (futbal, tréningovanie futbalistiek), i o práci vedúceho odboru kultúry na ONV v Nových Zámkoch, kde počas choroby spolupracovníka prevzal jeho cirkevnú agendu. Kariéra ho posunula do Bratislavy, kde z titulu funkcie bol pri zakladaní prorežimovej kňazskej organizácie Pacem in terris. Opisuje mnohé rokovania s kňazmi či s biskupmi a napokon sa dotkne aj udalostí, ktoré ho postihli po roku 1989, keď prišiel o funkciu. Konštatoval: „Nikdy som nikomu nechcel ublížiť a neublížil som cirkvi. Pomáhal som. Ale na druhej strane som sa po Nežnej... dočkal zloby, nenávisť a opovrzenia...“ Autor sa pokúša v niektorých častiach knihy filozofovať, niekde svoju činnosť obhajovať, no snahu o úprimnosť mu nemožno uprieť. Dôsledkom premeny po roku 1989 je aj to, že kniha podobného charakteru mohla vyjsť, čo v čase, keď bol autor vo funkcii, by cenzúra nikdy nedovolila.

Hlavnou postavou je Bratislava

Medzi významné edičné činy Vydavateľstva PT Alberta Marenčiča patrí cieľavedomé vydávanie kníh súvisiacich s hlavným mestom Slovenska a jej mestských častí. Projekt mapuje predovšetkým minulosť mesta (edícia Bratislava – Pressburg), ale vydavateľstvo čitateľovi poskytuje aj obraz Bratislavy v novšom období. Vlni vyšlo v edícii *Bratislava – Pressburg* sedem publikácií s rozličnou tematikou:

Katarína Hradská je autorkou publikácie *Židovská Bratislava*, kde zobrazuje život bratislavských Židov, poukazuje na ich tradície a kultúru. Zábery z fotoarchívov výstižne a veľavravne dopĺňajú textovú časť. Pri tejto a pri nasledujúcich publikáciách z edície Bratislava – Pressburg treba pripomenúť, že z pohľadu teórie literatúry faktu v ich obsahu prevláda dokumentárnosť.

Na chronologický posun v dejinách židovskej komunity v meste (bližšie k súčasnosti) sa podujal **Peter Salner** v publikácii *Premeny židovskej Bratislavy*. Autor je vedeckým pracovníkom Ústavu etnológie SAV, preto s precíznosťou vedca hľadá nielen fakty o živote Židov po holokauste, ale nevynechá ani súvislosti vyplývajúce z kontextu doby.

Dokumentárnosť prevláda nad zážitkovosťou aj v publikácii **Igora Janotu** *Rehole, kostoly a kláštory v Bratislave*. V tomto prípade sa autor zamerá na vznik a pôsobenie rehoľných spoločenstiev v Bratislave a na históriu sakrálnych stavieb. Text dopĺňajú unikátne fotografie.

Na čitateľa odľahčene pôsobí ďalšia kniha **Igora Janotu** *Legendy a mýty zo starej Bratislavy*. V nej sa autor pozerá na históriu mesta cez prizmu ľudovej fantázie, ktorá z pokolenia na pokolenie uchovala jednotlivé príbehy často aj vďaka ústnemu podaniu. Najstaršie mýty majú korene ešte v rímskych časoch, no v knihe nechýbajú ani mýty slovanské. Pútavé čítanie doplní mozaiku starej Bratislavy, a tak nadväzuje na predošlé Janotove knihy.

Dominantou hlavného mesta Slovenska je Bratislavský hrad. Jeho osudy zamerané najmä na hradný život v období panovania cisárovnej Márie Terézie našli odozvu v diele **Márie Pötzl-Malíkovovej** *Bratislavský hrad za Márie Terézie*. Vecnosť a presnosť sú pozitívami knihy, ktorá čitateľa obohatí o množinu vedomostí o spomínanej dominante a o živote v nej.

Spomenuli sme, že neoddeliteľnou súčasťou tejto edície sú aj monografie o príslušných mestských častiach Bratislavy. Roku 2008 vyšli dve. Autorom prvej je **Ján Čomaj** a nazval ju tromi názvami, ktoré sa k nej viazu *Petržalka. Engerau – Ligetfalu*. Dramatické osudy obce, ktorá vznikla na základoch rímskeho tábora Gerulata, sú dostatočne inšpirujúcim zdrojom na zaujímavé vyrozprávanie histórie obce. Ján Čomaj využil nielen historické fakty, ale aj zaujím-

mavosti zo života obyvateľov a z monografie spriadol plastický obraz Petržalky, po ktorom čitateľ určite rád siahne (siahol).

Monografia **Juraja Hradského** a **Jozefa Mallineritsa Jarovce** zachytáva históriu do polovice 20. storočia, keď bola obec pričlenená k Československu. História obce sa začína prvým výročím písomnej zmienky o Jarovciach z roku 1208 a poukazuje na to, že Jarovce boli dôležitou križovatkou obchodných a vojenských ciest.

V spomínanej edícii v minulých rokoch vyšlo aj niekoľko biografických portrétov osobností spätých s Bratislavou. Roku 2008 sa medzi ne zaradil aj životopis významného bratislavského sochára Alojza Rigeleho. Na zachytenie sochárneho osudu a skompletizovanie jeho diela sa podujal **Zsolt Lehel: Alojz Rigele**. Umelec Rigele uzrel svetlo sveta na Šancovej ulici, no detstvo prežil na Kapitulskej ulici. Výtvarný talent sa u neho prejavil už v detstve a ako desaťročný vystavoval svoje voskové kópie prác iných umelcov vo výklade kníhkupeca K. Stampfela. S Rigeleho dielom (reliéfmi, poloreliéfmi či sochami) sa stretneme na mnohých fasádach bratislavských domov. Veľa jeho pomníkov sa nachádza na Ondrejskom cintoríne a na cintoríne pri Kozej bráne. Rigele je autorom aj viacerých portrétov bratislavských a viedenských osobností. Vzácnym doplnkom monografie sú fotografie Rigeleho diel, ktoré nás konfrontujú s textom o ich vzniku.

Novšie dejiny Bratislavy si všíma kniha **Juraja Šeba Zlaté 60. roky** (Marenčin PT). Autor toto obdobie pochopil ako čas, keď sa začal nenápadný politický odmäk, keď „naša generácia a generácia našich otcov sa začínala učiť slobodnejšie dýchať“. Išlo pochopiteľne o relatívne uvoľnenie režimu v oblasti kultúry a ideológie. Ukončenie tejto „relatívnej slobody“ nastalo rázne – príchodom vojsk Varšavskej zmluvy. Autor sa podujal na základe akýchsi dobových hesiel zaútočiť na nostalgiu ľudí žijúcich v období v šesťdesiatych rokoch a nepamätníkom chcel pripomenúť určité rekvizity (kultúrne i hmotné), ktoré toto obdobie charakterizovali. Milan Lasica tieto roky charakterizoval slovami: „Boli lepšie ako päťdesiate a lepšie ako sedemdesiate.“ Čitateľ sa v knihe dozvie, čo vysielal rozhlas, čo televízia, aké noviny sa čítali, aká hudba sa počúvala, čo sa považovalo za módný trend (minisukne, švédska košeľa, šuštiak, dederónka atď.), aké zábavné podniky jestvovali, ako sa oslavoval 1. máj, MDŽ či Dedo Mráz, na aké tovary a potraviny sa stáli rady atď. Uvedené vysvetľovacie texty k heslám majú rozličnú dĺžku, často sa v nich zjavuje osobný zážitok autora či jeho kamarátov alebo známych. Ide o knihu, v ktorej je zaujímavá rôznorodosť a pestrosť textov, niekedy na úkor literárnej kvality.

Na históriu Bratislavy sa však možno pozrieť aj pomocou netradičných tém. Vlni to urobil **Vladimír Tomčík** v dvoch knihách: **Rozkoš, nevera a predajná láska** (Ikar) a **S vareškou dvoma tisícročiami** (Perfekt). Autor sa v oboch knihách prezentuje ako znalec temnejších zákutí Bratislavy, ktoré akosi unikajú pozornosti renomovaných historikov. V prvom spomínanom titule ho zaujala sexualita mesta. Vychádza pritom z dejín sexuality Európy. Všíma si názory na túto oblasť života v antickej i stredovekej Európe, nenásilne sa približuje k lascívnej Viedni, aby sa ľahkým perom preniesol až na bratislavskú Vydricu, ktorá v sebe niesla pečať zakázaney (no i zaplatenej) lásky. V druhej vlni vydanej knihe si V. Tomčík uvedomil, že história mesta sa nepohybuje len na bojových poliach (či v posteliach), ale má v nej svoje miesto aj žalúdok. Kulinársky nás poučí, čo sa v ktorom období v Bratislave konzumovalo, čo sa ponúkalo na stoloch šľachty a čomu dával prednosť ľud v podhradí či v meštianskych domoch. Autor nás upozorňuje aj na remeslá súvisiace s vareškou (rybolov, vinohradníctvo, mäsiarstvo, cukrárstvo, výroba medoviny a pod.). Nájdeme v nej mnoho kuriózných údajov (napr. že v 15. storočí jeden Bratislavčan spotreboval 6, 8 litra vína ročne). Zaujímavá a pútavá kniha, po ktorej určite radi siahnu nielen kulinárski odborníci, ale čitatelia s chuťou dozvedieť sa o chutiach bratislavskej minulosti. Bratislava bola národnostne zmiešaným mestom, to sa prejavilo i v rôznorodosti pripravovaných pokrmov, v rôznorodosti receptov. Napriek tejto rôznorodosti sa v Bratislave varilo chutne a voľakedajší gurmáni si prišli na svoje.

Poznatky z iného literárneho súdka (a inej doby) nám ponúka

knih **Borisa Filana Bratislavské krutosti** (Vydavateľstvo Slovar). V nej sa autor predstavuje ako vnímavý človek s otvorenými očami a so zmyslom pre citlivú konštrukciu spomienkového príbehu, ktorý dokáže prekvapujúco vypointovať. Jeho príbehy postavené na zážitkovosti a spomienkach sú napísané pútavo, jasne a zrozumiteľne bez mimoriadnych filozofujúcich barličiek. Týmto spôsobom nám Filan predstavuje Bratislavu svojej mladosti i Bratislavu blízkych – príbuzných či priateľov. Sú to príbehy či obrazne povedané bájky o ľuďoch s poučením na konci. S poučením aj na vlastných chybách (preto tie „krutosti“).

Temnejšiu stránku života v meste na Dunaji nám ponúkol **Gustáv Murín** v knihe **Mafia v Bratislave** (Marenčin PT). Zaujalo ho desaťročie najnovších dejín mesta (1989 – 1999), keď sa po „zamatovej revolúcii“ prebrali k životu zločinecké organizácie parazitujúce na živote mesta vyberaním „výpalného“, prezentujúce sa bojom gangov a rituálnymi vraždami. Murínova kniha je mozaikou príbehov a epizód z podsvetia, sumarizuje určité zločinecké aféry a ponúka nám kontext a podhubie, v ktorom vznikli. Je to odvrátená tvár demokracie, ktorá sa prezentovala úškľabkom podsvetia, proti ktorému v tom čase čelila nepripravená polícia.

Náš človek vo svete

Cestopisná literatúra patrí k žánrom s najstaršou a najbohatšou tradíciou v každej literatúre. Od turistických príručiek sa cestopis líši tým, že neobracia pozornosť iba na kultúrne či iné pamiatky a zvláštnosti cudzej krajiny, ale je v ňom určitá suma zážitkovosti sklbená v emocionálnom (i vecnom) postoji k dojmom, postrehom, zážitkom. Texty cestopisnej literatúry obohacujú dialógy, môžu sa v nich vyskytovať aj historiky z histórie, legendy, povesti atď. Týmto „literárnym arzenálom“ sa cestopis stáva aj literatúrou faktu. Ak je autor obdarovaný „ľahkým perom“, dostane sa k čitateľovi zaujímavý projekt.

Veľkú časť z toho, čo sme vyššie spomínali, nachádzame v cestopise **Otakara Kořínka Do Amalfi na kávu** (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov). Už titul evokuje v sebe určitú dávku autorovej slobody, ktorá sa pred dvoma desaťročiami zdala byť utópiou. V súčasnosti na cestu stačil telefonát priateľovi zo školských čias a plná nádrž auta. Dvaja kamaráti „voľní vtáci“ mohli vyraziť do sveta. Slobodne, bez itinerára, no s chuťou poznávať taliansku realitu, stretávať sa s ľuďmi, učiť sa spoznávať a chápať ich mentalitu. Dvojica navštívi Benátky, Neapol, Rimini, Capri, Pompeje a iné miesta. Dialógy s jednoduchými Talianmi, no i s archeológom Etto-rem v Pompejach dodávajú talianskej histórii tú životodarnú šťavu, ktorú nedokázal zasypať ani popol z minulých i prítomných vulkanických erupcií. Čitateľ si môže položiť otázku, čo zaujímavé môže pre neho priniesť autor z krajiny, ktorú ročne navštevujú tisíce turistov. Je príjemne prekvapený jej objavenými stránkami.

Iný pohľad na zahraničie nám ponúkla kniha **Magdy Vášáryovej Polnočný sused** (Kalligram). Autorka päť rokov pôsobila v diplomatických službách na poste veľvyslankyne v Poľsku. Ako vnímavá duša čoskoro zistila, že naše znalosti o Poliakoch, ich histórii i súčasnosti nie sú príliš rozsiahle. Preto sa „poľskú“ tému snažila rozložiť do viackrát opakujúcich sa častí nazvaných história, súčasnosť, diplomatický zápisník, jazyk. Každé opakovanie však prináša ďalšie a ďalšie poznatky na uvedenú tému. Autorka vysvetlila, že pri písaní použila „jednoduchší jazyk“, to znamená, že upustila od diplomatickej hantírky či politologických fráz a ťažkých administratívnych konštrukcií, ktoré sa v zahraničnej oblasti používajú. Tým vyšla pútavá kniha, ktorá čitateľovi ponúka poznanie nášho „polnočného“, teda severného suseda veľmi plasticky a so zmyslom pre humor. Dôvodom na zasmiatie je napríklad príbuznosť slovenských a poľských slov, ktorých význam je však rôzny (z toho sa poučila aj pani veľvyslankyňa, keď pripitok zakončila slovami „dobrú chuť“, čo v poľštine znamená „dobrý chtič či vášeň“).

Magda Vášáryová knihu napísala vecne, odvážne i s nadhľadom. Nevyhla sa ani citlivým miestam v našich vzťahoch. (Napriek zmienke, že poľské vojská vtrhli na naše územie v rokoch 1918, 1920, 1924, 1939 a Slovenská armáda po boku Hitlera (a na rozkaz generála Čatloša) zamierila na poľské územie roku 1939 a 1941.) Polo-

žila si aj otázku, komu patrí Jánošík – nám či Poliakom? Kniha je prínosom pre našu literatúru, pretože tému Poľska a našich vzájomných vzťahov (súčasných i historických) slovenskí autori príliš nepertraktujú.

Iný pohľad do zahraničia nám núka kniha **Yehuda Lahava *Odvrátená tvár konfliktu*** (Marenčin PT). Jej autom je košícký rodák, ktorý od roku 1948 žije v Izraeli a dôverne pozná aj permanentné konflikty medzi Izraelčanmi a Palestínčanmi. Ako novinár a publicista sa zaoberá možnosťami dialógu medzi znepriatelenými stranami. Autor sa pri písaní krátkych črt opiera o fakty z každodenného života, no dôležitú úlohu pri výslednom efekte zohrávajú aj prvky zážitkovosti a fantázie. Publicistický štýl posúva obsah črt do oblasti problémovej literatúry faktu.

Martin Rajec napísal knihu ***Po stopách konfliktov*** (Ikar), kde zasvätené rozpráva o problémoch krajín zasiahnutých vojnou (Afghanistan, Irak, Gruzínsko, Izrael, Pakistan a iné). Dotýka sa aj osudov jednotlivých ľudí, ktorí každý deň prežívajú v tieni smrti. Pôsobivo sklbil reportáž s impresiami podloženými vlastnou skúsenosťou. Martin Rajec poodokryl oponu práce novinára v ohrozených oblastiach. Sú to zápisky, ktoré Martin Rajec ako autor spravodajstva pre TA 3, vo svojich televíznych príspevkoch nevyužil, no v knižnej podobe sú zaujímavým čítaním. Knihu dopĺňajú fotografie známeho fotoreportéra Michala Novotného.

Štefan Luby v knihe ***Poriadok verus chaos*** (Veda) nás taktiež povodí po cudzine. Jej základom je dvanásť cestopisných črt doplnených o výber textov, úvah a príhovorov z rokov 2006–2007. Autor je fyzik, no v knihe sa prejavil ako renesančný človek, znalec rozličných oblastí života (hudba, história, humor). V prvej časti prevládajú cestopisné eseje, kde autor spája vlastné zážitky s históriou krajiny, ktorú navštívil, všimá si jej zvláštnosti, kuriozity a neraz sa nevyhne ani „veselým zážitkom z ciest“. V druhej časti prezentuje úvahy o rozličných oblastiach života a o postojoch k nemu (hlúposť, múdrosť, pravda, lož, nezmysly, humor). Sympatické je, že autor hľadá humor aj vo svojom najbližšom pracovnom prostredí, a to v očiach čitateľa poľudšťuje aj pohľad na serióznych vedcov. Autor uvažuje, no nementoruje, nepouča.

Z každého „rožka“ troška

Literatúra faktu prináša mnoho rôznorodých tém. Niektoré sa nedostali do nášho zvoleného delenia (biografické knihy, memoáre, knihy o Bratislave, pohľad na svet), preto ich prinášame v tejto kapitole.

Atraktívna téma „kladiva na čarodejnice“ oslovila **Viliama Apfela** v knihe ***Čas služobníkov diabla*** (Matica slovenská). Roku 2002 vyšla jeho kniha Čas pekelných ohňov, kde sa zaoberal problematikou procesov s bosorkami v 16. až 18. storočí na Slovensku. Téma mu po rokoch ponúkla spomínanú problematiku obohatiť o komplexnejší pohľad na podobné procesy nielen u nás, ale aj v Európe, ba dokonca i vo svete. Autor zasvätené píše o pôvode bosoráctva i živnej pôde, ktorá podporovala jeho vznik. V expresívnom pohľade na celosvetovú honbu na čarodejnice kládol dôraz na poznávací aspekt problematiky, ktorý obohatil o spoločenský kontext. Z neho vyplynulo aj to, čo umožňovalo existenciu a potieranie bosoráctva (rozličné vojny a pod.). Tematika „bosoráctva“ a boja proti nemu nebola v slovenskej literatúre faktu takto komplexne spracovaná, preto patrí autorovi primát. Historické fakty, citácie z dobových materiálov (súdne spisy) i zachované príbehy o bosorkách, bosoráchoch a kacíroch knihu urobili veľmi príťažlivou.

Príkladom viacvrstvovej žánrovosti literatúry faktu je kniha významného sochára a maliara **Vladimíra Kompánka *Impresie*** (Perfekt). Vmestili sa do nej epizódy, sentencie, emotívne zážitky, spomienky na určité chvíle, drobná esej, poetická črta... Toto všetko nám autorovou rečou pomohlo vytvoriť si obraz o tomto našom významnom umelcovi. Vyšla nám z toho citlivá osobnosť zviazaná s rodným krajom. Z tohto prameňa vystrekla jeho životodarná sila a talent. Kompánkova kniha je doplnená sochárovou vlastnou tvorbou a čitateľovi je jasná súdržnosť a kompaktnosť medzi písaným slovom a výtvarným prejavom. Sympatická a poučná „všehochut“.

Hádam najreprezentatívnejšou knihou za hodnotený rok je publikácia **Luboša Juríka a Doda Šuhajdu *Slovenský bigbít*** (Vydavateľstvo Slovart). Kniha sa venuje téme, ktorá u nás nebola komplexne spracovaná a hudobná teória sa takémuto spracovaniu vyhýbala. Autorom sa podarilo zhromaždiť unikátny textový a obrazový materiál, ktorý poskytol dostatočný pohľad na počiatky a rozvoj tohto hudobného fenoménu, akým bigbít koncom päťdesiatych a v šesťdesiatych rokoch minulého storočia bol. Osobné spomienky „bigbítakov“ zo všetkých kútov Slovenska, ich textové portréty a ich pohľad na dobu, v ktorej sa pokúšali dostať do povedomia verejnosti, často aj napriek zákazom všadeprítomnej cenzúry. Nielen Bratislava či Košice, ale aj menšie slovenské mestá mali vo svojom strede hudobníkov často inšpirovaných zahraničným vysielaním rozhlasu (napr. Radio Luxembourg), prinášali na naše čaje o piatej, koncerty a napokon aj festivaly vôňu tohto nového hudobného smeru určeného pre mladú generáciu. Autori nezabudli ani na dobový kontext, ktorý pohľad na náš bigbít robí plastickým. Napriek kvalitám publikácie treba pripomenúť, že na konci chýba menný register, ktorý by čitateľovi umožnil lepšiu orientáciu v stovkách mien.

Zaujímavý námet pre svoju knihu ***Antrax!*** (Matica slovenská) si vybral **Marián Krčík**. Je to príbeh mladej veterinárnej lekárky. Autor sa pokúsil cez udalosti, v ktorých sa ocitla, zrekonštruovať udalosti zo 70. rokov minulého storočia na Hornej Nitre. Išlo o výskyt sneti slezinovej – antraxu (prudko nákazlivej choroby dobytky). Jej nebezpečenstvo spočíva v tom, že je prenosná aj na človeka. Autor ukázal boj s touto nákazlivou chorobou a vyzdvihol úsilie ľudí nad nákazou zvíťaziť.

Milan Blaha a **Tibor Bucha** sú autormi knihy ***Jadrová elektráreň Mochovce – ako to bolo?*** (Slovenské jadrové fórum). Prvú časť knihy napísal Milan Blaha (po životopisnej knihe o stolnotenisovej legende Štefanovi Kollárovi a príbehu kňaza Elemíra Jozefa Mikuša, ktorý po návrate z Ameriky dostával a zmodernizoval kostol v rodnom Oreskom) ako podrobný príbeh ľudí, podieľajúcich sa na spúšťaní prvého bloku „atómky“ do prevádzky. Zdanlivo „budovateľská“ téma našla svojho autora. Ten z nej urobil dramatickú udalosť plnú napätia i vzťahov medzi ľuďmi, ktorých spájala snaha o úspešný výsledok. V druhej časti nájdeme rozhovory Tibora Buchu so zainteresovanými politikmi a manažérmi. Kniha vznikla účelovo, na objednávku, preto možno vyzdvihnúť aj jej reprezentatívnu stránku.

Autor knihy ***Tu sú levy*** (STIGPRESS) sa podľa tiráže nedá identifikovať (STIG?). Ide o útlu brožovanú knižku, ktorá v desiatich kapitolách hľadá odpoveď na „záhadné“ otázky zo slovenskej histórie (smrť M. R. Štefánika, problém prezidenta Jozefa Tisa – „zločinec či obeť?“, prípad generálov Jána Goliána a Rudolfa Viesta, rokovanie mladoludákov roku 1945 v Piešťanoch, prípad generála F. Čatloša atď.). Autor sa na problémy (tajomstvá) pozerá triezvymi očami, logicky kladie vedľa seba argumenty pre a proti a úsudok ponecháva na čitateľa.

Knihy literatúry faktu vydané roku 2008 pripomínajú širokú autostrádu plnú automobilov rozličných značiek. K prirovnaniu nás inšpirovala nielen tematická rozmanitosť literatúry faktu, ale aj kvantita. Rôzna je však kvalita spracovania jednotlivých tém. Vychádza z talentu spisovateľa, jeho skúsenosti i dôslednosti s akou sa „vybral“ za témou. Častou bolesťou kníh sú chyby, ktoré poukazujú na nedostatočnú prácu v redakciách... Napriek rozmanitosti tém môžeme konštatovať, že v našej literatúre faktu nie sú určité tematické oblasti dostatočne (alebo vôbec) zastúpené. Nikto z autorov si na spracovanie nevybral širšie komponovanú tému z oblasti druhej svetovej vojny, jej neprebádané udalosti (v Čechách je táto téma často frekventovaná). Chýbajú aj hlbšie spracované témy o ľuďoch prenasledovaných režimom v 50. rokoch, témy z oblasti vedy a vedeckého výskumu, z techniky (motorizmus, letectvo a pod.), z lekárstva. Menej sú zastúpené témy zo širokej oblasti kultúry. Pozitívom však je, že niektoré knihy možno v našej literatúre faktu považovať za prvolezecké, objavné. Aj napriek tomuto konštatovaniu je ešte na Slovensku dosť tém, ktoré čakajú na svojho objaviteľa.